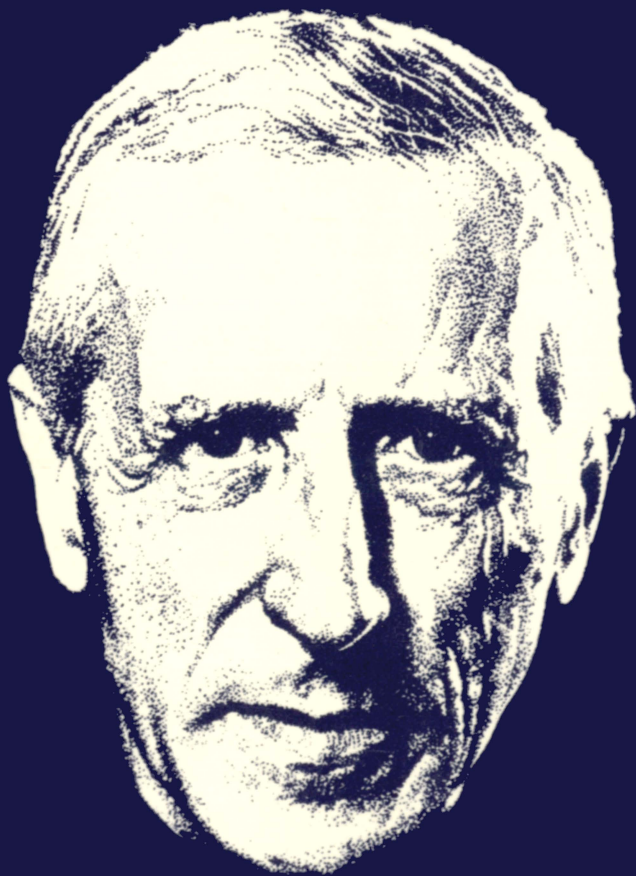

TEILHARD DE CHARDIN

BENNE ÉLÜNK

BENNE ÉLÜNK

(Az Isteni Milió)

PIERRE TEILHARD DE CHARDIN

BENNE ÉLÜNK

(Az Isteni Milió)

TANULMÁNY A BELSŐ ÉLETRŐL

AHOGY LEHET

Párizs — Bécs

1967

A francia eredeti mű címe és kiadója:

Pierre Teilhard de Chardin: Le Milieu Divin

Copyright 1957 by Éditions du Seuil

Magyarra fordította:

P. Rezek Román O S B

Második kiadás

A fedőlap arcképe B e n c z e E. rajza nyomán készült

A magyar fordítás Copyright 1965 by Ahogy Lehet

E. d. G. Bardi, Roma — Gloria Kulturverein, Wien

BEVEZETŐ A FRANCIA KIADÁSHOZ

J. M. tájékoztató sorai.

P. Teilhard de Chardin 1934-ben ezt írta egyik barátjának: «Az Isteni Miliő pontosan én vagyok». Ezzel azt a meggyőződését fejezte ki, hogy ez a műve a lehető leghűbben tolmácsolja belső életét.

Az Isteni Miliőt tehát úgy közöljük, mint lelki utirajzot. Sorozatos kiadásunkban harmadik kötetként jelent meg *A Múlt Szemlélete*. Most készítjük *Az Ember Jövője* c. kötetet; e két könyv között, mintegy az egész Életmű közepén, *Az Isteni Miliő* feltárja a szerző Látásának rejtett forrásait, az átélt Szintézist, amelyből fakadt az alkotásban kifejezett Szintézis.

Külön kifejezzük köszönetünket a Teilhard-Bizottság azon tagjainak, akik – bár nem osztják Teilhard atya hitbéli felfogását – a kiadásban való részvételükkel mégis szívesen támogatták egy élet ilyen vallási Tanúságtételét, mert értékelték és szerették ezt az életet a maga egészében.

E tanulmány kiadása tapasztalati téren marad, tehát a tág értelemben vett tudományos síkon; dokumentumként közöljük: olyan Világnézetet fejt ki, amely a lelki Jelenségeket a kozmikus Jelenségekkel köti össze az emberi szervezet közvetítése révén. Azt gondoljuk, hogy így maradunk hűek a szerző szándékához és ezzel tesszük könyve számára lehetővé azt, amit ő szeretett tenni életében: tapasztalatának egészét közölni a vele beszélgető, legkülönbözőbb beállítottságú emberekkel.

A francia kiadó megjegyzése:

Ez a kiadás *Az Isteni Miliő* teljes szövegét tartalmazza, a szerző jegyzeteivel.

A FORDÍTÓ ELŐSZAVA

Ez a kis mű *korunk egyik legnagyobb szerűbb szellemének* belső életére nyit kaput.

Teilhard de Chardin (1881–1955) az *embert* látja az egész élet csúcán, a *kereszténységet* tekinti minden emberi tevékenység tengelyének, és *Krisztust* ismeri fel a világmindenség végső pontjaként, mert Benne össz-pontosul az egész kozmosz. Ez a hármas meggyőződés fűti minden írását, ez a forrása ragyogó hitének és emberien keresztény magatartásának, ez teremti meg azt a józan optimizmusát is, amely minden modern erőfeszítéssel sorsközösséget vállal.

Ma, amikor az Egyház igent mond a világ minden jószándékú munkájára és hivatásunkká teszi, hogy mind teljesebb egységéért dolgozzunk, – különösen időszerű Teilhard de Chardin műve.

A más világnézetet valló mai emberek is közel érzik őt magukhoz, mert «lelki utirajza» mögött világhírű tudományos kutatómunka áll. Teljes megértéséhez sok magyarázat és más írásainak – főleg *Az Emberi Jelenség* c. könyvének – ismerete is szükséges lenne. Erre viszont nem vállalkozhattunk e szerény kiadás keretében. Ezért utalunk a kötet végén található *Tájékoztatóra*, s felhívjuk olvasóink figyelmét arra is, hogy könyvünk megjelenésével egyidőben jelenik meg az *Ahogy Lehet* kiadásában egy tanulmány Teilhard világképéről, amely alkalmas bevezetőül szolgálhat könyvünk olvasásához: Szabó Ferenc SJ, Teilhard de Chardin (Bevezetés *Az Isteni Milió-höz*). Nemsokára Teilhard egyéb írásai is megjelennek magyar fordításban. Készül *Az Emberi Jelenség* kiadása, valamint Teilhard életrajza és világképének elemzése.

Hisszük, hogy a karját felénk kitaró Kozmikus Krisztus az egész világon «mind nagyobbra növekszik» minden kereső ember lelkében és összeforrasztja az emberiségnek ma még széthúzó csoportjait. Így bontakozik majd ki a most még fájdalmakban vajúdó emberi egység.

Ezt a szellemet kívánjuk szolgálni a magyar kiadással.

Párizs, 1964. november 1.

R.R.

A fordító megjegyzése:

Külön jelezzük a francia kiadó néhány jegyzetét. Könyvünk utolsó lapjain rövid tájékoztatót találnak olvasóink a magyar fordításra és Teilhard de Chardin műveire vonatkozóan.

SIC DEUS DILEXIT MUNDUM

(Így szerette Isten a világot)

Azoknak, akik szeretik a világot

FIGYELMEZTETŐ

Hogy az olvasó helyesen értelmezze az itt következő lapok tartalmát és formáját, ahhoz föltétlenül szükséges, hogy ne értse félre azt a szellemet, amely e könyv megírására készített.

Ez a könyv nem éppen a keresztényekhez szól, akiknek már szilárd a hitük s ezért nincs mit tanulniok értekezésem tartalmából. A belül és kívül forrongóknak írtam, vagyis azoknak, akik nem tartoznak teljesen az Egyházhoz, hanem csak felületesen érintkeznek vele, vagy pedig eltávolodnak tőle, azt remélve, hogy túlhaladják.

A száz év óta bekövetkezett változások – a Világról alkotott tapasztalati felfogásunkkal együtt – átalakították a világkép sok elemének erkölcsi értékét is; ennek következtében az ember olyan irányban kezdi kiélezni és megfogalmazni « vallási eszményét », amely – első látszatra – nem vág már egybe a « keresztény vallási eszménnyel ».

Ezért azok, akik – akár műveltségük következtében, akár ösztönösen – főleg a Föld szavát hallják, bizonyos mértékben attól félnek, hogy meghamisítják vagy lefokozzák magukat azzal, ha hűek maradnak az Evangéliumhoz.

Az életről vagy belső látásról írt Tanulmányomnak célja az, hogy szinte kézzelfoghatóan bizonyítsam: az említett nyugtalanság alaptalan, mert a leghagyományosabb Kereszténység – a Kereszttség, a Kereszt és az Oltáriszentség Kereszténysége – alkalmas olyan értelmezésre, amelyben benne van a korunkra sajátosan jellemző törekvések legjava.

Bárcsak könyvemnek is sikerülne megmutatnia azt, hogy Krisztus, aki mindig régi és mindig új, ma is « elsőszülöttje », « feje » az Emberiségnek.

FONTOS MEGJEGYZÉS

Az itt következő lapokon senki se várja az aszkétikus teológiának teljes kifejtését, hanem csak egy *lelki élet* fejlődésének egyszerű *leírását*, amint *egy jól határolt időszakban* megmutatkozott. Belső távlatok lehetséges sorozata, amint fokozatosan föltárultak a szellem számára egy szerény lelki fölemelkedés « megvilágosító » hatására – íme itt csak ezt akartuk följegyezni.

Tehát ne csodálkozzunk azon, hogy e könyvben látszólag csak igen szerény hely jutott az erkölcsi rossznak, a bűnnek. Föltételezzük, hogy a minket érdeklő lélek már letért a bűnös utakról.

És azért sem szabad nyugtalankodni, hogy a kegyelem működésére csak néha utalunk kifejezetten. Az előttünk álló, valóságos, « természet fölé jutó » Embert tanulmányozzuk, és őt is csak *tudatos* lelki jelenségeinek területén. Tehát Természetet és Természet-fölöttit, isteni hatást és emberi tevékenységet nem kellett kifejezetten megkülönböztetni. De ha szavakkal nem is sokszor térünk ki rá, a Kegyelem burkoltan jelen van, – mindenütt. Nemcsak valami elméletileg elfogadott lényegként, hanem élő valóságként járja át mondanivalónk egész atmoszféráját a Kegyelem fogalma.

Mert bizony *az Isteni Miliő elveszténé egész nagyságát és minden ízét* a « misztikus » számára, ha egész « kapott » létével, ingyen megváltott egész lelkével,

ösztökélt és megerősített teljes akaratával együtt nem érezné *oly teljesen kicsúszni a talajt a lába alól* az isteni Óceánban, hogy önnönmaga mélyén végeredményben *semmi más* sem marad *első támaszpontjaként* a cselekvése számára, – csak az Isteni Milió.

BEVEZETÉS

« IN EO VIVIMUS » – *Benne élünk.*

Korunkban a vallási szellem gazdagodását és zavartságát kétségtelenül az váltja ki, hogy körülöttünk és bennünk föltárul a Világ nagysága és egysége. – Körülöttünk: a Valóság Tudományai határtalanul kiterjesztik az idő és a tér szakadékait, s folyton új kapcsolatokat fedeznek föl a Világmindenség elemei között. – Bennünk: e fölfedezések lelkesítő hatására fölvirrad és kezd szilárdabb alakot ölteni a minket egymáshoz kapcsoló erőknél és egységesítő vonzódásoknak világa, amelyekről – bár oly régiak, mint az emberi lélek – inkább csak álmodtunk, de nem éltük át őket. Mindenütt egyszerre jelentkeznek egyazon törekvések egy hatalmasabb és jobban szervezett Egy felé, ismeretlen vagy új területeken fölhasznált energiáknak ugyanoly megsejtései, – tudományosan és finom árnyalatokkal az igazi gondolkodóknál, naív és mesterkéltséggel a félművelteknél. Ma már szinte közönséges dolog az, hogy olyan emberrel találkozunk, aki póz nélkül, egészen természetesen és határozottan él annak tudatában, hogy ő a Világmindenségnek egy atomja vagy polgára.

Ez a közösségi fölébredés – hasonlóan ahhoz, amely egy szép napon minden egyént a saját élete igazi távlatának tudatára ébreszt – szükségszerűen mélyreható vallási megrázkódtatásként vág az emberi tömeg eleveibe, – akár hogy leverje, akár hogy fölemelje.

Egyesek szemében a Világ túlságosan nagy, mutatkozva tárul fel. Ekkora együttesben az Ember elvész, nem számít; ezért csak tudomásul kell vennünk

tudatlanságunkat és el kell tűnnünk. – Mások számára viszont a Világ hatalmasan szép; ezt a Világot – és csak őt – kell imádni.

Vannak keresztények (mint ahogy vannak általában olyan emberek is), akik még nem kerültek ennek az aggodalomnak vagy ennek a bűvöletnek hatása alá. Az itt következő lapok őket nem fogják érdekelni. Másokat viszont elémít, hogy mily legyőzhetetlen ámulatot vagy vonzódást vált ki bennük a feltörő új Csillag. Az evangéliumi Krisztus – ha egy mediterrán Világ távlatai szerint látjuk és szeretjük – képes-e még átfogni és egy pont felé irányítani a mi csodálatosan megnövekedett Világmindenségünket? A Világ nem kezd-e hatalmasabbnak, bensőségesebbnek, kápráztatóbbnak mutatkozni, mint Jehova? Nem készül-e szétrobbantani vallásunkat? Nem löki-e félre a mi Istenünket?

Ezt a nyugtalanságot sokan talán még önmaguknak sem merik bevallani (tudom, mert találkoztam velük gyakran és mindenütt), mégis érzik, hogy már ott villózik lényük legmélyén. Én az ő számukra írok.

Nem szándékszem Metafizikát vagy Hitvédelmet készíteni. De azokkal, akik engem követni kívánnak, visszatérek majd a város terére, s ott mindnyájan fogjuk hallani, mit mond Szent Pál a Fórum népének: « Isten, aki az Embert alkotta, hogy az Ember rátaláljon, Isten, akit életünk folyamán tapogatódzva megragadni próbálunk, – ez az Isten annyira kiáradó és oly megtapintható, mint valami minket fürdető atmoszféra. Ő mindenfelől beburkol minket, mint ahogy maga a Világ is. Mi hiányzik hát, hogy átölelhessétek? Csak egy valami: *látni Őt* » (1).

(1) *A francia kiadó megjegyzése.* – Élete végén a szerző két önéletrajzi írásában tért vissza *Az Isteni Miliőre* s így fejtette ki, hogy mit jelent számára az « *őt látni* » kifejezés: « *Egész életem folyamán, egész életem révén a Világ lassacs-*

Ebben a kis könyvben csak az Egyház örök tanítása található. S azt is csak ismétli olyan valaki, aki meggyőződéssel, szenvedélyesen együttérez korával. Arra szeretne megtanítani, hogy Istent lássuk mindenütt: a világ legtitkosabb, legszilárdabb, legvéglegesebb pontján. Könyvem tehát nem tartalmaz és nem is ajánl mást, mint csupán gyakorlati magatartást, – vagy talán még pontosabban: hogy látásra szoktassuk szemünket. – Minek vitatkozzunk? Inkább helyezkedjék el itt, mellettem – és nézzetek. E kiváltságos pontról, amely nem néhány kivételes ember számára fenntartott és nehezen járható magas csúcs, hanem a kétezzer éves keresztény tapasztalattal fölépített szilárd támaszpont, – meg fogjátok látni, nagyon egyszerűen, miként kapcsolódik egybe az a két csillag, amelynek kétirányú vonzása szétzilálta hiteteket. Isten, az igazi keresztény Isten, szemetek láttára ejti hatalmába a Világmindenséget, a mi mai Világunkat, amely elrémitett titeket gonosz nagyságával és pogány szépségével, – ezt fogja áthatni Isten, mint fény a kristályt. S a teremtett Világ elénk táruló határtalan gazdagsága révén az Isten mindenhol megtapintható és mindenütt cselekvő lesz számotokra, – egészen közeli, és ugyanakkor nagyon távoli.

Ha lelketek figyelmét jól irányítva észre tudjátok venni ezt a nagyszerűséget, akkor – bizony mondom! – el fogjátok felejteni a feltörő Föld láttán érzett alaptalan félelmet, s már csak így kiálthattok: «Uram, még nagyobb, mindegyre nagyobb legyen Világmindenséged, hogy mind fokozottabb és folyton kiterjedtebb kapcsolattal Hozzád tartozzam és Te tarts kezedben engem!»

kán kivilágosodott, felgyulladt szememben, míg végre – körülöttem – belülről áradó fény borította el teljesen. A Földdel érintkezve tapasztaltam, hogy az Isteni ragyog át a lángragyúlt Világmindenség szívében... Krisztus. Az Ő Szíve: Tűz, amely képes mindent áthatni – és lassan-lassan mindenhová kiáradt ».

Fejtegetésünk igen egyszerű utat követ. Mivel a tapasztalat mezejének megfelelően minden ember létezése két részre osztható: arra, amit tesz, – és arra, ami vele történik, – sorra vizsgáljuk aktivitásunk és passzivitásunk területét. Mindkettőben mindenekelőtt azt fogjuk megállapítani, hogy Isten – ígéretéhez híven – valóban vár minket a dolgokban, vagy éppen velük jön felénk, hogy találkozzék velünk. Aztán pedig elámulva fogjuk látni, hogy csodálatos Jelenlétének kinyilatkoztatásával mennyire nem zavarja meg az emberi magatartás összhangját, hanem éppen ellenkezőleg: az emberi életnek igazi formát ad és betetőzi. S ha ez megvan, vagyis mert életünk két fele – (ennek következtében magának a mi Világunknak teljessége) Istennel telítettnek mutatkozik, akkor már csak az marad hátra, hogy felsorakoztassuk ennek a mindenütt kiáradó (s mégis mindent túlszárnyaló !) milliónek csodálatos tulajdonságait, amely egyedül alkotja létünk alapját. S akkor már teli tüdővel lélegezhetünk.

ELSŐ RÉSZ

A CSELEKVÉS ÁTISTENÍTÉSE (I)

A két alkotórész közül, amelyre életünk felosztható, első az aktivitás területe, az erőfeszítése, a kibontakozás, mert ez látszik fontosnak és ezt szoktuk elsődlegesnek értékelni. Persze nincs olyan akció, amely ne szülne reakciót. Az is világos, hogy bennünk semmi sincs, ami az eredetét, forrását tekintve és gyökerei mélyén ne volna «*in nobis sine nobis*»: bennünk, de nélkülünk – amint Szent Ágoston mondotta. Amikor úgy látszik, hogy legközvetlenebbül és leginkább erőteljesen cselekszünk, akkor is már részben visznek minket azok a dolgok, amiket hatalmunkban tartani vélünk. Egyébként is energiánk kiáradása (aminek révén a mi autonóm személyiségünk magva villan elő) alapján véve szintén csak engedelmeskedés egy lét-akaratnak és a növekedés akarásának, amelynek sem feszültségi változásait, sem pedig végtelen módzatait nem mi tartjuk kezünkben. Könyvünk második részének elején visszatérünk ezekre a lényegükben szenvedőleges állapotokra, sajátos adottságokra, amelyek közül egyesek lényünk velejéhez tapadnak, má-

(1) Itt különösen figyelniünk kell arra, amit imént a Figyelmeztető végén mondtunk. Amikor cselekvésről, «aktivitásról» beszélünk, akkor ezt a kifejezést a szó hétköznapi értelmében használjuk, – de anélkül hogy bármit a legkevésbé is tagadnánk abból, ami a Kegyelem és az akarat között lejátszódik a lélek tapasztalatalatti köreiben. Éppen ellenkezőleg: ismét hangsúlyozzuk: Istenben az a legistenibb, hogy mi egyáltalán semmi sem vagyunk Istenen kívül. Ha az Isteni Milióbe bármily kevés is beszűremkednék abból, ami a Pelagianizmusra emlékeztetne, máris elég volna ahhoz, hogy – a «látó» számára – az Isteni Milió minden szépségét lerontsa.

sok pedig szétáradnak az egyetemes okok összjátékába, amelyet « természetünk », « karakterünk », « jó- vagy balszerencsénk » névvel szoktunk jellemezni. Egyelőre vizsgáljuk életünket a legközvetlenebb és legközönségesebb kategóriái és elnevezései szerint. Minden ember világosan megkülönbözteti azokat a pillanatokat, amelyekben ő cselekszik, – és azokat, amikor más hat őreá. Vizsgáljuk meg magunkat eme cselekvési szakaszok egyik uralkodó fázisában, és igyekezzünk meglátni, hogy tevékenységünk révén és annak teljes kifejtése által miként hat ránk erejével az Isteni, és hogyan igyekszik életünkbe lépni.

*I. A tény kétségtelen, – de nehéz a magyarázata.
A tevékenység megszentelésének keresztény
problémája.*

Dogmatikailag mi sem biztosabb, mint az, hogy az emberi tevékenység megszentelhető: « Bármit tesztek, – mondja Szent Pál, – a mi Urunk Jézus Krisztus nevében tegyétek ». S a keresztények mindig örömmel hallják ezt a legszebb hagyományos kifejezést: « A mi Urunk Jézus Krisztus nevében » – abban az értelemben, hogy « a mi Urunk Jézus Krisztussal szoros egységben ». Ugyancsak Szent Pál – miután meghívást kapott, hogy « öltse magára Krisztust », – az értelmük teljességével vagy éppen a betűik szerint kovácsolta ki a híres szavak sorozatát is: « *Collaborare, compati, commori, con-resuscitare* »: Jézus Krisztussal együtt dolgozni, Vele együtt szenvedni, Vele meghalni, Vele föltámadni. – Nemde azt a meggyőződést fejezi ki ezzel, hogy minden ember életének valamiképp közössé kell válnia Krisztus életével? – Tudjuk, hogy az emberi élet tevékenységeinek, amelyekről itt szó van, nemcsak a vallásos vagy irgalmassági cselekedeteket kell magukba foglalniok (imák, böjtök, szeretet-ádományok, stb.) ... Az Egyház kijelenti, hogy bizony az egész emberi élet megszentelhető, a « legtermészetesebbnek » nevezett zónáival együtt. « Akár esztek, akár isztok ... » – mondja Szent Pál. Az Egyház

egész Története ezt bizonyítja. A pápák és egyháztanítók ünnepélyes nyilatkozataitól vagy példáitól kezdve – bármely papnak a gyóntatószék csendjében elhangzott szerény tanácsaig, az Egyház egyetemes befolyása és gyakorlata egészében véve mindig arra irányult, hogy megnemesítse, fölmagasztalja, Istenben átalakítsa az állapotbeli kötelességeket, a természetes igazságok keresését, az emberi tevékenység kibontakozását.

Ez a tény kétségtelen. – De a jogossága, azaz éppen a keresztény szellem lényegével való logikus összefüggése nem tűnik elő azonnal. Miként van az, hogy amikor föltűnnek Isten országának távlatai, nem fordítják fel tevékenységünk rendes menetét és egyensúlyát? Hogyan lehet az, hogy az Eget és a Keresztet valló ember továbbra is őszintén hihet a földi munkák értékében? A hívő ember – a benne élő legteljesebb kereszténység alapján – hogyan vállalhatja emberi kötelességeinek maradéktalan teljesítését ugyanolyan szívvel, mintha Isten elé járulna? Ime ez az, ami első pillanatra nem világos. És bizony ez sokkal több lelket zavar meg, semmint hihetnénk.

A probléma így vetődik fel:

Hitvallása legszentebb tételeivel a keresztény ember azt vallja, hogy az evilági létezés egy olyan életben folytatódik, amelynek örömei, szenvedései, valósága nem állíthatók arányba a mi Világunk jelen helyzetével. Ez a különbözőség és aránytalanság egymagában is elég volna ahhoz, hogy megutáljuk a Földet, vagy hogy érkédtelenül nézzünk rá; s ehhez még hozzájárul a keresztény tanításnak az a része, amely határozottan elítéli vagy megveti a megrontott vagy esendő Világot. «A tökéletesség a lemondásból áll. Ami minket körülvesz, az megvetendő por és hamu». A hívő ember minden percben olvassa vagy hallja ezeket a zordon szavakat. – Hogyan fogja összeegyeztetni azzal a másik tanáccsal, amelyet általában ugyanattól a

mestertől kapott s amelyet mindenesetre szívébe írt a természet: a keresztény ember adjon példát a Pogá-nyoknak a kötelessége iránt tanúsított hűségével, lelke-kesedésével, sőt bátor előretörésével is minden úton, amelyet az emberi tevékenység megnyit? Hagyjuk most a fenegyerekeket vagy a lustákat, akik nagyon fölöslegesnek tartják fáradozásukat a tudás megszer-zése vagy a jobblét megszervezése érdekében, amelyet százszorosán élveznek majd utolsó sóhajuk után, – s akik ezért az emberiség fáradságos munkájában csak « a kisujjukkal » vesznek részt (– idéztem azt, amit oktalanul mondhatnának nekik). Vannak olyan szellemi kategóriába tartozó emberek (minden « lelkive-zető » találkozott velük), akik számára a fölvetett nehézség állandó és bénító zavartságot okoz, for-máját és fontosságát illetően egyaránt. Ezek a lelkek valódi lelki kettősség rabjai, pedig sóvárognak belső egység után. Egyrészt valami nagyon biztos ösztön, amely az élet szeretetével és életszomjukkal forr össze, vonzza őket az alkotás és az ismeretszerzés örömei felé. De másrészt: Istent mindenekfölött szeretni akarják s ezért remegnek attól, hogy érzelmeikbe bármily kisméretű megosztódás vagy akármily csekély-ke elhajlás férkőzik. Igen, létük leglelkibb rétegeiben ott van az az ellentétes irányú apály és dagály, ame-lyet a két, egymással versengő csillag vonzása szül. s amelyről elmélkedésünk elején beszéltünk: Isten és a Világ. E kettő közül melyik készíti őket őszin-tébb imádásra?

Aszerint hogy az illető természete mennyire életerős, e súlyos küzdelem könnyen végződhet a következő három mód valamelyikével: előfordul, hogy a keresz-tény ember elfojtja a tapintható világ iránt érzett természetes vágyát s erőnek erejével arra törekszik, hogy csak a tisztán vallási dolgok kössék le érdeklő-dését; ekként megpróbál egy olyan Világban élni, ame-lyet a lehető legtöbb földi dolog kizárásával akar iste-nivé tenni; – egy másik viszont a rázúduló belső el-lentét nyúge alatt gyötrődik, aztán sutbadobja az

evangéliumi tanácsokat és elhatározza, hogy olyan életet él, amely – szerinte – igazán emberi; az is előfordul – s ez a leggyakoribb eset, – hogy az ember egyszerűen lemond arról, hogy bármit is értelmesen rendben tartson; sosem teljesen Istennel, sosem egészen a dolgokhoz tapadva, és mert sajátmagát tökéletlennek látja, az emberek pedig nem tartják őszintének, hát beletörődik abba, hogy kettős életet él. Nem szabad elfelejteni, hogy én most tapasztalatból beszélek.

Mind a három kiút félelmetes. Különböző okok miatt. Akár meghamisítja magát valaki, akár megundorodik önmagától, akár pedig kettős életet él, az eredmény egyformán rossz és kétségtelenül ellentétben áll azzal, amit a Kereszténység igazán hivatott bennünk megteremteni. Föltétlenül lehetséges egy negyedik megoldás, amely segít kilábolni a problémából; ez pedig azt jelenti, hogy meglátjuk: a « természetnek » tett legkisebb engedmény nélkül, sőt éppen amikor nagyobb tökéletességre szomjazunk, van módunk arra, hogy összebékítsük, majd tápláljuk egyiket a másikkal, az Isten szeretetét és a Világ egészséges szeretetét, az elszakadás vágyát és a kibontakozás keresését.

Lássuk azt a két módot, amelynek segítségével megoldható ez a keresztény probléma: « miként tehető istenivé az emberi erőfeszítés ? » – Az első megoldás nem teljes, a második pedig egészen teljes lesz.

2. Nem teljes megoldás: az emberi tevékenység értékes, de csak a benne dolgozó jószándék által értékes.

Ha kissé nyersen és vázlatosan a lényegére szűkítjük az első választ, akkor így fogalmazhatjuk meg – azoknak a lelkipásztoroknak szavaival, akikről azt kérdezik, hogy a Világot megvetni és szívét Istennek féltékenyen megőrizni akaró keresztény miként szeretheti azt, amit tesz (az Egyház ama szándékának megfelelően, hogy hívő embernek nem *kevésbé*, hanem *jobban* kell cselekednie, mint a pogánynak):

« Kedves barátom, te át akarod értékelní emberi munkádat, amelyet – úgy véled – a keresztény világnézet és a keresztény aszkézis lebecsül. Nos hát, gyúrd belé a jóakarát csodás kovászát. Tisztítsd meg szándékokat, s akkor a legkisebb tetteidet is megtölti az Isten.

« Kétségtelen, hogy tetteid anyagi részében nincs semmi végleges érték. Az Ég számára közvetlenül semmi jelentősége sincs annak, hogy az Emberek eggyel több vagy kevesebb igazságra vagy jelenségre találnak-e rá, hogy szép zenét vagy képeket alkotnak-e vagy sem, – hogy földi életük berendezése többé-kevésbé sikerül-e. Ezekből a fölfedezésekből és alkotásokból végeredményben semmi sem kerül majd az új Jeruzsálem építőkövei közé. De ott fönt az számít, csak az marad meg mindörökre, hogy mindenben az Isten akaratának *megfelelően cselekedtél-e*.

« Istennek nyilván semmi szüksége sincs a te szorgalmas munkád eredményeire, hiszen tenélküled is mindent meg tud adni önmagának. Az Istent kizárólag az érdekli, legfőképp csak azt kívánja, hogy bizony hűségesen vessed latba akaratodat s hogy őt jobban szeresd, mint a téged körülvevő dolgokat.

« Jól értsd meg: a Földön a dolgok csak gyakorlatozási anyagként állnak rendelkezésedre, velük moshatod « tisztára » eszedet és szívedet. Próbátételre vagy a Földön, s ennek alapján ítélni majd meg az Isten, hogy méltó leszel-e fölkerülni az Égbe, az ő színelátására. Te most vizsgálod. S ezért vajmi keveset számít, hogy mit érnek és mivé lesznek a Föld gyümölcsei. Az egész kérdés lényege ez: arra használsz-e a földi jókat, hogy megtanuljad: miként kell engedelmeskedned és hogyan kell szeretned.

« Ne ragaszkodj hát az emberi alkotások durva burkához. Hiszen mindez csak tűzrevaló szalma és törékeny cserép. De arra gondold, hogy e gyöngé

edénykéek mindegyikébe drága éltető nedűt tölthetsz: olyan lelkülettel telítheted őket, amely fogékonyan hallgat Istenre és egyesül Vele. Bár a földi célok mit sem érnek önmagukban, te mégis szeretheted őket, mert alkalmat adnak neked arra, hogy bebizonyítsd az Úrnak hűségedet ».

Nem állítjuk, hogy bárki is szószerint így beszélt. De azt véljük: az előző szavak rámutatnak arra, hogy valóban milyen árnyalat vegyül sok lelki tanácsba. Mindenesetre azt bizony jól érzékeltetik, hogy mit ért és mit őriz meg sok hallgató vagy lelki tanítvány az adott tanácsokból.

Mit kell tehát mondanunk arról a magatartásról, amelyet az előbbi gondolatok tanácsolnak? Mindenesetre: ebben az életstílusban rengeteg igazság van. Jogosan tartja nagyra a szándék kezdeti és alapvető szerepét; ez valóban olyan varázskulcs, amely az isteni Jelenlét felé tárja ki belső világunkat. (Erről még majd beszélünk). Erőteljesen kifejezi az isteni Akarat lényeges tápláló értékét; s ez akkora erő, hogy a keresztény ember számára (amiként isteni Mintaképe számára is) minden földi táplálékot átható velővé válik. Az emberi munkák különbözősége és sokfélesége alatt fölfedez valami mindig ugyanolyan egységes miliőt, amelyben tanyát üthetünk egyszersmindenkorra, s amelyből nem kell kilépnünk sohasem.

Ezek a különféle vonások első és lényeges megközelítései annak a megoldásnak, amelyet keresünk. S meg is szándékszunk őrizni ezeket teljes egészükben, amikor a belső életről majd még kielégítőbb képet próbálunk rajzolni. – De mintha az eddig vázolt tervnek nem volna betetőzése; pedig ezt parancsoló erővel követeli lelki békénk és lelki örömünk. Emberi erőfeszítésünk megszentelése a benne dolgozó jószándék által: ez minden tettünket nagyszerűen átlélesíti. *De a tettek testének nem adja meg a föltámadás reményét.* Márpedig éppen erre a reményre van szükségünk, hogy

ujjongásunk teljes legyen. – Már az is sokat jelent, hogy arra gondolhatunk: ha szeretjük Istent, akkor valami mindig megmarad belső tevékenységünk-ből, *operationk-ból*. De a fejünk, szívünk és kezünk munkája is, az eredményeink, alkotásaink, az *opusunk* maga is – nem lesz-e valamiképp « átmentve az örökkévalóságba »?...

Igen, Uram, igen, akaratom legmélyébe éppen Te oltottad ezt a merész szándékot: így lesz! Akarom, kell nekem, hogy így legyen!

Akarom, mert ellenállhatatlanul szeretem azt, amit a valóságra szülnöm enged mindennap a Te állandó közreműködésed. Mint szülő a gyermekeit, úgy dédelgetek egy-egy gondolatot, ezt az anyagi tökéletesedést, ezt az összhangot, a szeretetnek sajátos színárnyalatait, egy-egy mosolynak vagy tekintetnek nagyszerű gazdagságát, mindazt a sok új szépséget, amely bennem és körülöttem először csillan fel a Föld emberi arcán, – és nem bírom elhinni, hogy testük teljesen meg fog halni. Ha elhinném, hogy ezek mind-örökre elhervadnak, leheltem volna-e beléjük valaha is életet? – Minél inkább elemzem magamat, annál inkább fölfedezem ezt a lélektani igazságot: még kisujját sem emelné föl senki, hogy bármily csekélyke valamit is tegyen, hacsak nem serkentené az a többé-kévesbé homályos meggyőződés, hogy végtelen picinyke mértékben (legalább is kerülő úton) valami Véglegesnek fölépítésén fáradozik, azaz a Tenmagad művén, Istenem. – Ezt talán különösnek vagy túlzottnak vélik azok, akik úgy szoktak cselekedni, hogy nem vizsgálják át magukat végesvégig elemezve. Pedig cselekvésüknek ez az egyik alapvető törvénye. Nem kevesebb kell, mint annak vonzása, akit Abszolútnak nevezünk, – nem kevesebb kell, mint Tenmagad, Istenem, hogy mozgásba hozza azt a törekeny szabadságot, amelyet Te adtál nekünk. S ezért mindaz, ami gyöngíti a munkám *eredményeinek* égi értékébe vetett biztos hitemet, – gyógyíthatatlanul lefokozza tetterőmet.

Uram, mutasd meg minden hívődnek, hogy a szó valóságos és teljes értelmében miként « követik őket a tetteik » a Te országodba: « *opera sequuntur illos* ». Enélkül olyanok lesznek, mint azok a lusta munkások, akiket nem sarkall a rájuk bízott feladat célja. Vagy pedig – ha emberi ösztönük az elégtelenül megvilágított vallás ingadozásai és szofizmái fölé kerekedik, – megosztott marad a lelkük, önmaguk mélyén megzavarodnak. S akkor azt fogják majd mondani az emberek, hogy az Ég fiai – a meggyőződést illetően, de egyébként egyenlő fegyverekkel dolgozva – emberi síkon nem versenyezhetnek a Föld fiaival.

*3. Végleges megoldás: minden erőfeszítés
közreműködik abban, hogy a világ elérje teljességét
« Jézus Krisztus-ban ».*

Alkotásaink általános üdvrendjét tartalmazza a következő rövid gondolatmenet (vagyis hogy a létezők miként alakulnak át istenivé):

Világmindenségünk ölen minden lélek az Istenért van, a mi Urunkban.

De másrészt: mindnyájunk körül minden valóság, még az anyagi valóság is, a mi lelkünkért van.

Ezért tehát mindnyájunk körül minden érzékelhető valóság – a mi lelkünk által – az Istenért van Jézus Krisztusban.

Mélyítsük csak el ennek a szillogizmusnak mindhárom tagját, egyiket a másik után. A gondolatsor elemeit és az őket összefogó kapcsolatot könnyen megragadhatjuk. De vigyázzunk! Mert más dolog az, hogy valaki megérti a szavakat, – és megint más az, hogy az ember lehatol annak a bámulatos világnak egészen a mélyére, amelynek kimeríthetetlen gazdagságát fölfedi a gondolatmenet csöndes, de határozott biztossága.

a) *Világmindenségünkben minden lélek az Istenért van Jézus Krisztusban.*

Szillogizmusunknak ez a főtétele csak azt az alapvető katolikus hittételt fejezi ki, amelynek minden más dogma csak kifejtése vagy magyarázata. Ez a tétel tehát most nem szorul bizonyításra, hanem csak azt várja, hogy értelmünkkel élénken megragadjuk. Minden lélek az Istenért van, a mi Urunkban. Létünk Krisztusnak van szánva. De ne érzük be azzal, hogy ezt a rendeltetésünket túlságosan szolgálai módon értelmezzük, vagyis annak a jogi viszonyoknak mintájára, amely emberi keretek közt egy tárgy és annak tulajdonosa között áll fenn. Mert krisztusi hivatásunk természete egészen másképp fizikai és mélyértelmű. A beteljesült Világmindenség (a Pléróma – amint Szent Pál mondja): személyeket egybekapcsoló közösség (a Szentek Egyessége); ezért föltétlenül szükséges, hogy szellemünk a szociális életből kölcsönzött analógiák segítségével fejezze ki kapcsolatait. Az is kétségtelen, hogy sok hittudós el akarja kerülni a materialista vagy panteista torz elképzelést, amely akkor kísérti szellemünket, ha e misztikus fogalmak érzékeltetésére a szerves életből vett analógiáknak hatalmas, de veszélyes erőforrásait igyekszik felhasználni; s ezért sok teológus (aki ezen a téren Szent Pálnál félelmebb) nem szívesen látja azt, ha valaki nagyon realista értelmet ad azoknak a kapcsolatoknak, amelyek a misztikus Testben a Főt összekötik a tagokkal. Ez a bölcs óvatosság mégsem válhat félelmséggé. Szándékszunk-e megérteni egészen határozottan (mert csak ez teszi szépé és elfogadhatóvá) az Egyház tanítását az emberi élet értékéről, a jövőendő életre vonatkozó ígéreteiről vagy fenyegető figyelmeztetéseiről? – Ehhez az szükséges, hogy – semmit el nem vetve a szabadság és a tudatosság erőiből, amelyek az emberi lélek sajátos fizikai valóságát alkotják, – észrevegyük, hogy közöttünk és a megtestesült Ige között ugyanannyira szigorú kapcsolatok léteznek, mint amilyen szilárd kö-

telékek irányítják a Világban az elemek vonzódási viszonyait a « természetes » Egészek fölépülése felé.

Fölösleges volna most új nevet keresnünk, hogy jellemezzük ennek a szoros kapcsolatnak mindenek-fölött kimagasló természetét, amelynek hatására összehangoltan, végsőkéig feszített iramban szerveződik mindaz, ami csak leghajlékonyabb az emberi változatokban és ami rendíthetetlenül követelő erejű a szerves fölépülésekben. Nevezzük hát úgy, ahogy mindig is nevezték: *misztikus* kapcsolatnak. De aztán ez a szó – bármiféle fogalmi enyhítés szándéka nélkül (– éppen ellenkezőleg!) – még fokozottabban és még tisztábban jelentse számunkra azt, amit valóságosan és sürgető erővel tartalmaznak azok a leghatalmasabb kapcsolatok, amelyekre a fizikai és az emberi világ minden rendjén és fokán példát találunk. Ezen az úton bátran haladhatunk előre. Nem kell félnünk, hogy átlépjük a valóság határát. Mert magát a tényt illetően – ha nem is a rendszerezett kifejezésére vonatkozóan – mindenki egyetért Isten Egyházában: az Ige hatalmas erejű Megtestesülése által a mi lelkünk teljesen Krisztusnak van szánva, és az a rendeltetése, hogy Feléje tartson, mint Központja felé.

- b) *És most folytassuk megkezdett gondolatmenetünket: « Világmindenségünkben, ahol minden szellem az Isten felé tart a mi Urunkban, – maga az egész érzéki valóság a Lélekért van ».*

Szillogizmusunk altételének most olyan formát adtunk, hogy finalista látszata van; s ez talán zavarja is pozitivista hajlamú olvasóinkat. Pedig az ilyen megfogalmazás csak egy kétségbevonhatatlan természetes tényt fejez ki, tudniillik azt, hogy szellemi létünk folytonosan táplálkozik a tapasztalható Világ számtalan energiájából. Itt sincs szükség bizonyításra. Csak látni kell, látni a dolgokat úgy, ahogyan vannak, valóságos feszültségükben. Kozmikus befolyások hálójának közepén élünk, akárcsak az emberi tömeg ölen

vagy a csillagok miriádjai között, anélkül hogy – sajnos – tudomást vennénk határtalan nagyságukról. Pedig ha emberségünk és kereszténységünk teljét akarjuk élni, akkor le kell győznünk azt az érzéketlenséget, amely a dolgokat elrejtteni igyekszik előlünk, míhelyt azok túlságosan közeliékké és nagyokká válnak. Megéri a fáradságot, végezzünk el egy hasznos gyakorlatot: kövessük létünk szétágazó szárait a Világban, tudatunk legszemélyesebb zónáiból kiindulva. Elámulva tapasztaljuk, hogy a Világmindenséghez mennyire kiterjedt és milyen bensőséges kapcsolatok fűznek.

Létünk gyökerei? Azok bizony elsősorban a teljesen kifürkészhetetlen múltba süllyednek. Micsoda titok van az első sejtekben, amelyeket valamikor lelkünk lehelete emelt föl magasabbrendű életre! Az egymást követő befolyásoknak micsoda kiszámíthatatlan szintézisébe testesültünk bele mindörökre! Az Anyag által részlegesen a Világ egész története tükröződik mindnyájunkban. Bármily autonóm is a lelkünk, örökségrészt mégis egy már öelötte bámulatosan kidolgozott létezésből kap, amelyet minden földi energia összessége alakított ki; egy meghatározott fokon találkozunk az Élettel és kapcsolódik az Életbe. – Nos alighogy ezen a sajátos ponton sorsközösséget vállal a Világmindenséggel, máris érzi ő is, mint ostromolja és járja át a kozmikus hatások árja, amelyet aztán rendeznie és magához alakítania kell. Nézzünk csak szét magunk körül: a hullámok mindenünnen özönlenek, a látóhatár mélyéről is. Az érzéki világ előtt minket minden gazdagságával, minden kis pórusunkon át belénk ömölve: étel a testnek és táplálék a szemünknek, hangok összhangja és csordultig teli szív, ismeretlen jelenségek és új igazságok, mindezek a kincsek, ezek az ingerek mind, – a Világ négy tájáról felénk futó hívások minden pillanatban átjárják tudatunkat. Hogyan fognak hatni ránk? Mit tesznek majd bennünk, még ha rossz munkásokként lagymatagon fogadjuk is őket és nem is válogatunk közöttük? Lelkünk legbensőbb életébe vegyülnek, hogy kifejléssék

vagy megmérgezzék. Figyeljük csak magunkat egy percre, meg fogunk győződni erről, s aztán ujjongó öröm tölt el, vagy aggódó rémület. Ha már a legegyszerűbb és leganyagibb táplálék is képes mélyen befolyásolni leglelkibb képességeinket, hát akkor mit kell mondanunk azokról a végtelenül áthatóbb erejű energiákról, amelyeket a színárnyalatok, a kották, a szavak, a gondolatok zenéje közvetít? Nincs bennünk olyan test, amely a lélektől függetlenül táplálkoznék. Mindazt, amit a test magába fogad és átalakítani kezd, a léleknek – a maga részéről – szintén felsőbb fokra kell emelnie, szublimálnia kell. Kétségtelen, hogy ezt a lélek végre is hajtja a saját méltósága szerint és a maga módján. De nem kerülheti el ezt az egyetemes érintkezést és ezt a minden pillanatban kötelező munkát. Így alakul ki benne, mindinkább tökéletesedve – a boldogságára és a saját kockázatára – az értelemnek és a szeretetnek sajátos képessége, amely az ő leganyagtalanabb egyéniségét alkotja. Aligha tudjuk, mily arányban vagy milyen formában fognak majd természetes képességeink eljutni oda és résztvenni abban, hogy végleg meglátják Istent. De abban aligha kételkedhetünk, hogy Isten segítségével mindenki már itt a Földön szerzi meg sajátmagának azt a szemet és azt a szívet, amelyből egy végleges átváltoztatás majd az imádási készségnek és a boldogságot befogadó képességnek szerveit fogja kialakítani, amelyek sajátosan jellemzőek lesznek külön-külön mindegyikünkre.

Isten csak lelkeket akar – ezt ismételvek únos-úntalan a lelkiélet mesterei. Hogy e szavak helyes értelmét megőrizzük, ne felejtsük el, hogy az emberi lélek – még ha annyira külön teremtetett is, amint azt filozófiánk elgondolja, – születésekor és kérése során elválaszthatatlan attól a Világmindenségtől, amelyben született. Minden lélekben az Isten szereti és menti meg részlegesen az egész Világot. Ezt a Világot viszont a lélek foglalja össze sajátos és közölhetetlen módon. Csakhogy ez az összefoglalás, ez a szintézis nem adódik nekünk már készen és már befeje-

zetten a tudat első fölpirkadásakor. Fáradságos munkával önmagunknak kell összegyűjtenünk szintézisünk mindenütt szétszórt elemeit. Az alga munkája, amely szöveteibe gyűjti az Óceán hatalmas rétegeiben parányokként szétszórt anyagokat, – a méh szorgalma, amely a sok-sok virágban szerte rejtőző édességből mézet készít magának, – csak halvány hasonlat arról, hogy mily szakadatlan finomító munkának van alávetve bennünk a Világmindenség minden hatalmas ereje, hogy bennünk szellemmé válják.

Igy hát földi élete folyamán minden embernek nemcsak engedelmesnek és fogékonynak kell lennie, hanem a sajátmaga legtermészetesebb fokáról kiindulva *föl kell építenie* egy művet, egy «*opust*», amelybe valami belejut a Föld minden eleméből. *Maga alakítja ki sajátmaga lelkét*, földi napjainak egész során végig; s ugyanakkor közreműködik egy másik munkában, egy másik «*opusban*» is, amely – bár szorosan irányítja, de végtelenül túl is szárnyalja egyéni sikerének távlatait; s ez a mű a Világ beteljesedése. Mert amikor az üdvösségről szóló keresztény tanítást bemutatjuk, azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a Világ a maga egészében, vagyis amennyiben lelkek rangsorát alkotja, – amelyek csak egymást követve jelennek meg, csak közösségben fejlődnek ki és csak egyetlen egységben érik el teljességüket, – ez a Világ maga is alávetett valamiféle «ontogenezisnek», egy sajátos kifejlődésnek, amelyben minden egyes lélek kibontakozása az érzéki valóságok révén – nem más, mint egy-egy kicsinyke, összhangot alkotó, leegyszerűsített forma. A lelkivé alakulás egyéni erőfeszítéseivel, minden anyagi létezőből kiindulva, lassan építi meg ez a Világ azt, ami belőle kialakítja majd a mennyei Jeruzsálemet vagy az új Földet.

c) *Most már egymás mellé állíthatjuk szillogizmusunk főtételeit és altételeit, hogy megragadhassuk az őket összekötő kapcsolatot és annak következményét.*

Ha igaz – a Hiszekegyünk alapján, – hogy a lelkek ily szorosan kapcsolódnak Krisztusba és Istenbe; ha igaz – s ezt mutatják a lélektani elemzés legáltalánosabb megállapításai, – hogy az érzéki létezők ennyire életbevágóan jutnak egyéni lelkünk legmélyebb zónáiba, – akkor el kell ismernünk, hogy *minden csak egyet alkot* abban a folyamatban, amely – fönről lefelé hatva – hajtja és irányítja a Világmindenség elemeit. S most már világosabban kezdjük látni, mint virrad fel belső Világunk egén Krisztus Király nagy napja, Krisztusé, aki «*amictus Mundo*»: magára öltötte a Világot, mint köpenyt, – az Egyetemes Krisztusé. Lépésről lépésre, állomásról állomásra végül minden a legfelsőbb Központhoz kapcsolódik, «*in quo omnia constant*», aki mindent összetart. Azok az erőhullámok, amelyek ebből a Központból kiáradnak, nemcsak a világ felsőbb zónáiban dolgoznak, ahol határozottan természetfölötti és érdemszerző módon történnek az emberi tettek. A megtestesült Ige hatalma – hogy megmentse és megszervezze ezeket a nagyszerű energiákat – kisugárzik az Anyagba is, leszáll az alsórendű erők legsötétebb mélyére. S a Megtestesülés csak akkor lesz teljes, amikor a kiválasztott lényegi részecskék sokasága, amit minden tárgy magábazár, előbb lelkivé válik lelkünkben, aztán pedig lelkünk révén Jézusban még nagyobb lelki fokra jutva – elérkezik a teljességét megadó végső Központba. «*Quid est quod ascendit, nisi quod prius descendit, ut replet omnia*»: mert hogy fölment, mi mást jelent, mint hogy előbb le is szállt az alsó földi tájakra, hogy betöltönn minden.

Krisztus serkent minket, hogy együttműködjünk Vele; s együttműködésünk révén lesz teljessé, éri el teljességét, kiindulva *minden* teremtményből. Szent

Pál mondja ezt nekünk. Mi talán azt képzeltük, hogy a Teremtés már régóta befejeződött. Ez tévedés. Mert a Teremtés a leghatározottabban tovább folytatódik, és éppen a Világ legmagásabb zónáiban. «*Omnis creatura adhuc ingemiscit et parturit*»: *még most is* nyög és vajódik minden teremtmény. S ennek betetőzését készíti elő kezünk legegyszerűbb munkája is. Ime végeredményben ez a tetteink értelme, és ily nagy az értékük. Az Anyag – Lélek – Krisztus összekapcsolódása révén: *bármit is teszünk*, a lét egy-egy kis porcikáját visszük vissza Istenhez, – amit Ő kíván. *Alkotásaink* mindegyikével azon fáradozunk – atomnyi mértékben, de valóságosan, – hogy magvalósuljon a Pléróma, vagyis hogy valami kevéskével hozzájáruljunk Krisztus beteljesedéséhez.

4. Egyesülés a cselekvés által.

Mindenegyik alkotásunk többé-kevésbé távolról vagy közvetlenül visszahat a lelki Világra s ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy beteljesítse Krisztust az Ő misztikus egészében. Ime ez a lehető legteljesebb válasz arra a kérdésünkre, hogy Szent Pál felhívását követve miként láthatjuk Istent életünk egész aktív részében. – Valóban: a Megtestesülés szüntelenül folyó működése által az Isteni oly erősen áthatja teremtett energiáinkat, hogy éppen tevékenységünket találhatjuk a legmegfelelőbb miliónek, ahol találkozhatunk vele és átölelhetjük.

Először is: a cselekvéskor hozzátapadok Isten teremtő hatalmához. Egybeesem ezzel az erővel. Nemcsak eszközévé válok, hanem élő meghosszabbítójává. S mivel a létezőben semmi sem oly bensőséges, mint akarata, – szívem által valamiképp magával az Isten szívével fonódom össze. Ez a kapcsolat örök, mert folyton cselekszem. S mivel közben hűségem tökéletességének nem szabhatok határt, sem pedig szándékom lendületének, – ez a kapcsolat egyszerűsmind lehetővé teszi számomra, hogy mind szorosabban hasonuljak Istenhez, határtalanul.

Ebben az egyesülésben a lélek nem áll meg élvezni, nem is veszti szeme elől cselekvése anyagi célját. *Teremtő* törekvéssel egyesülve munkálkodik. A sikerre törő akarás, a megszületendő mű valamely fokú szenvedélyes szeretete: szorosan hozzátartozik teremtményi hűségünkhöz. S ezzel már az őszinteségünk is, amellyel kívánjuk és visszük is előre a sikert Isten számára, új tényezőnek mutatkozik, – s ez is határt nem ismerő tényezője lesz annak a tökéletesebb kapcsolatunknak, amely a minket lelkesítő Mindenhatóhoz fűz. Ha kezdetben csak az akaratunk összeegyeztetése révén társultunk Istennel, most már az elérendő cél közös szeretete által egyesülünk Vele. S a csodák csodája az, hogy az eredményt kezünkben tartva – elámuló örömünkre – Istent még mindig ott találjuk.

Ez egyszerűen abból következik, amit imént mondtunk: a tettek természetesen és természetfölötti módon kölcsönösen összefonódnak a Világban. Minden növekedés, amelynek során önmagamat vagy a dolgokat gyarapítom, szinte mérhető módon fokozza bennem azt, hogy jobban tudok szeretni, és jelzi azt is, hogy Krisztus megszentelő keze nagyobb mértékben hatalmába veszi a Világmindenséget. Munkánk főleg a mindennapi kenyér megszerzési eszközének látszik. De végleges hatása jóval messzebbre ér el: a munka által fejlesztjük ki önmagunkat, akik egyesülünk Istennel; és ugyancsak a munkával valamiképp növeljük is – a hozzánk való viszonyával – ennek az egyesülésnek isteni célját, a mi Úrunk Jézus Krisztust. Legyünk hát akár művészek, munkások, tudósok, – legyen bármiféle is emberi tevékenységünk, ha keresztények vagyunk, akkor lendülettel vethetjük magunkat munkánk tárgya felé, mint valami nyílt kapu felé, amely elénk tárja azt az utat, ahol létünk legfelső fokon telítődik. Csakugyan: a gondolatnak és a szónak túlfokozása és erőszakolása nélkül, hitünk és tapasztalatunk legalapvetőbb igazságainak egyszerű összevetésével erre a megállapításra jutunk: Isten kimeríthetetlenül megtapintható a cselekvésünk *teljes-*

ségében. S az istenivé alakulás csodájához csak az a finom tapintat fogható, amely ezt a metamorfózist végrehajtja, anélkül hogy bármiben is zavarná az emberi erőfeszítés tökéletességét és egységét, hiszen Isten ezt nem csökkenti bennünk, hanem megszenteli: « *non minuit, sed sacrauit* » . . .

5. Az emberi erőfeszítés keresztény tökéletessége.

Említettük azt a félelmet, hogy az emberi tevékenység szabályos menetét elméletben talán zavarhatja a keresztény szempontok beleszővése. Az Ég keresése és várása nem törekszik-e elfordítani az emberi tevékenységet – természetes munkakörétől, vagy legalább is nem homályosítja-e el értékét? Most már látjuk, miként lehetséges és hogyan kell is, hogy ne így legyen. Az imént szemünk láttára történt meg Istennek s a Világnak összekapcsolódása a tevékenység területén. Nem, Isten nem vonja el tekintetünket túlkorán arról a munkáról, amelyet ő szabott ki nekünk, mert éppen e munkánk révén kézzelfoghatóan nyilvánítja ki nekünk önmagát. Nem, Isten erős fénye nem bágyasztja el földi céljaink részleteit, hiszen a Vele való egyesülésünk bensősége éppen hajtóerő, hogy pontosan teljesítsük még legkisebb munkánkat is. Végtelenségig gyakoroljuk, éljük át ezt az alapvető igazságot, amíg csak oly családivan megszőkottá nem válik, mint a tárgyak felületének tapintása vagy a szavak olvasása. Istennek legelőbb és leginkább megtestesült ereje nincs távol tőlünk, nincs az érinthető szférán kívül, – hanem minden pillanatban ránk vár, a tettben, az éppen akkor esedékes munkával. Valamiképp ez az erő van itt tollam hegyén, csákányom vasán, ecsetem szálain, varrótüm fokán, szívem és gondolatom idegrostjain. A végső Célt, amely felé akaratom legmélye tör, úgy ragadom meg, hogy legszélső természetes határáig meghúzom a vonalat, leütöm a csákányt, pontot teszek mindig arra, amivel éppen foglalkozom. Az isteni vonzás hatalmas ereje hasonlít azokhoz a félelmetes fizikai energiákhoz,

amelyeket az Embernek sikerül megfegyelméznie, hogy végül is bámulatosan érzékeny műszereket mozgasson velük. Az óriási isteni vonzóerő kiterjed gyöngé kis vágyainkra, parányi tárgyainkra, de nem csorbítja el élüket. Nagyobb lelket önt beléjük: tehát semmit sem zavar meg, és nem is fojt el semmit. Magasabb lelki fokra emel: tehát magasabb egységelvet hoz lelki életünkbe, s ennek sajátos eredménye: megszenteli az emberi törekvést, avagy humanizálja, emberi izzel telíti a keresztény életet. Ez a két eredmény aszerint adódik, hogy ki honnan nézi.

a) *Az emberi törekvés megszentelése.*

Nem hiszem, hogy túlzó volna az az állításom, hogy a gyakorló keresztények kilencetized része «a lélek kölöncének» tartja az emberi munkát. A jószándék gyakorlása ellenére és bár hétköznapi fáradozását mindennap följánlja Istennek, a hívők nagy tömege abban a homályos meggyőződésben él, hogy az irodában, műteremben, mezőn vagy gyárban töltött idő mindenképp elvonja az embert az imádságtól. Magától értetődik, hogy dolgozni kell. De lehetetlen, hogy mély lelkiéletre is törekedjék valaki, hiszen ez azok számára van fönntartva, akiknek egész napjuk szabadon rendelkezésükre áll, hogy imádkozzanak vagy igehirdetéssel foglalkozzanak. Az életben csak pár percet lehet megmenteni Istennek. Mert a legjobb órákat felőrlik vagy legalább is csökkent értékűvé teszik az anyagi gondok. – Ilyen érzés hatalmába kerülve, sok-sok katolikus ember gyakorlatilag kettős életet él, vagy pedig kínos zavarban van: szinte ki kell vetköznie emberi mivoltából, hogy kereszténynek – s akkor is csak alacsonyabbrendű kereszténynek higgye magát.

Elemeztük, hogy a misztikus és egyetemes Krisztus isteni működése mily messzire kihat és mit vár el tőlünk tetteink megszentelése érdekében. Ezek után nyilvánvaló, hogy az említett érzés alaptalan, – de jogos az a meggyőződés, amely oly nagyértékű a Ke-

reszténység számára: megszentelni az életet az állapotbeli kötelességek teljesítése által. Persze hogy napjaink egyes perceit különösen nemessé és értékessé teszi az imádság és a szentségekkel való táplálkozás. Az Istenbe-kapcsolódásnak ilyen hatásosabb vagy kifejezettebb percei nélkül az isteni mindenütt-jelenlét áramlása és annak felismerése csakhamar elgyöngülne bennünk talán annyira is, hogy legjobb emberi szorgoskodásunk – bár nem vész el teljesen a Világ számára – számunkra Isten nélkül maradna. Féltekenyen megőrizzük Istenhez kötő viszonyunknak azt a jussát; hogy úgyszólván «tiszta állapotban» találkozassunk Vele (vagyis mint a Világ minden elemétől különböző Lénnel). Mégis miért félnénk attól, hogy legközönségesebb, legőrlőbb vagy legvonzóbb elfoglaltságunk arra kényszerítene, hogy kiesünk Belőle? – Határozottan ismételjük: hála a Teremtésnek és még inkább a Megtestesülésnek, *semmi sem profán* itt a Földön annak, aki látni tud. Ellenkezőleg: minden szent annak szemében, aki minden teremtményben meglátja és kiemeli a létnek azt a kiválasztott részecskéjét, amely a beteljesedés útján járó Krisztus vonzása alatt áll. Isten segítségével ismerjétek fel még azt a fizikai és természetes kapcsolatot is, amely fáradságos munkákat a Mennyek Országának fölépülésével köti össze. Lássátok meg, hogy maga az Ég mosolyog rátok és vonz munkátok gyümölcsein keresztül. S ha a templomból kiléptek a város zajába, ott is folyton azt érzitek majd, hogy Istenbe vagytok merülve. Ha a munkát keserűnek vagy kimerítőnek találjátok, vessétek bele magatokat abba a kimeríthetetlen és megnyugtató érzésbe, hogy mily nagy értékű az isteni életben való továbbfejlődés. S ha az lelkesít titeket, hogy Istent könnyebben ismeritek fel és szívesebben vágytok utána az alkotásainak fátylán át, hát vigyétek bele az ő megízlelésébe az Anyag-közölte lelki lendületet. Bármikor, « akár esztek, akár isztok »... soha semmibe se kezdjétek, mielőtt fel ne ismernétek benne és aztán magasra emelve ne folytatnátok azt, amit jelent és ami alkotóerőt ér *in Christo Jesu*, Jézus

Krisztusban. Ez nemcsak valamiféle üdvös gyakorlat; ez maga a szentség útja, kinek-kinek állapota és hivatása szerint. Elvégre is mit jelent az, hogy a teremtmény szent, – ha nem azt, hogy képességeinek legmagasabb fokán Istenhez tapad? S mit jelent legjobban hozzátapadni, – ha nem azt, hogy a Krisztus körül szervezett Világban a teremtmény betölti azt a határozott – szerény, avagy kimagasló – szerepét, amelyre a természetes és a természetfölötti rendben hivatott?

Látunk az Egyházban mindenféle csoportosulásokat, amelyeknek tagjai ilyen vagy amolyan sajátos erény tökéletesgyakorlásának szentelik magukat: irgalmassági cselekedetek, visszavonult élet, az istentisztelet fénye, missziók, szemlélődés. Miért ne lehetnének olyan emberek is, akik arra áldozzák magukat, hogy életükkel igyekeznek példát adni az emberi munka általános megszentelő erejére? – emberek, akiknek közös vallási eszménye az lenne, hogy öntudatosan és teljesen kibontakoztassák azokat az isteni lehetőségeket és követelményeket, amelyeket magábazár bármelyik evilági foglalkozás? – egyszerűen: emberek, akik a gondolat, a művészet, az ipar, a kereskedelem, a politika, stb. területén a megkívánt magas lelki fokon törekednek megalkotni azokat az alapvető műveket, amelyek az emberi társadalomnak magát a gerincét alkotják? Körülöttünk a «természetes» vívmányokat, amelyekből minden új évszázad szentsége táplálkozik, oly gyakran engedjük át a világ fiainak, vagyis a kétkedőknek és a hitetleneknek. Persze anélkül hogy tudnák vagy akarnák, – ők is Isten Országának dolgoznak és a választottak kialakulása érdekében, hiszen elégtelen vagy rossz szándékukat megtoldja vagy megjavítja, és munkájukat is. Az gyűjti egybe, «akinek Energiája képes mindent a maga hatalma alá vetni». De ez nyilván csak szükségmegoldás, egy ideiglenes fok az emberi cselekvések megszervezésében. Kezdve a téstát gyúró kéztől egészen az átváltoztató ember kezéig, minden kéz csak *imáddással* készíthetné elő és foghatná meg a nagy egyetemes Ostyát.

Jőjjön el az a kor, amelyben az Emberek ráébrednek és megértik, mily szoros kapocs fogja össze a Világ minden mozgását a Megtestesülés egyetlen munkájában és hogy bármely erőfeszítésüket csak annak a világos látásnak sugárzatában kezdhetik, hogy munkájukat – akármily elemi fokú is – a Világmindenség isteni Központja veszi át és használja fel!

Akkor valóban kevés dolog fogja elválasztani a kolostorok életét a világi élettől. S az Ég fiainak munkássága (a Világ fiainak tevékenységével egyszerre) csak akkor éri el az emberségtől elvárható teljességet.

b) *A keresztény erőfeszítés humanizálása.*

Korunk nagy ellenvetése a Kereszténységgel szemben, a bizalmatlanságok igazi forrása, amely egész embertömegeket hozzáférhetetlenül elszigetel az Egyház hatásától: nem éppen a történelmi vagy a teológiai nehézségek, hanem az a gyanú, hogy a mi vallásunk *embertelenné* teszi követőit.

Néha a Pogányok legjobbjai így gondolkodnak: «A Kereszténység rossz vagy alacsonyrendű, mert híveit nem az Emberségen túlra, hanem az Emberségen kívül vagy mellé viszi; elszigeteli őket, ahelyett hogy belegyúrná az emberi masszába; nemhogy serkentené őket a közös feladatokra, hanem érdektelenné teszi őket irántuk. Tehát nem tüzeli fel tagjait, hanem lefokozza és elrontja. Dehát nem éppen ezt vallják be maguk is? Ha véletlenül egyik papjuk vagy szerzetesük az úgynevezett profán kutatásoknak szenteli magát, legtöbb esetben gondosan azt hangsúlyozza, hogy ilyen másodrendű munkakörre csak azért szánja rá magát, hogy valami divatnak vagy ábrándképnek engedjen – csak azért, hogy megmutassa: a keresztények nem butábbak, mint a többi ember. Végeredményben: amikor egy katolikus velünk dolgozik, mindig érezzük, hogy ezt nem őszintén, hanem csak leereszkedve teszi. Persze érdeklődést mutat. De a lelke mélyén – a vallása

következtében – nem hisz az emberi erőfeszítésben. A szíve már nincs velünk. A Kereszténység szökevényeket és hamis testvéreket nevel; s éppen ezt nem bocsájt-hatjuk meg neki ».

Mi a hitetlen ember szájába adtuk ezt az ellenve-tést, amely halálos volna, ha igaz lenne. De nem vető-dik-e föl ilyen megjegyzés itt-ott, a leghívebb lel-kekben ? S melyik kereszténnyel nem esett még meg, hogy amikor a hitetlen embertársaitól őt elválasztó fura falat vagy jéghegyet érezte, nyugtalanul meg ne kérdezte volna önmagától: vajjon nem jár-e hamis úton s hogy csakugyan nem szakadt-e ki a nagy emberi áramlás sodrából ?

Nos hát nem tagadjuk: legalább is egyes keresz-tényeket (a szavaik miatt sokkal inkább, mint a tettei-kért) érheti az a szemrehányás, hogy ha nem is « ellen-ségei », de « fáradtjai » az emberiségnek. De azt is állíthatjuk – mindannak alapján, amit mondtunk az emberi erőfeszítés természetfölötti értékéről, – hogy az ilyen keresztények magatartása a vallásuk tökélet-len megértésének tulajdonítható, s egyáltalán nem valamiféle vallási tökéletességnek.

Mi volnánk szökevények ? Mi kételkednénk a ta-pasztalható Világ jövőjében ? Mi csömörlöttünk volna meg az emberi munkától ? Hajaj, milyen kevésbé ismertek ti minket . . . Ti azt gyanítjátok, hogy nem veszünk részt aggodalmaitokban, reményeitekben, a titkok föltárása és a földi energiák meghódítása során fakadó örömujjongástokban. Azt mondjátok, hogy « ilyen érzelmekben csak azok részesülhetnek, akik együtt küzdenek a létért; ti, keresztények viszont azt valljátok, hogy *már* meg vagytok váltva ». Mintha számunkra – ugyanannyira, mint számotokra, vagy még sokkal inkább – nem lenne élet és halál kérdése az, hogy a Föld kiteljesedjék még a legtermészetesebb erőivel is ! Számotokra (s ebben aztán éppen ti nem vagytok eléggé emberiek, nem mentek el emberségtek

végső határáig) – számotokra csak arról van szó, hogy sikerül-e, avagy kudarcot vall egy olyan valóság, amely – még valami emberfölötti vonásokkal elképzelve is – határozatlan és bizonytalan marad. Mert bizony számunkra igazában arra megy a játék, hogy magának az Istennek diadala teljeseadjék be. Persze az végtelenül lehangoló, s ezt elismerem, hogy sok keresztény nagyon kevésbé ismeri «isteni» felelősségét, s ezért úgy él, mint bárki más, vagyis félig-meddig feszítve meg erejét, és anélkül hogy ösztökléne vagy megrészegetné annak átélése, hogy az Isten Országát kell fölépítenie minden emberi tetteből kiindulva. De csak a saját gyöngeségünket bíráljátok ám emiatt! Mert hitünk nevében jogunk és kötelességünk éppen az, hogy lelkesedjünk, rajongjunk a Föld dolgaiért. Mint ti, – sőt még inkább mint ti (mert hisz kettőnk közül csak én terjeszthetem ki egészen a végtelenig az erőfeszitésem távlatait, emberi akaratom igényeinek megfelelően), szívvel-lélekkel a Kutatás szent kötelességének akarom szentelni magam. Kopogtassunk meg minden falat. Próbáljunk ki minden utat. Kutassunk át minden szakadékot, *Nihil intentatum*: kíséreljétek meg mindent! . . . Ezt Isten akarja, mert úgy rendelte, hogy szükség legyen erre. – Emberek vagytok? «*Plus et ego*»: én is, de még igazabban!

«*Plus et ego*». Ebben biztosak lehetünk. Most, amikor a férfikora felé tartó Emberiség jogosan ébred erejének és lehetőségeinek tudatára, a keresztény egyik legelső hitvédelmi kötelessége az, hogy vallási meggyőződésének és még inkább tetteinek logikájával megmutassa: a megtestesült Ige nem azért jött, hogy lefokozza bennünk azt a nagyszerű felelősséget és azt a ragyogó törekvést, hogy *magunk tegyük magunkat önmagunkká*. Ismét kiáltjuk: «*Non minuit, sed sacrauit*»: nem fokoz le, hanem megszentel. Nem, a Kereszténység nem olyan, mint amilyennek lefesteni szokták vagy amilyen formában néha gyakorolják is: eggyel több teher, amely újabb gyakorlatokat és kötelezettségeket ró ránk, hogy még inkább nehezítse

vagy súlyosbítsa a társadalmi életnek máris nehéz terhét, vagy szaporítsa annak eddig is bénító kötelékeit. A Kereszténység valójában nagyszerű lelkiiség, amely értelmet, szépséget és új könnyedséget ad ahhoz, amit már eddig is tettünk. Igaz, hogy előre nem látott csúcsok felé vezet. De a csúcsok felé emelkedő hegyoldallal oly símán hajlik arra a domboldalra, amelyen eddig már természetes könnyedséggel jutottunk fel, – hogy a keresztény emberben semmi sem oly véglegesen emberi, mint az elszakadása. Most ezt kell meglátnunk.

6. *Elszakadás a cselekvés révén.*

Mindaz, amit eddig az emberi erőfeszítés *belső* átistenítéséről mondtunk, nem látszik vitathatónak a keresztény számára, mert kifejtésében mindnyájunk által elismert elméleti és gyakorlati igazságokra szorítottunk s azokat szigorúan tárgyi értelmük szerint elemeztük és vetettük össze.

Anélkül hogy kifejezett hibát találna érvelésünkben, néhány olvasónk mégis talán homályos tévútra vezetve vagy nyugtalanul érzi magát egy olyan keresztény eszménnyel szemben, amelyben ekkora hely jut az emberi kibontakozás sürgetésének és a földi javak tökéletesítésének. Az ilyen olvasónk gondoljon arra, hogy még csak a felét jártuk be annak az útnak, amely az Átalakulás hegyére visz. Eddig még csak az aktív részét vizsgáltuk életünknek. A passzivitásról és a kisebbedésekről szóló fejezetben hamarosan látni fogjuk, mint tűnnek fel előttünk már szélesebbre tárulva a Kereszt uralkodó karjai. Egy tényt azonban máris vegyünk észre. Abban az oly optimista, annyira kitérítő szemléletmódban, amelynek vonalait eddig megrajzoltuk, mindenütt már valódi és mély elszakadás rejlett. Aki a keresztény elvek szerint forr egybe az emberi kötelességgel, az – bár külsőleg a Föld gondjaiban elmerültnek látszik, – lényé legmélyéig «nagy elszakadó».

Önmagában, természete szerint a munka sokféle módon elszakadási tényező mindazok számára, akik lázadás nélkül, hűségesen vetik bele magukat. Először is: magábafooglalja az erőfeszítést, a tétlenség fölött aratott győzelmet. Akármily érdekes és lelki is (sőt azt mondhatjuk, hogy minél lelkibb), annál inkább fájdalmas vajúdás a munka. Ha az ember elkerüli az egyhangú és közönséges kötelességteljesítés szörnyű unalmát, máris találkozik a «teremtés» aggodalmával és belső feszültségével. Anyagi energiát, vagy igazságot és szépséget alkotni és megszervezni: belső forrongást jelent, amely az erre merészkedőt kiemeli a békés és visszavonult életből, amelyben éppen az önzés és a ragaszkodás bűne fészkel. Hogy a Föld jó munkása lehessen, az embernek nemcsak hogy előbb el kell hagynia a nyugalmat és a csendet, hanem az is kell, hogy folyton-folyvást tudja elhagyni munkásságának, művészetének, gondolatának első formáit, hogy jobbak felé haladhasson. A cselekvés ellen volna hiba, ha valaki megállna az élvezés vagy a birtoklás gyönyörénél. Az embernek újra és újra túl kell lépnie önmagán, ki kell ragadnia magát önmagából, minden percben maga mögött kell hagynia legkedvesebb kezdeti terveit. – Ámde ezt az utat követve, – amely nem is annyira különbözik a Kereszt királyi útjától, mint első pillanatra látszik, – az elszakadás nem áll egyszerűen abból, hogy az egyik tárgyat folytonosan az ugyanoly fokú másik tárggyal helyettesítjük, – mint ahogy a lapos úton a kilométerek követik a kilométereket. A dolgokban rejlő, csodálatosan fölfelé vonzó erő révén (amelyet «az Anyag lelki hatalmáról» elmélkedve majd részletesen elemeznünk fogunk) minden elért és túlhaladott valóság valami magasabb lelki értékű eszmény fölfedezésére és követésére nyit utat. Aki jól állítja vitorláját a Föld fuvallatára, annak számára előtűnik az a sodrás, amely mindig a mély tengerre készíti őt. Minél nemesebb valakinek a vágya és cselekvése, annál nagyobb távlatú és nagyszerűbb tárgyak felé törekszik szüntelen. Csak a család, csak a haza, csak a munkájáért kapott jutalom – ezentúl már

nem fogja kielégíteni. Arra vágyik majd, hogy átfogóbb távlatokban alkosson, új utakat vágjon, Nagy Célokért küzdjön, Igazságokat fedezzen¹ fel, egy Eszmét tápláljon és védjen. – Így aztán a Föld munkása lassan-lassan már nem önnönmagáé. Mindinkább kitágította, fölemelte, elragadta őt a Világmindenség nagy szele, amely már a szerény, de hűségesen végzett munka pórusain át hatolt beléje.

A keresztény ember életében ezek az eredmények csúcspontjukat érik el és betetőzik az életét, föltéve hogy táplálkozni tud hite forrásaiból. Láttuk: a végső cél valódisága, határozottsága és nagyszerűsége szempontjából, amelynek elérésére kell irányítanunk legkisebb tettünket is, – mi, Krisztus tanítványai, legszerecsésebbek vagyunk az Emberek között. A keresztény úgy tekinti önmagát, mint akinek az a hivatása, hogy a Világot megszentelje Jézus Krisztusban. Tehát az a természetes folyamat, amely az emberi tetteket eszményről eszményre mindegyre szilárdabb és egyetemesebb tárgyak felé hajtja, őbenne tökéletes kibontakozást ér el a Kinyilatkoztatás segítségével. Éppen ezért a cselekvéssel járó elszakadásnak is legmagasabb fokot kell elérnie a keresztény emberben.

Ez pedig teljesen igaz. A keresztény – ahogyan mi jellemeztük elmélkedésünkben – az emberek között legjobban kötődik a Földhöz, s ugyanakkor a leginkább el is szakad tőle. A keresztény – minden «világi» embernél jobban – meggyőződött a legkisebb földi sikerben is bennerejlő kikutathatatlan értékről és annak rendeltetéséről. De ugyanakkor azt is biztosan tudja – olyan jól, mint bármely remete, – hogy minden siker semmitérő, ha Istenen kívülálló, csupán egyéni (vagy akár egyetemes) haszonként tekintjük. A keresztény ember az Istent és csakis Istent keresi a teremtmények valóságán át. Számára az érték valóban a dolgokban van, de ez az érték teljesen függ az Istennek a tárgyakban való jelenlététől. A keresztény számára az égi fény kézzelfoghatóvá és elérhetővé

válik a lények kristályában. De ő csak a fényt akarja. S ha a fény kialszik, – mert a tárgy nem jó helyen van, lemaradt, elévült, vagy elmozdul, – akkor a legbecse-
sebb anyag is csak por és hamu lesz számára. Ezért még saját legszemélyibb kibontakozásában, egyénisége legmélyén sem önmagát keresi, hanem a nála Nagyob-
bat, akiről tudja, hogy ő a végső rendeltetése. Bizony semmit sem számít többé önmagának; nem létezik töb-
bé; elfelejtkezett önmagáról és elveszítette önnönma-
gát abban az erőfeszítésben, amely őt tökéletesíti. Már nem az atom él, hanem a Világmindenség az atomban.

Nemcsak rátalált Istenre a kézzelfogható tettek egész területén, de lelki kibontakozásának eme első fázisa során a fölfedezett isteni Miliő szívja magába képességeit – annál nagyobb mértékben, minél szor-
galmasabb fáradozással nyertek egyéni formát ezek a képességek.

MÁSODIK RÉSZ

HOGYAN SZENTELHETJÜK MEG MINDAZT, AMIT SZENVEDŐLEGESEN VISELÜNK EL?

Éppen képességeinek kifejlesztése során jut el az Ember oda, hogy mind átfogóbb és mind magasabb célokat fedez föl cselekvése területén. De ugyanakkor valami arra is készíti, hogy hódításainak tárgya legyen úr őfölötte. S mint az Angyallal hevesen viaskodó Jákob, az Ember végül imádja azt, ami ellen küzdött. Leigázza őt az a nagyság, amelyet föltárt és fölszabadított. S akkor – mert ő is elemi természetű – eljut annak felismeréséhez, hogy abban a végleges eseményben, amelynek őt a Mindennel kell egyesítenie, az Egyesülés két pontja aránytalanul egyenlőtlen. O, aki a kisebbik, kell hogy többet kapjon, mint amit ő ad. Megragadja őt az, amiről azt hitte, hogy saját hatalmába keríti.

A keresztény ember elvben legemberibb az Emberek között, s ezért bárkinél inkább alávettettetett annak a lelkileg megrázkódtató átalakulásnak, amely minden értelmes lényben észrevétlenül formálja át a cselekvés örömét a passzivitás kívánásává, az egyénisége kibontakozásáért lelkesedő ujjongást valami heves izzású vággyá, hogy meghaljon másban. Miután főleg az iránt volt érzékeny, hogy cselekvése mezején vonzza őt Isten az egyesülés felé, – kezdi észrevenni és kívánni ennek kiegészítő arculatát, egyesülésének to-

vábbi fázisát: azt, amelyben nem annyira önmaga fejlődik ki önnönmagában, hanem inkább elveszti magát Istenben.

Nem kell önmagától nagyon messzire keresnie ennek az önátadó beteljesülésnek lehetőségét és megvalósítását. Sok lehetőség van erre minden percben: ajánlkozik, szinte ostromolja őt függési viszonyainknak szerte mutakozó, mélyreható és számtalan jele, amely a Világegyetemnek sokkal inkább szolgálivá, mintsem uraivá tesz minket.

Itt hát az idő, hogy megvizsgáljuk: mennyi mindent viselünk el szenvedőlegesen, mi a passzivitásunk természetete, és hogyan szentelhétjük meg.

1. Az emberi adottságok kiterjedése, mélysége és különböző formái.

Tanulmányunk elején említettük már, hogy a «passzivitások» [adottságok] az emberi létezés felét alkotják. Ez a kifejezés egészen egyszerűen csak azt akarja mondani, hogy amit nem mi önmagunk cselekszünk, az – a meghatározás szerint: szenvedőleges, vagyis más cselekszi azt mirajtunk. De ez a kifejezés egyáltalán nem dönti el előre, hogy milyen arányban oszlik meg bensőnkben az aktivitás és a passzivitás. Ez a két rész – az aktív és a passzív – életünkben igazán rendkívül egyenlőtlen. Hétköznapi szemmel nézve: az aktivitás foglalja el az első helyet, mert számunkra kellemesebb és könnyebben tapasztalható. De a valóságban a passzivitás határtalanul nagyobb kiterjedésű és mélyebb.

Mindenekelőtt: tudatos tetteinket szüntelenül kísérik az adottságok, mint erőfeszítéseinket irányító, fenntartó vagy megghiúsító reakciók. S ennek következtében máris szükségképp és határozottan megkettőzik aktivitásunk kiterjedését. – De hatáskörük messze

túlterjed ezeken a szűk határokon. Mert ha jól figyelünk, bizony nem kis megdöbbenéssel tapasztaljuk, hogy a tudatos gondolkodásban és a szabad tett folyamán csak szellemünk csúcsával, önmagunk «finom pontján», éppen csak tűhegynyire bukkanunk fel. Ismerjük magunkat, irányítjuk magunkat, – igen. De csak hihetetlenül kis sugarú körben. S rögtön ezen a kis körön túl áthatolhatatlan éjszaka nyílik, pedig abban is mi minden van még jelen: mindannak éjszakai sötétje ez, ami bennünk és körülöttünk, de nélkülnk és akaratunk ellenére történik. Ebben a sötétségben, amely oly óriási, gazdag, zavart és bonyolult, mint a Világmindenség múltja és jelene, – nem vagyunk tétlenek; reakcióink vannak, mivelhogy akciók hatnak ránk. De ez a reakció, amely ellenőrzésünk nélkül, létünk ismeretlen meghosszabbításaként játszódik le, úgyszólván maga is egy része adottságainknak. Egy bizonyos távolságon túl valóban minden sötét – és mégis körülöttünk minden csupa lét, minden tele van létezőkkel. Ime, ezeket az ígéretekkel és vészedelemekkel terhes sötétségeket kell a kereszténynek megvilágítania és az Isteni Jelenléttel lélekre keltenie.

E nyüzsgő sötétséget benépesítő zavaros energiák ölén már pusztán emberi megjelenésünk azonnal két csoportot alakít ki, amelyek minket érintenek és azt kívánják, hogy határozottan különböző módon bánjunk velük. Egyrészt itt vannak a baráti és kedvező erők, amelyek fönntartják, támogatják erőfeszítéseinket és irányítanak a siker felé: ezek a «növekedést hozó adottságok». Másrészt: az ellenséges erők, amelyek nehezen rezdülnek együtt törekvéseinkkel. elnehezítenek, vagy eltérítenek a több-lét felé tartó utunktól, lecsökkentik valódi vagy látszólagos kibontakozási képességeinket: ezek a «csökkenést okozó adottságok».

Nézzünk szembe egyikkel is, másikkal is. Jól nézzünk szemükbe, egészen addig, míg csábító, kifeje-

zéstelen vagy ellenséges tekintetük mélyén fölragyogni nem látjuk Isten áldott arcát.

2. A növekedést hozó adottságok és Isten két keze.

Növekedésünk oly természetesnek látszik, hogy tevékenységünket nem is szoktuk megkülönböztetni a minket tápláló erőktől, sem azoktól a körülményektől, amelyek a sikert elősegítik. S mégis: «*quid habes quod non accepisti?*»: mid van, amit már előzőleg ne kap-tál volna? Miként a Halálnak vagyunk kitéve, ugyan-úgy – vagy még inkább – az Életnek vagyunk alá-vetve.

Hatoljunk le önmagunk legtitkosabb mélyére. Járjuk körül létünket. Hosszan kutassunk, hogy meg-tapasztalhassuk a ránk ható erők óceánját, amelybe szinte belemerítve folyik növekedésünk. Hasznos ez a gyakorlat: észrevesszük, hogy létezésünk gyö-keresen és mindenütt olyan erőktől függ, amelyek bensőséges burkot, meleg köpenyt alkotnak Egyesü-lésünk számára.

... Tehát életemben talán először (én, akiről azt szokták gondolni, hogy naponta elmélkedem!) fogtam lámpámat és elhagyva napi teendőim és viszonyaim világosnak látszó mezejét, leszálltam önmagam legben-sejébe, abba a feneketlen szakadékba, ahonnan – za-varosan érzem – kiárad cselekvőképességem. Nos hát ahogy távolodtam a megszokottan nyilvánvaló dolgok-tól, amelyek felületesen megvilágítják a társadalmi életet, olyan mértékben tapasztaltam, hogy énem kicsű-szik kezemből. Minden lefelé tartó lépcsőfokon más személyt fedeztem föl magamban, akinek nem tudtam többé pontos nevet adni s aki már nem engedelmeske-dett nekem. S amikor abba kellett hagynom kutató-somat, mert nem volt már út a lábam alatt, – feneket-len mélység tátongott előttem, amelyből – nem tudom

honnan fölfakadva – ered az a folyam, amit úgy merek nevezni: *az én életem*.

Mily tudomány volna képes valaha is fölfedni az Ember előtt az életét alkotó akarat és szeretet tudatos képességének eredetét, természetét, rendszerét? Világos, hogy ezt a folyamatot nem a mi erőfeszítésünk, nem is közölünk valaki másé indította el. Nem is a mi gondoskodásunk vagy bárki barátunké akadályozza csökkenését vagy fokozza pezsdülését. Lépésről lépésre, nemzedékek hosszú során meg tudjuk rajzolni a miniet hátán hordó zuhatag részleges előzményeit. Még arra is képesek vagyunk, hogy bizonyos fegyelmi gyakorlatokkal, különféle fizikai vagy erkölcsi ösztönzőszerekkel szabályozzuk vagy tágítsuk azt a rést, amelyen át belénk ömöl és tovafut... De sem ilyenféle föltérképezéssel, sem pedig ezekkel a mesterkedésekkel, sem elméletben, sem gyakorlatban, sosem leszünk képesek elfogni az Élet forrásait. Sokkal inkább kapom, mintsem alkotom magamat. Az Ember – mondja az Írás – egy hüvelyknyit sem adhat hozzá termetéhez. Még kevésbé növelheti – akár egyetlen egységgel is – a szeretet-képességét, s egy fokkal sem gyorsíthatja azt az alapvető ritmust, amely szelleme és szíve érését szabályozza. Végeredményben: a mély élet, a fakadó élet, a születő élet teljesen kisiklik kezünkől.

Elámultam e fölfedezésemen, és vissza akartam kerülni a napfényre. A megszokott dolgok kényelmes környezetében szerettem volna elfelejteni ezt a nyugtalanító rejtélyt, újra a fölszínen élni, nem fürkészszerűen balgatagon a szakadékokat. De íme még az emberi túlekedések közepette is megintcsak megjelent figyelő tekintetem előtt az Ismeretlen, aki elől szökni akartam. Ekkor már nem valami szakadék mélyére rejtőzött. Most már az egymást keresztező véletlenek tömkelege mögé bújt, amely a Világmindenségnek s az én kis egyéniségemnek vásznát szövi. De ugyanaz a titok volt, fölismertem. Szellemünk megzavarodik, ha meg-

mérni próbálja az alattunk sötétlő Világ mélységét. De akkor is szédül, ha megszámlálni igyekszik azokat a kedvező eshetőségeket, amelyeknek összjátéka minden percben biztosítja a legkisebb élőlény fennmaradását és sikerét. Miután annak tudatára ébredtem, hogy én másvalami vagyok s egy nálamnál nagyobb valami, – e másik tény miatt is szédület fogott el: mily szörnyű kicsi annak eshetősége, mily óriási annak valószínűtlensége, hogy én egyáltalán létezem s itt vagyok a megvalósult Világ ölén.

Ekkor én is, mint bárki, ha óhajtja megtapasztalni ezt a belső élményt, éreztem, mint nehezedik rám a Világmindenségben elveszett atom lényegbevágó nyomora, az a szörnyű végzet, mely nap mint nap zuhanthat emberi akaratokat az élőlények és a csillagok örületes tömegébe. S ha valami megmentett, hát az Évangélium volt az, amelyet isteni sikerek biztosítanak s amely az éj feneketlen sötétjéből így szólt hozzám: «*Ego sum, noli timere*»: én vagyok, mit félsz !?

Igen, Istenem, ezt hiszem, ezt fogom hinni annál erősebben, minél inkább nem csak megnyugvásomról, hanem teljességem eléréséről van szó: Te vagy ott az életerő lendületének forrásánál és annak a vonzásnak végpontján, amelynek első lökését és kifejlődési állomásait egész életem folyamán én csak követem vagy továbbsegítem. S megint csak Te vagy, aki mindenütt való jelenléteddel (sokkal inkább mint én az Anyag számára, amelyet lélekkel hat át a szellemem) számomra élettél telítéd azt a rengeteg hatást, amely engem ér minden pillanatban. – A bennem fölbugygyanó Életben és ebben az Anyagban, amely engem a hátán hord, még ajándékaidnál is többet találok: Veled találkozom, Téged talállak ott, aki részesítesz Létedben s meggyűrsz engem. Igen, életerőm szabályozásában és kezdeti kimérésében, a másodrendű okok kedvezően folyó játékában – lehető legközelebről érintem alkotó teted két arcát; kezedet találok ott, s megcsókolom a Te két csodálatos kezedet: azt, amely

oly mélyen markol belénk, hogy összefonódik bennünk az Élet forrásaival, – és azt, amely oly messzirehatón ölel, hogy legkisebb szorítására egyszerre összhangban hajlik meg a Világmindenség minden rugója. Ezek a boldogító adottságok – mint pl. az, hogy létezni akarok, hogy szeretek élni így vagy úgy, hogy tetszésem szerint lássam jónak kialakulásomat, – már természetes állapotukban is a Te befolyásodtól terhesek, olyan hatás alatt állnak, amely nemsokára világosabban fog föltáruolni számomra, – úgy, mint a misztikus Test szervező energiája. Hogy bennük Veled egyesüljek valami gyökeres egyesüléssel (az Élet forrásaihoz tapadva), csak fel kell hogy ismerjelek bennük Téged, és kérnem kell, hogy mindinkább Te légy bennük.

Te, akinek hívó szava megelőzi legelső mozdulatunkat, Istenem, Te add nekem a vágyat, hogy lenni akarjak, – azért, hogy ez a Tőled kapott isteni szomjúság is tárja ki bennem a nagy vizeknek megnyíló kapukat. Ne vedd el tőlem az élet szent vágyát, ezt az ősi energiát, ezt az első támpontot, ahol megvethetjük a lábunk: «*Spiritu principali confirma me*»: nagy lelki alappal erősíts engem. És ismét csak Te, akinek szerető bölcsesége alakít ki engem a Föld minden erejéből és minden véletlenéből kiindulva, Te add nekem, hogy elkezdjem azt a mozdulatot, amelynek teljes ereje a hanyatlás és a halál hatalmaival szemben mutatkozik majd meg: add nekem, hogy vágyam után nagy legyen a hitem, hogy lángolva higgyem, higgyem aktív jelenlétedet minden dolog fölött.

Néked köszönhetem, hogy ez a várakozás és ez a hit már feszülő erőtől duzzad. De hogyan kezdjek arról tanuskodni és miként bizonyítsam magamnak is – látható erőfeszítéssel, hogy nem tartozom azok közé, akik csak szájukkal mondogatják: «Uram, Uram!» – Együtt akarok dolgozni az engem megelőző tevékenységeddel, s ezt kétszeresen is akarom tenni. Először: mélyből fakadó ihletésedre, amely létre hív, azzal válaszolok, hogy vigyázok: sose fojtsam el, tévútra ne

vigyem, el ne pazaroljam tetterőmet és azt a képességet, hogy szeretni tudok. Aztán pedig – mivel Gondviselésed, amely beburkol engem, minden percben mutatja a nap eseményeivel, hogy merre kell lép-nem, hol kell fölfelé hágnom, – Gondviselésedhez ragaszkodom majd nagy gondosan, hogy egyetlen alkalmat se mulasszak el, amikor « a szellem felé » haladhatok, előre.

Mindannyiunk életszövevényében két fonal húzódik végig: a belső kibontakozás fonala: ahogy fokozatosan kialakulnak gondolataink, vágyaink, emberi és misztikus magatartásunk; és a külső siker fonala, amelynek irányában minden pillanatban ott találjuk magunkat azon a határozott ponton, ahol a Világmindenség erőinek összessége fut egybe, hogy rajtunk az Isten-várta eredményt valósítsák meg.

Istenem, add, hogy sose szakítsam szét életemnek ezt a kettős fonalát, – azért, hogy minden percben olyannak találj, amilyennek kívánsz engem, ott, ahol vársz reám; – azért, hogy teljesen megragadhasz engem, önmagam bensejében és külsejében egyaránt.

3. *Csökkenést okozó adottságok.* (1)

A belső és külső hatások éltető erővel járnak át minket és továbbsegítik kibontakozásunkat. E hatások alatt rejlik az Isten. Vele egybeforrni végeredményben

(1) A Rosszal foglalkozva azért nem beszélünk részletebben a Bűnről, mert könyvünk tárgya egyesegyedül csak az, hogy megmutassuk, miként segítheti a hívőt minden dolog az Istennel való egyesüléshez; s ezért nem akartunk közvetlenül foglalkozni a rossz tett mibenlétével, vagyis az egyesülést megsemmisítő pozitív tettel. Itt minket csak annyiban érdekel a Bűn, amennyiben a személyi hibák (még a megsiratottak is) legyöngülést; eltévelyedést hoznak, vagy pedig amennyiben a mások

annyit jelent, hogy megnyílunk az élet minden lehetőségére és rájuk bizzuk magunkat. Hűséges tevékenységünkkel válaszolunk a növekedést hozó adottságainknak és «egyesülünk» velük. Az isteni befolyásra vágyva így jutunk el a növekedés könnyű terhéhez.

Itt van már az ideje, hogy létezésünknek határozottan negatív oldalát is fölkutassuk, azt, ahol tekintetünk – akármily messzire keresgél is – már semmi boldogító eredményt nem lát, semmi szilárd véget nem fedez fel abban, ami velünk történik. Hogy Istent ragadhatjuk meg az életben és az élet által: ez könnyen megérthető. De hogy Isten található meg a halálban és a halál által is? – ez már meglepőnek hat. Pedig hát elvi és gyakorlati látással éppen ennek fölismeréséhez kell eljutnunk, mert másképp vakok maradnánk az iránt, ami a legsajátosabban keresztény a keresztény világképben; – és mert máskülönben el is veszítenénk az isteni kapcsolatot életünk egyik legkiterjedtebb és leginkább befogadóképes területén.

A csökkenést okozó adottságok a mi igazi «passzivitásaink», elszenvedett helyzeteink, szenvedőlegesen elviselt állapotaink. Számuk határtalan, formáik végtelenül változatosak, befolyásuk állandó. Gondolataink rögzítésére és hogy irányítsuk elmélkedésünket, két olyan részre osztjuk őket, amelyek megfelelnek annak a két formának, ahogyan az imént mutatkoztak a növekedést hozó erők is: a *belső és a külső eredetű* kisebbbédések.

A csökkenést *kívülről* hozó Adottságok: minden «balszerencsénk». Gondoljuk át életünk folyamát, min-

hibái fájdalmat és megbotránkozást okoznak nekünk. Viszont ebből a szempontból nézve a Bűn ugyanúgy szenvedést okoz és át is alakítható, mint minden más fájdalom. Ime ezért együtt került ide, a csökkenést okozó adottságokról szóló fejezetbe, majdnem megkülönböztetés nélkül – a fizikai Rossz és az erkölcsi Rossz.

denütt ott látjuk őket előbukkanni. Ott van a korlát, amely megállít; vagy a fal, amely határol. Ott a kavics, amely kisiklat; vagy az akadály, amely összetör; a mikróba, amely öli a testet, vagy az alig hallható szó, amely mérgezi a lelket. Mindenfajta és különféle módon súlyos meglepetés, baleset, rengeteg szerencsétlenül összefutó esemény (kényszerhelyzetek, ütések, vágások, halálok...), találkozás a « más dolgok » Világa és ama Világ között, amely velünk kezd ragyogni. S mégis: amikor a jégverés, a tűz, a rablók elvitték Jóbnak minden vagyonát és a családját is, a Sátán ezt mondhatta Istennek: « Életet életért... Az ember beletörődik abba, hogy mindenét elveszíti, csak a saját bőre maradjon épen. De nyúlj csak hozzá szolgád testéhez, meglátod, áldani fog-e ». Bizonyos értelemben keveset jelent, hogy kicsúsznak kezünkől a dolgok, hiszen mindig elképzelhetjük azt, hogy majd visszaszerezzük őket. Számunkra az a rettenetes, hogy mi csúszunk ki a dolgokból, mi esünk ki belőlük, megállíthatatlan belső hanyatlással.

Emberileg kifejezve: a csökkenést *belülről* okozó adottságok a legsötétebb, legreménytelenebbül fölhasználhatatlan üledékét alkotják életünknek. Közülük egyik-másik ott leskelődött és ránk tört, mihelyt a létre virradtunk: természetes bajok, fizikai, szellemi vagy erkölcsi gyöngeségek, amelyek kíméletlenül leszűkítették – születésünktől kezdve, és az egész életre szólóan – aktivitásunk, örömeink és látásmódunk mezejét. Más adottságok később leptek meg bennünket, durván, mit egy-egyszerencsétlenség, alattomosan, mint a betegség. Előbb-utóbb mindnyájan felismerjük vagy majd tudatára ébredünk, hogy e szétesési folyamatok egyike-másika már be is fészkelődött életünk velejébe. Hol a test sejtjei láznak fel vagy romlanak meg, hol pedig éppen személyiségünknek elemei látszanak felmondani a szövetséget, vagy önállósulni. S akkor csak tehetetlenül nézhetjük a belső levertséget, a lázadást, a rémuralmat – ott, ahol nem jöhet segítségünkre semmiféle baráti erő. – És ha még nagy szeren-

csével többé-kevésbé el is kerüljük ezeknek a belénk vágó és ránk törő támadásoknak kritikus formáit, melyek önmagunk mélyén készülnek megölni a bennünket éltető erőt, fényt és szeretetet, – van mégis egy lassú romlást hozó és lényegbevágó elváltozás, amely elől senki sem menekülhet: a kor, az öregedés, amely percről percre foszt meg önmagunktól, hogy a vég felé lökjön. Az idő folyása, amely késlelteti a dolgok fölötti uralmunkat; az idő tova futása, amely elszakít örömeinktől; az idő rohanása, amely mindnyájunkat halálraitéltékké növeszt, – szörnyűséges tehetetlenséggel szenvedjük el az idő ilyen tovatűnését...

A halálban, mint valami óceánban, lassan egybefoly-nak a hirtelen ránk szakadt vagy fokozatos kisebbedéseink. A halál minden hanyatlásunk foglalata és betetőzése; a halál=*a rossz*, egyszerűen fizikai rossz, amelyben szerves következménye az anyagi többféleségnek, amelybe merítve élünk, – de erkölcsi rossz is, mert ezt a rendjét vesztett sokféleséget, minden sűrűlődségünk, ütődésünk és romlásunk forrását a társadalomban vagy önmagunkban is – a szabadságnak rossz használata fakasztja föl.

Győzedelmeskedjünk a halálon, fölfedezve benne Istent. S az Isteni egycsapásra fészket rak létünk mélyén, abban az utolsó zúgban, amelyről úgy látszott, hogy oda már nem ér le karja.

Itt is, mint emberi aktivitásunk «átistenítése» esetében, teljesen határozott a keresztény hit tanítása és gyakorlata is. Krisztus legyőzte a halált – nemcsak azzal, hogy viasszorította átkait, hanem azzal is, hogy visszafordította fullánkját. A Föltámadás ereje által kapjuk meg azt, hogy semmi sem öl föltétlenül, hanem minden az isteni kéz áldott érintése, Isten Akaratának jóságos befolyása lehet életünkre. Hibáink akármennyire el is rontották helyzetünket, vagy bármily reménytelenné tették is a körülmények, bármi-

kor ismét talpraállhatunk, « helyreállíthatjuk » magunk körül a Világot és újra kezdhethetünk boldogító módon élni. « *Diligentibus Deum omnia convertuntur in bonum* »: aki szereti Istent, annak javára válik minden. Ez a tény minden magyarázat és minden vita fölött áll.

De itt is, mint amikor az emberi erőfeszítés értékének megmentéséről volt szó, eszünk igazolni akarja reményét, hogy jobban ráhagyatkozzék.

« *Quomodo fiet istud?* »: hogyan lesz majd ez? Ez a vizsgálódás annál inkább is szükséges, mert veszélyes félreértéseknek van kitéve éppen a keresztény magatartása a Rosszal szemben. A keresztény lemondás helytelen értelmezése, a keresztény elszakadás hamis magyarázatával együtt: főforrása azoknak az ellenszenveknek, amelyek a Pogányok igen nagy részét oly őszintén gyűlöletre ingerlik az Evangéliummal szemben.

Kérdezzük meg önmagunktól: látszólagos halálunkat, azaz létezésünk hulladékait miként és milyen föltételekkel szervezhetjük magunk körül az Isten Országának és az Isteni Miliónek fölépítésébe. Ehhez hasznos lesz, ha gondolatban megkülönböztetünk két fázist, két időszakot abban a folyamatban, amely lehanyatló képességeink átváltoztatásával végződik. Az első fázis a rossz elleni küzdelem. A második pedig: leveretésünk és annak átalakítása.

a) *Istennel együtt küzdünk a Rossz ellen.*

Amikor szenved, így szól a keresztény: « Megérintett az Isten ». Ez a mondás tökéletesen helyes. De egyszerűsége magába foglal egy egész bonyolult gondolatsort, és *csak annak végén* lehet ezt jogosan kimondanunk. Ha a Rosszal való találkozásunk történetében megkü-

lönböztetni igyekszünk azt, amit a skolasztikusok « a dolgok természete szerinti sorrendnek » neveznek, akkor – éppen ellenkezőleg – először ezt kell mondanunk: « Isten meg akar engem szabadítani ettől az elgyöngüléstől, Isten azt akarja, segítsek neki, hogy eltávozzék tőlem ez a keserű pohár ». Küzdeni a Rossz ellen, a lehető legkisebbre csökkenteni a ránk leselkedő Rosszat (még az egyszerűen csak fizikai Rosszat is), ez kétségtelenül Atyánk első kézmozdulata; más-képp lehetetlen volna felfognunk és még kevésbé szeretnünk őt.

Igen, látásmódunk helyes és határozottan evangéliumi, ha a Gondviselést úgy tekintjük, mint Aki a korok folyamán gondosan vigyáz, hogy távoltartsa a Világtól a sebeket vagy bekötözze őket. A századok során, a haladás általános ritmusának megfelelően, valóban Isten támaszt nagy jótevőket és nagy orvosokat. Még a leghitелlenebb emberben is ő szítja a kutatás vágyát, hogy mindazt megtalálja, ami enyhít és gyógyít. Nemde az emberek ösztönösen elismerik ezt az isteni Jelenléte-t, mert elcsitul bennük a gyűlölet, és ellenvetések feloldódnak, valahányszor csak testük vagy lelkük szabadítójának lábánál fekszenek. Ez bizony így van. Az erőinket csökkentő hatások közeledtekor csak úgy találhatjuk meg Istent, ha gyűlöljük mindazt, ami ránk szakad, és ha minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy elkerüljük csapásait. S akkor minél jobban visszaszorítjuk a szenvedést, egész szívvel és minden erőnkkel (1), annál inkább tapadunk oda Isten szívéhez és tevékenységéhez.

(1) Persze lázadás és keserűség nélkül, de *máris felkészülve* a végső elfogadásra és beletörődésre. Nyilvánvaló, hogy nehéz elválasztani a két, « természete szerint megkülönböztetett mozzanatot » [a Rossz elleni küzdelmet – és a végső elfogadásra való felkészülést] anélkül, hogy egy kissé el ne torzítanánk a leírással. Figyeljünk viszont arra,

b) *Látványos leveretésünk – és annak átalakítása.*

Ha Isten a szövetségünk, akkor biztosak lehetünk, hogy mindig megmentjük lelkünket. De – ezt is jól tudjuk – semmi sem biztosít minket, hogy mindig elkerüljük a fájdalmat vagy bizonyos belső bukásokat, amelyek miatt elhibázottnak képzeljük életünket. Mindenesetre: mindnyájan öregszenk és meg fogunk halni. Ez annyit jelent, hogy előbb vagy utóbb, akármilyen erős is az ellenállásunk, érezni fogjuk, hogy erőnk folyamatos lazulása, amely ellen küzdünk, lassan-lassan megtöri életünket, s fizikailag legyőzve földrebukunk. – Ha Isten velünk együtt küzd, hát akkor hogyan lehetünk leveretve? Vagy mit jelent ez a földrebukás?

A Rossz problémája – vagyis (még egyszerűen fizikai) bukásainknak összeegyeztetése a Teremtő jó-ságával és mindenhatóságával – elménk és szívünk számára is mindvégig a Világegyetem egyik legkínzóbb titka marad. Hogy megérthetnénk a teremtmény fájdalmát (akárcsak az elítélt nyomorát), ehhez az kellene, hogy helyesen fölmérni tudnánk a «létben részesült létezőnek» természetét és értékét; már pedig erre nem vagyunk képesek, hiszen nincs hozzá megfelelő összehasonlítási pontunk. Amit mégis megsejtünk, az a következő: egyik oldalon itt van az Isten által megkezdett munka, amelynek az a célja, hogy bensőségesen egyesítsen magával olyan lényeket, amelyeket ő teremtett; s ez föltételez bennük egy lassú elő-készületet, amelynek során *(a már létező, de még egyáltalán be nem fejezett)* teremtmények – természetük következtében – nem kerülhetik el a veszélyes hely-

hogy a Rosszal való szembehelyezkedésünknek ilyen kezdeti foka nyilvánvalóan szükséges, s ezt mindenki elismeri. A lustaságból származó bukást, az indokolatlan vigyázatlanságból eredő betegséget, stb. senki sem foghatja fel úgy, mintha *közvetlenül* az Isten Akarata rendelné el.

zeteket (amelyeket az eredeti bűn is súlyosbít); ezt magával hozza a bennük és körülöttük szervezett Sokféleség tökéletlensége. A másik oldalon pedig: mivel a Jónak a Rossz fölött aratott végleges győzelme csakis a Világ teljes megszervezésével teljesezhet be, ezért a mi egyéni, végtelenül rövidke életünk itt a Földön még nem kaphat belépőjegyet az Igéret Földjére. Olyanok vagyunk, mint a katonák, akik elesnek a rohamban, amelyből majd a Béke kerül ki győztesen. Először is: tehát nem Isten győzetik le a mi bukásunkban, mert bár mi egyénileg földrehullni látszunk, az a Világ, amelyben majd újra élünk, győzedelmeskedik a mi halálunkon át.

Az isteni győzelem ilyen első ténye máris elég volna ahhoz, hogy karja mindenhatóságát biztosítsa. De ezt kiegészíti az ő egyetemes uralmának egy másik, talán közvetlenebb és mindenestre bármelyikünk által szinte azonnal észlelhető megnyilatkozása: Isten – éppen a tökéletessége következtében (1) – nem engedheti meg azt, hogy a növekedésben lévő vagy legalább is a bukásából föltápaszkodó Világ elemei elkerüljék a súrlódásokat vagy akárcsak az erkölcsi kisebbedéseket is: « *Necesse est enim ut veniant scandala* »: mert szükséges, hogy jöjjenek botrányok. Nos hát Isten « kárpótolja magát », azt is mondhatnánk: bosszút áll azáltal, hogy hívei felsőbbrendű javára fordítja azt a rosszat is, amelynek közvetlen megszüntetését nem engedi meg neki a Teremtés jelenlegi állapota. Olyan ő, mint a művész, aki arra tudja felhasználni a vésője alatt fekvő kőnek vagy öntődéje bronzának hibáját vagy faltját, hogy finomabb vonásokat vagy még szebb

(1) Mert Isten tökéletessége nem kelhet fel a dolgok természete ellen; s mert ennek a Világnak, amelyet a tökéletesedése vagy az « újra fölfelé haladása » útján látunk, éppen az a természete, hogy részben még rendezetlen. Az olyan Világ, amely már nem hordaná magán a Rossz vonásait, vagy amelyet többé már nem fenyegetne a Rossz, egy már beteljesült Világ volna.

hangot alakítson ki belőle, – *fölteve, hogy nagy szeretettel Istenre bízunk magunkat*. Nem szünteti meg a részlet-halálokat, sem a végső halált, hiszen ezek lényeges részét alkotják életünknek; viszont átalakítja, – mert jobb tervbe szövi őket. Ennek az átformálásnak nemcsak a mi elkerülhetetlen bajaink vannak alávetve, de legszándékosabb hibáink is, ha megsiratjuk őket. Az Istent keresők számára nem minden közvetlenül jó, de jóvá *lehet*: «*Omnia convertuntur in bonum*» (1).

Milyen módon, milyen fázisokban hajtja végre Isten azt a csodálatos átalakítást, amellyel egyéni halálunkat jobb életté változtatja? Mindnyájunk tapasztalatát véve analógiaként és elmélkedve az Egyháznak az emberi szenvedésre vonatkozó mindenkor tanításán és gyakorlatán, talán így próbálhatunk erről valamit mondani:

A Gondviselés a hívők számára főleg három módon változtatja Jóvá a Rosszat. Előfordul, hogy az elszenvedett bukás kedvezőbb tárgyak felé vagy jobb mederbe téríti tevékenységünket, bár az új utak megmaradnak a célba vett emberi sikereink területén. Ilyennek látjuk Jóbot, akinek új boldogsága fölülmúlja a régit. – Máskor, legtöbb esetben: az elszomorító veszteség arra késztet, hogy kevésbé anyagi, férgektől és rozsdától mentes területen keressünk kielégülést elvetélt vágyainkra. A szentek története vagy általában a szellemükkel és jóságukkal kiváló emberek élete mind telve van olyan esetekkel, amelyek során az ember megnövekedve, edzettebben és megújodva kerül ki egy-egy megpróbáltatásból vagy akár bukásból is, amely pedig – úgy látszott – hogy föltétlenül legyöngíti vagy egyszersmindenkorra leveri.

(1) A hit «csodásabb» hatásaira vonatkozóan utalunk arra, amit a hitről szóló fejezetben később mondani fogunk. Itt természetesen nem szándékszunk általános elméleti összefoglalást adni az imádságról.

Ilyen esetekben a sikertelenség olyan, mint a magassági kormány a repülőgépen, vagy mint a metszőkés a növénynek: belső életnedvünket határozott irányba tereli, felszabadítja létünk legtisztább «összetevőit», hogy így magasabbra és egyenesebbre növekedhessünk. A leveretés – még az erkölcsi bukás is – ekként változik sikerre, amelyet – akármily lelki jellegű is – még *megtapasztalhatóan* megérezünk. Szent Ágoston, Szent Magdolna, Szent Lidvina életére gondolva mindenki bátran mondhatja: «*Felix dolor*»: boldog fájdalom, – vagy «*Felix culpa*»: boldog bűn. Vagyis eddig a pontig még nyomon követjük, «megértjük» a Gondviselést.

De vannak nehezebb esetek (s éppen ezek legközönségesebbek), amikor az emberi ész teljesen fölmondja a szolgálatot. Minden pillanatban látunk magunkban vagy körülöttünk olyan lecsökkenéseket, amelyeket semmi tapasztalható téren semmiféle jóvátétel látszólag nem kárpótol: időelőtti halálok, ostoba bal-esetek, létünk legmagasabb zónáit érintő letörések. Ilyen csapások alól az Ember semmiféle értékes irányban nem áll újra talpra, hanem eltűnik vagy szomorúan nyomorék lesz. Hogyan lehet az, hogy még az ilyen, ellenérték nélküli leveretések is, amelyek a Halált hozzák határozottan gyilkos ölelésével, – számunkra jóvá váljanak? Lecsökkenéseink területén itt mutatkozik meg a Gondviselés munkájának harmadik, leghathatósabb és legmegszentelőbb módja.

Isten már a szenvedéseinket is átalakította azáltal, hogy érzékelhető módon állította kiteljesedésünk szolgálatába. Keze alatt a lefokozó erők megtapasztalhatóan alakultak át eszközzé, amely vágja, faragja, csiszolja bennünk a mennyei Jeruzsálem határozott helyére szánt követ. De Isten még többet is tesz, mert mindenhatóságának hitünkre zuhanó ereje által – az életünkben tapasztalatilag csak csupa romot mutató események annak az egyesülésnek lesznek közvetlen tényezői, amelyet Vele kötni vágyunk.

Egyesülni: ez minden esetben annyit jelent, hogy az ember kilép valamiből és részben meghal abban, amit szeret. De ha meggyőződésünk szerint ennek a Másban való elveszésnek annál teljesebbnek kell lennie, minél nagyobbhoz, önmagánál nagyobbhoz tapad az ember, akkor hát mekkorának kell lennie a kiszakadásnak ahhoz, hogy Istenbe jussunk? – Kétségtelen, hogy önzésünk fokozatos lerombolása az emberi távlatok « automatikus » kitágulása révén (amiről beszélünk az « Elszakadás a cselekvés által » c. fejezetben), valamint a velejáró csalódások hatására ízlésünk és ambícióink egyre szellemibbé válása: ezek igen valódi formái annak a fölemelkedésnek, önmagunkból kiszakadásnak, extázisnak, amely kell is hogy túlemeljen minket önmagunkon, hogy Isten hatalma alá jussunk. Ennek az első elszakadásnak eredménye mégis csak abból áll, hogy személyiségünk központját önmagunk végső határára emeltük. Erre a végső pontra jutva az lehet a benyomásunk, hogy legfelső fokon vagyunk urai önmagunknak: szabadabbak és aktívabbak, mint bármikor. De ekkor még nem léptük át azt a küszöböt, azt a kritikus pontot, ahol saját központunkból kiszakadva – Istenbe térünk. Meg kell hát tennünk még egy lépést, azt, amely *egész önmagunk alól kihúzza a talajt*: « *Illum oportet crescere, me autem minui* »: Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem. Még nem vesztítettük el önmagunkat. – Mi lesz ennek a végleges átalakulásnak végrehajtója? Maga a Halál.

A Halál: a testi létezők gyógyíthatatlan gyöngesége, amelyet Világunkban bonyolulttá tesz egy ősi bukás hatása is. A Halál: típusa és összefoglalója azoknak a rokkantságainknak, amelyek ellen küzdünk kell – anélkül, hogy a harcból közvetlen és azonnali személyes győzelmet várhatnánk. Nos hát: Teremtőnk és Megváltónk nagy diadala – keresztény távlataink szerint – éppen az, hogy lényeges éltető tényezővé alakította át azt, ami önmagában a lecsökkenésnek és eltűnésnek egyetemes hatalma. Hogy valamiképp végleg belénk hatolhasson, Istennek belénk

kell vájnia, ki kell minket üresítenie, helyet kell készítenie bennünk maga számára. Hogy önmagához alakítson, át kell minket formálnia, újra kell minket öntenie, szét kell törnie létünk molekuláit. A Halál feladata az, hogy ehhez megnyissa a szükséges utat, lényünk legmélyére vágva le. A Halál éri el azt, hogy elszenvedjük a nagy szétválasztást, amelyre vártunk. Ő dob minket abba a szervesen megkívánt állapotba, amely lehetővé teszi, hogy az isteni Tűz zuhanjon ránk. S ekként a Halál szétbontó és szétolvasztó hatalmát az Élet működéseinek legcsodásabbja veszi át. Az, ami a természete szerint üres volt, hiány, visszatérés a sokféleségbe, – minden emberi létezés számára Istennel való telítődéssé és a Vele egybeforradássá válhat.

c) *Egyesülés a csökkenés révén.*

Istenem, erőfeszítéseim közben mily jó volt már éreznem: ha kibontakozom, lehetővé teszem, hogy Te végy kezedbe engem. Az is nagyszerű, hogy az élet belső nyomására vagy az események kedvező alakulása közben Gondviselésedre hagyatkozhatom. Föl fedeztem azt az örömet: minden növekedés lehet eszköze annak, hogy Te cselekedj bennem, vagy Téged engedjelek növekedni önmagamban. Add, Uram, megzavarodás nélkül jussak az egyesülés utolsó állomásához, melynek során Te az enyém leszel azáltal, hogy én kicsivé leszek Tebenned.

Felismertem, hogy Te «több vagy mint önmagam». Add, hogy *ha eljön majd órám*, Téged lássalak meg minden idegen vagy ellenséges erő alatt, amely mintha elpusztítani akarna vagy helyembe lépne. Amikor testemen (és még inkább szellememen) jelentkezik majd a kopás a kor miatt; amikor kívülről rám ömlik vagy bennem belülről megszületik a baj, amely lebont vagy elvisz; abban a fájdalmas percben, amikor hirtelen ráébredek, hogy beteg vagyok, vagy hogy öreg lettem; s főleg abban az utolsó pillanatban,

amikor érezni fogom, hogy énem kicsúszik ellenőrzésem alól s teljesen tehetetlenül fekszem az engem valamikor kialakító ismeretlen nagy erők kezében; mindezekben a sötét órákban, add nekem, Istenem, azt a megértést, hogy (ha elég nagy a hitem) fájdalmaim mélyén Te bogozod szét létem rostjait, hogy lényem velejébe hatolj és elvígy engem önmagadba.

Igen, minél mélyebben és gyógyíthatatlanabban vert testemben gyökeret a baj, annál inkább Téged fogadlak be, mint megtisztulás és elszakadás szerető s tevékeny erejét. Minél szédítőbb örvényként vagy minél sötétebb alagútként nyílik meg előttem a jövő, annál inkább bízhatok abban, hogy Benned veszítem el magamat és belédszédülök, – ha szavadra beléd vetem magam, – s így, Jézus, Testedbe forrok belé.

Uram energiája, ellenállhatatlan és élő Erő, kettőnk közül Te vagy a végtelenül erősebb, Terád hárul hát a szerep, hogy égess bele abba az egységbe, amelynek kettőnket összeforrasztania kell. Adj hát nekem valami még értékesebbet, mint a kegyelem, amiért Hozzád könyörögnék mind a híveid. Nem elég, hogy meghalok egyesülve. Taníts meg arra, hogy miként *egyesüljek Veled halálomban.*

d) *Az igazi beletörődés.*

Előbbi elmélkedésünkben igyekeztünk azt elemezni, hogy milyen fázisok során szentelhetjük meg kisebbedéseinket. Ez az elmélkedés segített abban, hogy *önmagunk számára igazoljuk* a szenvedő keresztények számára mindig nagyon értékes imát: « Isten megértett. Isten vette el. Legyen meg az ő akarata ». E keresztény lelkiület segítségével értettük meg, hogy belülről romboló bajok és kívülről ránk törő ütések alatt miként jelenhet meg Isten két Keze, soha ennyire nem tapasztalt átható erővel. – Ugyanakkor elemzésünknek van egy másik eredménye is, amely csaknem ilyen értékes. Amint főtebb is jeleztük: ez képesít min-

ket arra, hogy mi, keresztények, más emberek előtt is igazoljuk a beletörődés jogosságát és emberi értékét.

A keresztény rezignációt sok tisztességes ember őszintén elítéli és megveti, mint « a keresztény ópium » egyik legveszélyesebben bódító elemét. Miként a Föld megvetését, úgy minden másnál inkább azt hányják dühösen szemére az Evangéliumnak, hogy elterjesztette a passzivitást a Rosszal szemben, – valami olyan szenvedőleges magatartást, amely egészen az eltoprongyosodás és a szenvedés perverz kultuszáig fajulhat. Főntebb már mondtuk, amikor a « hamis elszakadásról » beszéltünk, hogy ez a vád vagy egyszerű gyanakvás manapság végtelenül hatásosabb a Világ megtéréseinek megállításában, mint a Tudományból vagy a Filozófiából szedett bármely ellenvetés. Egy olyan vallás, amelyet emberi eszményünknel alacsonyabbrendűnek ítélnénk, *elveszett* vallás, bármily csodákkal veszi is körül magát. A keresztény számára tehát roppant fontos az, hogy az Isten Akaratának való alávetettséget *aktív* formában, az egyedüli ortodox módon értelmezze és élje: úgy, ahogyan mi hívtuk fel rá a figyelmét.

Nem, a kereszténynek – hogy teljes egészében és tökéletesen vallása szerint éljen – nem kell elfutnia a Rosszal szembeszállás kötelessége elől. Láttuk, hogy éppen ellenkezőleg: azzal kell kezdenie, hogy őszintén és minden erejével, a Világ teremtmő hatalmával egyesülve azért küzdjön, hogy minden rossz visszaszoruljon – hogy benne és körülötte semmi se kisebbedjék. Ebben a kezdeti fázisban a hívő ember hű szövetségese mindazoknak, akik hiszik, hogy az Emberiség végső sikere csak akkor lesz teljes, ha fáradozva dolgozik önmaga utolsó ízésének kiteljesítésén is. Az emberi kibontakozásról beszélve azt is mondtuk, hogy a keresztény ember bárkinél jobban kapcsolódik ebbe a nagyszerű törekvésbe, mert szerinte a Világot érintő – akárcsak fizikai és természetes kisebbedések fölött aratott – emberi győzelem részben már föltétele ama

teljesen határozott Valóság befejezésének és beteljesedésének, amit a keresztény ember imád. – Amíg tehát lehetséges az ellenállás, addig ő, a keresztény, az Ég fia, akárcsak a Világ legföldibb gyermeke, nyakasan szembeszáll mindazzal, ami elpusztításra vagy eltávolításra méltó.

Aztán hadd jöjjön számára is a bukás, a személyes vereség, amelynek elkerülését egyetlen ember sem remélheti abban a rövid ideig tartó egyéni közelharcban, ahol egyetemes nagyságú és egyetemes fejlődésrendű hatalmas erőkkal küzd. Mint a legyőzött pogány hős, akként a keresztény sem hagyja abba a belső ellenállást: félig megfojtva, összenyomva, — de feszült marad akarata. Csakhogy abban a pillanatban, a közelgő halál ellensúlyozására és legyűrésére már nem a sztoicizmus sötét és kétes vigaszába menekül (amelynek mélyén egyébként — ha valaki jól megvizsgálná — kétségtelenül ott találhatná szép és állandó alapként *az áldozat értékebe* vetett kétségbeesett hitet). A keresztény ekkor már új lehetőségek horizontját látja kitárulni. Ha hittel fogadja, akkor az őt leverő és szétmállasztó ellenséges erő, amely ellen szünet nélkül küzd, a megújhodás szeretően vonzó forrásává lehet. Az érzékek talaján már minden elveszett. De a természetfölöttinek nevezett síkon *van még egy dimenzió*, amely lehetővé teszi Istennek, hogy *érzékekkel meg nem tapasztalható módon*, titokzatosan Jóvá fordítsa a Roszszat. Elhagyva az emberi sikerek és veszteségek zónáját, a keresztény — az őnála Nagyobba vetett erős bizalommal — belép az érzékfölötti átalakulások és növekedések régiójába. Rezignációja tehát csak olyan lendület, amely magasabbra emeli aktivitásának mezejét.

Bizony milyen messze, mily keresztény módon messze vagyunk már attól a nagyon is jogosan bírált « Isten akaratának való alávetettségtől », amely könnyen meglágyítja, eltompítja az emberi akarat erős szép acélját, ahelyett hogy megforgatná a sötétség és a legyőngülés minden hatalma ellen! Jól értsük meg és

magyarázzuk meg másoknak is: nem valami közvetlen találkozást, nem is passzív magatartást jelent az, hogy valaki (még lecsökkenve és haldokolva is) megtalálja és teljesíti Isten akaratát. Ha hanyagságom vagy hibám következtében érne utól valami baj, akkor nem volna jogom azt gondolni, hogy Isten érint meg engem. (1) Az Isten Akaratára (szenvedőleg reagálva) minden percben csak *az erőfeszitésem végső határán* hagyatkozom: akkor, amikor a (normális emberi értékek alapján tervbevett) jobb-lét érdekében feszül meg aktivitásom, s közben folyton ellensúlyozzák a megálító vagy fölforgató szándékú ellentétes erők. – Ha nem teszem meg azt, amire képes vagyok az előrehaladást vagy ellenállást illetően, akkor nem vagyok a *kívánt ponton*, – akkor nem hagyom annyira rám hatni az Istent, amennyire csak engedhetném és amennyire Ő ezt kívánja. De ha erőfeszitésem bátor, kitartó, akkor a Rosszon keresztül Istenhez kapcsolódom, Őt érem el, aki mélységesebb, mint a Rossz. Odasímulok Hozzá. S akkor « ráhagyatkozó egyesülesemnek » optimuma szükségképp (szervesen összeforrva) egybeesik ama hűségem maximumával, amely emberi kötelességemhez köt.

* * *

A francia kiadó megjegyzése.

Érdekes összevetni ezeket « az Aktivitásnak és Passzivitásnak átszenteléséről » szóló lapokat azokkal az alábbi magyarázatokkal, amelyeket egy levélből vettünk ki. Ebben a levélben, kevéssel *Az Isteni Milió* megírása előtt, Pierre Teilhard de Chardin föltárta lelkivilágát P. Auguste Valensin-nek, egyik legjobb barátjának:

(1) Még a hanyagságból származó rossz is lehet számomra Isten akaratává, ha megbánom és helyrehozom lustaságomat vagy gondatlanságomat. Minden « rendbehozható », kijavítható, újraolvasztható Istenben, még hibáink is.

«*Alapvetően*» vallom, hogy a Világ beteljesedése csak halálon, egy «éjszakán» át, valami fordulattal történik meg, amely kiszakít egyéni központunkból, mintegy kidob személyiségünkéből...

A Krisztussal való egyesülés föltételezi, hogy létezésünk végső központját Belé helyezzük, – ez pedig az önzés gyökeres föláldozását jelenti...

(Mégis)

– Hogy Krisztus az én egész életemet – az egész életet – hatalmába vegye, ehhez föltétlenül szükséges, hogy én növekedjem Benne nemcsak aszkétikus önmegtagadásokkal és a szenvedés okozta nagyszerűen egyesítő elszakadásokkal, hanem mindazzal is, ami pozitív erőfeszítést jelent és természetesen tökéletesíti létezésemet.

Hogy a Lemondás szabálya teljes legyen, a következő két föltételt kell kielégítenie:

1. Vigyen túl minket mindazon, ami a Világon van.

2. S mégis ugyanakkor arra vegyen rá minket, hogy (teljes meggyőződéssel és szenvedélyesen) növeljük ugyanennek a Világnak fejlődését.

Krisztus nekünk adja magát az egész Világon keresztül. S ezt a Világot az őhöz fűző viszonyunkkal kell beteljesítenünk.

Jól figyeljünk még arra is, hogy.

a különböző természetes szervezeteknek nem tulajdonítok semmiféle végleges és abszolút értéket. Nem a sajátos formájukat szeretem, hanem a funkciójukat, – ami pedig abból áll, hogy titokzatosan szervezik előbb az istenivé-tehetőt, aztán pedig az istenit, – az erőfeszítéseinkre áradó Krisztus kegyelme által.

Meggyőződéseim szerint végeredményben három dologból áll a *teljes* keresztény erőfeszítés:

1. Szenvedélyesen együttműködni az emberi Erőfeszítéssel, annak tudatában, hogy nemcsak az engedelmességben nyilvánuló hűséggel, hanem a megvalósított *művel* is fáradozunk a Pléróma beteljesítésén, közelebbi vagy távolabbi anyagot készítve elő számára.

2. E fáradságos munkából s egy mind nagyobb távlatú Eszme követéséből kell merítenünk a lemondásnak, meg a szűk és lusta önzés fölött aratott győzelemnek első formáját.

3. Párhuzamosan ezekkel az «élettel-teliekkel» – szeretni kell az «élet-nélkülieket», azaz a gondviselészerű adottságokat és hanyatlásokat, amelyek által Krisztus közvetlenül és kimagasló módon önnönmagába szervezi és átalakítja az elemeket, a személyiséget, amelyet számára kifejleszteni igyekeztünk...

Tehát: elszakadás és emberi erőfeszítés összhangban van. Hozzá kell tennünk, hogy végtelenül változatos a kombinációjuk. Végtelen sokfajta hivatás van. Az Egyházban Szent Tamás és De Paul Szent Vince mellett ott van Keresztes Szent János. Mindannyiunknak megvan a növekedés ideje és megvan a hanyatlás ideje. Egyszer az építő emberi erőfeszítés uralkodik, máskor meg misztikus megsemmisülés...

Mindezek a lét-formák ugyanabból a belső irányításból születnek, ugyanegy törvényből, amely kombinálja az ember természetes személylé-válásának és a Krisztusban természetfölötti módon történő egyéniség-vesztésnek kettős mozgását.

NÉHÁNY ÁLTALÁNOS SZEMPONT A KERESZTÉNY ASZKÉZISHEZ

Megfigyeltük életünk aktív és passzív részét, a Világot megszentelő működés hódító úttöréseit. Ezek után átfogó képet alkothatunk magunknak azokról az égi tájakról, ahol eláraszt majd ez a fényáradat. Ez lesz könyvünk harmadik része.

De mielőtt az Isteni Miliő szemléletére hagyatkoznánk, előbb még össze kell foglalnunk és nagyobb világosság kedvéért néhány általános szempont alapján rendszerezniünk kell azt az aszkétikus tanítást, amely az előző lapokon szétszórta található.

Három pontban, a következő témák szerint tesszük ezt:

1. Ragaszkodás és elszakadás.
2. A Kereszt értelme.
3. Az Anyag lelki hatalma.

1. Ragaszkodás és elszakadás.

« *Nemo dat quod non habet* »: senki sem adhatja azt, amije nincs. Tömjén nélkül nincs illatos tömjénfüst. Föláldozott nélkül nincsen áldozat. Hogyan adhatná magát az ember Istennek, ha saját maga nem léteznék ? Ha üres volna keze, akkor elszakadása révén milyen tulajdonát szublimálná, milyen értékét emelhetné föl magasabb fokra ?

Ez a józan észre támaszkodó megfigyelés segít elvben megoldani ezt az elég rosszul – de sokszor fölvetett – kérdést: «Mi jobb a keresztény számára: a tett – avagy pedig a szenvedőleges magatartás? Az Élet – vagy a halál? A növekedés – vagy a csökkenés? A kifejlődés – avagy a visszahúzódás? A birtoklás – vagy a lemondás?»

Az általános válasz így hangzik: «Miért kellene szétválasztani és egymással szembeállítani ugyanannak az erőfeszítésnek két természetes fázisát? Legfőbb kötelességtek és vágyatok: Istennel egyesülve legyetek. Az egyesüléshez viszont az kell, hogy előbb *legyetek*. S hogy önmagatok legyetek, ahhoz az szükséges, hogy a lehető legteljesebben legyetek. Tehát fejlesszék ki magatokat, vegyék hatalmatokba a Világot, *hogy legyetek*. Ezután pedig mondjátok le önmagatokról, fogadjátok el a leépülést – azért, hogy *másé legyetek*. Ime a teljes keresztény aszkézisnek kettős, de egyetlen szabálya ».

Ennek a cselekvési módszernek két pontját vizsgáljuk meg kissé közelebbről: mi a sajátos szerepük és mit eredményeznek.

a) *Előbb fejlesszék ki önmagatokat!* – tanítja a Kereszténység a kereszténynek (1).

A keresztény tökéletességnek ilyen első fázisát a lelki könyvek általában nem hangsúlyozzák, – akár mert szerzőjük ezt magától értetődőnek tartja és ezért nem véli szükségesnek tárgyalását, – akár pedig azért, mert azt gondolja, hogy ennek a parancsnak gyakor-

(1) Persze az «előbb» szó sokkal inkább természet szerinti elsőbbséget jelent, mintsem időbenit. Az igazi keresztény semmi földi dologhoz – és sosem – ragaszkodik *kizárólagosan és fenntartás nélkül*, mert hisz a dolgokkal keresett kapcsolatát mindig a rajtuk való túllépés vagy szublimálás *szemszögéből* alkotja meg. Tehát azt a ragaszkot-

lása túlságosan « természetes » aktivitást jelent vagy nagyon veszélyes is ahhoz, hogy szükséges volna kiemelni. Ezért a lelki könyvek hallgatnak róla, vagy pedig már föltételezik. Ez hiba és hiány. Bár az emberek nagyrésze könnyen megérti, hogy kötelesség az emberi tökéletesedés, bár lényege egyformán megtalálható minden laikus vagy vallási erkölcsstanban, – Isten Országában mégis átváltozott, újra öntetett, természetfölötti síkra emelkedett az emberi tökéletesedés kötelessége, akárcsak az egész Világmindenség is. Sajátosan keresztény kötelesség a növekedés, még az emberek előtt is, – és a talentumok gyümölcsötztetése, még a természetes talentumoké is. Lényegében katolikus látásmód az, ha valaki úgy tekinti a Világot, mint amely érleli – nemcsak minden egyénben és minden nemzetben, hanem az egész emberi nem teljességében is – a megismerésnek és szeretetnek sajátos képességét, amelynek végső isteni formája a Szeretet, de amelynek gyökerei és elemi tápláló nedve a Teremtés minden igaz és szép dolgának fölfedezése és szeretése. Ezt hosszasan kifejtettük, amikor a cselekvés keresztény értékéről beszéltünk. De itt most vissza kell emlékeznünk arra, hogy az emberi erőfeszítésnek – még a helytelenül « profánnak » nevezett területeken is, – szent és egyesítő munkát kell végeznie a keresztény ember életében. Munkánk: szeretettől vibráló együttműködés. Ezt tesszük Isten kezébe, aki azon munkálkodik, hogy földíszítsen és előkészítsen (minket és a Vilá-

dást, amelyről mi beszélünk, áthatja és uralja az elszakadás. (Erről kissé alább beszélünk majd).

A *kibontakozás* módja és adagolása a lelkiéletben mégis rendkívül kényes dolog, hiszen mi sem könnyebb, mint önmagunkat keresni – azzal az ürüggyel, hogy Istenben növekszünk és szeretünk. Eme illúzió veszélye ellen egyetlen védekezés az, hogy állandóan és gondosan – Isten segítségével – élénken megőrizzük a *Mindennél Nagyobbra* vágyó, szenvedélyes látásunkat. E legfőbb értékünk mellett az önmagáért való növekedésnek vagy önző élvezésnek már gondolata is ostoba és túrhetetlen.

got) a végső egyesülésre – az áldozaton keresztül. Ha így értelmezzük személyes kiteljesedésünk és megspélülésünk munkálását, akkor az nem más, mint megkezdett ajándék. S íme a teremtményekhez fűző ragaszkodás ezért oldódik fel észrevétlenül – teljes elszakadássá.

b) *« És ha már van valamitek, – mondja Krisztus az Evangéliumban, – hagyjátok azt el és kövessetek engem ».*

Ha a keresztény hívő megértette a kibontakozás keresztény értelmét és Istenért dolgozik a saját maga kiteljesedésén s a Világ fölépítésén, akkor bizonyos pontig alig lesz szüksége, hogy erre a második parancsra is figyeljen, hiszen szinte már anélkül is éppen neki kezd engedelmeskedni. Mert hát az, aki úr lett önmaga felett és a Föld meghódításával is egy kicsit több Anyagot akar alávetni a Szellemnek, – az ugyanakkor már el is hagyta önmagát. S ugyanígy tett az is, aki – visszautasítva az élvezést, a munka könnyebb végét, a dolgok és eszmék lusta birtoklását, – bátran halad előre azon az úton, amely a munkának és belső megújulásnak, eszménye szakadatlan kitágításának és szublimálásának útja. És az is így tesz, aki idejét, egészségét, életét adja oda valami nálánál nagyobbért, családja eltartásáért, hazája felszabadításáért, egy igazság megtalálásáért, egy nemes eszméért. Mindezek az emberek – mert az emberi erőfeszítés területén hűségesen mennek fölfelé – szakadatlanul és egyhuzamban lépnek át ragaszkodásból elszakadásba.

Az elszakadásnak mégis van két fönntartott módja, amelyre a keresztény csak a Teremtő meghívása vagy határozott parancsa nyomán vállalkozhat. Az evangéliumi tanácsok követésére gondolunk és az emberi erőket csökkentő olyan életmódra, amelyet nem igazol egy világosan meghatározott felsőbbrendű jónak követése.

Ami az evangéliumi tanácsokat illeti: senki sem tagadhatja, hogy a szerzetesélet (amely a kereszténységen kívül indult meg és most is gyakorlatban van) a magasabbrendű életre vágyó emberi aktivitásnak normális, « természetes » kivirágzása lehet. Viszont az is igaz, hogy a szegénység, tisztaság és engedelmesség gyakorlása annak kezdetét jelenti, hogy valaki elszakad a szaporodó és a Földet meghódító Emberiség normális szféráitól. S éppen ezért – hogy általánosan megengedett lehessen ez az életforma – arra a fölszólításra várt, amely így hangzott: « Evezd a mélyre ! ». Ez az isteni szó hitelesítette az emberi lélek mélyén érlelődő vágyakat. A dolgok Urának ilyen jóvátévő engedelnye egyszersmindenkorra az Evangéliumban történt meg. Viszont az is szükséges, hogy egyénileg is meghallják azok, akik belőle részesednek. Ez a hivatás.

Az emberi erőket csökkentő életformában pedig még világosabban az Istené minden kezdeményezés. Az Ember értékrangsorba állíthatja és fölszabadíthatja – s kell is, hogy hierarchizálja és fölszabadítsa belső erőit, valamilyen penitencia révén. Föl is áldozhatja – és kell is, hogy föláldozza magát, ha valami nagyobb érték követeli. De arra nincs engedelnye, hogy kisebbitse magát pusztán a kisebbedés kedvéért. A szándékos öncsonkítás, még ha valaki a belső fölszabadulás módszerének tekintené is, bűn a lét ellen, s a Kereszténység határozottan el is ítélte. Az Egyház legbiztosabb tanítása az, hogy nekünk, teremtményeknek, kötelességünk arra törekednünk, hogy mind teljesebben éljünk, önmagunk legmagasabb képességeit kifejlesztve, a jelen élet követelményeinek megfelelően. Ez a mi dolgunk. A többi már Annak Bölcseségére tartozik, aki egyesegyedül tud új életet fakasztani bármily halálból is.

Ne legyünk ostobán türelmetlenek. A Halál Ura ugyanis föltétlenül jön nemsokára, – és lehet, hogy halljuk is már lépteit. Ne siettessük óráját, de ne is féljünk tőle. Amikor belénk lép, hogy látszólag elpusztítsa azokat az erényeket és erőket, amelyeket oly

féltő gonddal és annyi szeretettel pároltunk ki számára a Föld minden nedűjéből, olyan lesz ez, mint valami szerető Tűz érkezése, amely az Egyesüléssel teljesíti be létünket.

- c) *Igy tehát a keresztény élet általános ritmusában nem zárja ki egymást kibontakozás és lemondás, ragaszkodás és elszakadás. Sőt: összhangot alkotnak, mint tudóink munkájában a levegő belélegzése és kilehelése. A lélek légzésének két üteme ez, – vagy ha úgy tetszik: két összetevője annak a lendületnek, amellyel a lélek folyton megveti lábát a dolgokon, hogy túl is lépjen rajtuk. (1).*

Ez az általános megoldás. Az egyes esetek részleteit illetően: e két ütem egymásra következését, e két összetevő szövetségét rengeteg változat jellemzi. Helyes mértéktartásuk lelki érzékenységet kíván, amely a belső élet mestereinek sajátos erénye és ereje. Egyes keresztények életében az elszakadás mindig megőrzi az önzetlenségnek és a hűségesen dolgozó erőfeszítésnek kettős formáját. Az átalakulás ilyenkor egészen belül folyik. Másokat életük során fizikai törés vagy erkölcsi

(1) E « dinamikus » szempontból nézve eltűnik az aszkétikus élet és a misztikus élet között oly sokszor emlegetett ellentét. A személyi tökéletesség érdekében kifejtett fáradkozásban semmi sincs, ami az Embert eltérítené az Istenben való elmerüléstől, mihelyt ez az aszkétikus erőfeszítés nem más, mint « misztikus megsemmisülés » kezdete. Ha az emberi központot már csak úgy tekintjük és szeretjük, amennyiben az Isteni Központozhoz kapcsolódik (azaz Feléje halad), akkor már nem kell megkülönböztetnünk az (aszkétikus) « antropocentrizmust » és a (misztikus) « teocentrizmust ». Persze amikor Isten veszi hatalmába az Embert, akkor a teremtmény végleg passzív (mert felsőrendű újjáteremtést kap az isteni Egyesülésben). De ez a passzivitás föltételezi azt, hogy már létezik az a személy, aki erre az isteni tette reagál, – vagyis egy aktív fázist. Valamire kell rázuhannia az Ég tüzeinek, egyébként semmi sem lehetne sem elégetve, sem beteljesítve.

hasadás ér, amely őket az egyszerű, észrevétlenül szent élet nívójáról a rendkívüli lemondások és a misztikus állapotok magaslatára viszi. De mindegyiknek útja végeredményben ugyanahhoz a ponthoz érkezik: végleges kifosztódás a halálban; ezzel együttjár a nagy átöntés, hogy aztán majd megtörténjék a véglegesen egy testté forradás előjátéka *in Christo Jesu*, Jézus Krisztusban. Az élet sikerét is mindnyájunk számára az adja meg, hogy a munkába vetett természetes és természet fölé emelkedő képességeinknek megfelelően mennyire tudtuk harmonikus arányban egyesíteni magunkban a két elemet: a Krisztusért való növekedést, és a Benne való kisebbedést. Persze a növekedés erőszakolása vagy a határtalan lemondás épp oly esztelen dolog volna, mintha valaki folyton csak enni, vagy mindig csak böjtölni akarna. A lelkiéletben, mint minden szerves kialakulásban, minden egyén számára van egy *optimum*, amelyet ugyanoly ártalmas volna túllépni, mint kár volna el nem érni. (1).

(1) A teremtmények használatának alapvető problémáját tehát csak elkendőzi az a felfogás, amely szerint megoldás az volna, hogy minden esetben *a lehető legkevesebb* teremtményhez nyúljunk. Ez a *minimum*-elmélet bizonyára abból a helytelen gondolatból született, hogy Isten inkább rombolással vagy helyettesítés révén növekszik bennünk, semmint átalakítással. (Utalunk az aszkétikus szempontokról szóló rész utolsó jegyzetére: a «transzformációról»). Avagy pedig abból származik ez az elmélet, hogy – s ez ugyanarra vezethető vissza – az anyagi világ képességei jelenleg már kiapadtak. Ez a minimum-elmélet tehát talán jó arra, hogy csökkent bizonyos látszólagos veszélyeket; de nem tanít meg, hogy miként érhetünk el legtöbb lelki eredményt a minket körülvevő dolgokból, – márpedig igazában ebből áll Isten Országá. Az egyetlen végleges formula, amely ezen a téren vezethet minket, így szól: «Istenben szeretni mindent a Világon, hogy a Világ mind nagyobb legyen». A többi már a keresztény okosság és egyéni hivatás dolga. – Az Anyag lelki hatalmáról szóló fejezet közepén beszélünk majd arról, hogy kinek-kinek mennyire kell felhasználnia az Anyag lelki erőit.

Amit az egyes emberekről mondtunk, azt ki kell terjesztenünk az egész Egyházra. Valószínű, hogy történelme egyes fázisai szerint, általános munkálkodásában, az Egyház néha inkább arra hajlik, hogy nagyobb gonddal érvényesítse az evilági munkákban való közreműködését. Máskor viszont féltékenyen vigyáz arra, hogy munkaterületeinek végső transzcendenciaját, evilágon túli célját hangsúlyozza. – Azonban egészen biztos, hogy mindig attól függ egészsége és teljessége, hogy tagjai – mindegyik a maga helyén – mily pontosan teljesítik azokat a feladatokat, amelyek fokozatosan sorakoznak fel a profánnak nevezett evilági foglalkozások és a legszigorúbb vezeklői vagy legmagasabb szemlélődő hivatások között. Ezek a szerepek mind szükségesek. Mint hatalmas fának, akként az Egyháznak szüksége van arra, hogy szívósan a Földbe horgonyozza gyökereit, leveleinek pedig derűsen kell kitárulniuk a nagy Nap felé. Szintétikus életritmusban így foglalja mindig magába az élet lüktetésének számtalan skáláját, amelyeknek mindegyike a lelkivé alakulás egy-egy lehetséges fokának vagy formájának felel meg.

Mégis valami uralkodik ezen a sokféleségen, – valami, ami az egész szervezetnek (akárcsak minden elemének) megadja a keresztény életforma sajátos jellegét. Ez pedig nem más, mint az ég felé tartó lendület, fáradságos és fájdalmas fölfelészállás az Anyagon keresztül. Nem szabad elfelejtenünk (nem is utoljára hangsúlyozzuk), hogy a természetfölötti várja és fönn-tartja természetünk kifejlődését. De arra is gondolnunk kell, hogy a természetfölötti végeredményben csak egy látszólagos megsemmisítéssel emeli föl és teljesíti be a teremtményeket. – A Kereszt titkának teljes értelme éppen e két pont elválaszthatatlan szövettségét foglalja magába: személyes előrehaladást, és lemondást Istenben. De a másodiknak az első fölött állandó és majd végleges elsőbbséget ad.

2. A Kereszt értelme.

A Kereszt mindig ellentmondás és kiválasztódás oka volt az Emberek között. A Hit azt mondja nekünk, hogy a Keresztnek a lelkekben fölvillanó vonzása vagy taszítása szerint történik meg a jó és a rossz mag kiostálása, választott avagy használhatatlan elemek megkülönböztetése az Emberiség keretén belül. Ahol a Kereszt megjelenik, ott elkerülhetetlen a forrongás és az ellentét. Ezt persze csak fölöslegesen szítja, ha kihívó vagy ellenszenvet keltő módon prédikálják a megfeszített Jézus tanítását. Igen gyakran úgy állítják elénk imádásra a Keresztet, mint a szomorúság szimbolumát, a tilalom fáját vagy elfojtás eszközét, – nem pedig mint nagyszerű célt, amelyet – önmagunkon túljutva – el fogunk érni.

A Szenvedés ilyen hirdetésének oka sokszor valami ájtatos szókészlet zavaros használata, amely a leg súlyosabb szavakat (mint pl. áldozat, föláldozás, engesztelés) megszokás következtében értelmüktől megfosztva, öntudatlan könnyedséggel és könnyelműen használja. Formulákkal játszik. De az ilyen beszédmód végül is azt a benyomást kelti, hogy Isten Országa csak fekete gyászban jöhet el, folyton ellenlábasaként és ellenáramaként az emberi energiáknak és vágyaknak. Alapjában semmi sem oly kereszténytelen, mint ez a valóban komoly szavakkal visszaélő látásmód. Amit az első pontban mondtunk az elszakadás és ragaszkodás összetartozásáról, az most megengedi nekünk, hogy a keresztény aszkézisnek sokkal gazdagabb és sokkal teljesebb értelmet adjunk.

A legáltalánosabb fokon tekintve: a Kereszt tanítását követi minden olyan ember, aki meg van győződve, hogy az óriási emberi tülekedés végén valami kijárat felé nyílik út, és hogy maga az út *fölfelé vezet, emelkedik*. Az életnek van végpontja, tehát ki is jelöl egy irányt a menetelésre; ez pedig valóban a mind

nagyobb erőfeszítéssel elérhető mind magasabb lel-kivé-válás iránya. Ha valaki ezt a pár alapvető elvet elfogadja, akkor már a megfeszített Jézus tanítványai közé tartozik; talán távoli és csak be nem vallott, de valóságos tanítványai közé. Ettől az első szabad döntéstől kezdve máris megtörténik az első szétválasztódás a boldogságot majd elérő bátrak és az elbukó élvezők között: választottak és elítéltek csoportjára.

Erre a még homályos álláspontra a kereszténység éles fényt vet és túl is mutat rajta. Mindenekelőtt: elménk számára – az eredeti bűn kinyilatkoztatásával – magyarázatot ad arra, hogy a rengeteg bűn és szenvedés árjában miért vannak bizonyos fékevesztett túlkapások. Aztán pedig – hogy szeretetünket megnyerje és hitünket megszilárdítsa – szemünk és szívünk elé tárja a történelmi Krisztus ellenállhatatlanul vonzó és kifürkészhetetlen valóságát, akiben egy személyes létű ember példás élete ezt a titokzatos drámát rejti: a Világ Ura, mint a Világ egy eleme, nemcsak elemi életet él, hanem (ezenkívül és eme élet által) a Világmindenség totális Életét is éli, amelyet magára vállalt és magához asszimilált azáltal, hogy sajátmaga megtapasztalta. Ennek az imádott Létezőnek kereszthalála által a kereszténység végül jelzi boldogságszomjunknak, hogy a teremtés Végcélját nem a mi látható Világunk időleges köreiben kell keresnünk, hanem hogy a hűségünktől elvárt erőfeszítésnek *egy teljes átalakuláson túl* kell beteljesednie, túl önmagunkon és mindenén túl, ami csak körülvesz.

Az élet folyamához tartozó lemondás távlatai így tágnak ki fokozatosan. Végül pedig gyökereink csakugyan elszakadnak mindentől, ami tapintható e Földön. Ezt akarja az Evangélium. De ez az elszakadás lassacskán történik, egy olyan folyamat során, amely nem keserítette el, meg sem sebezte azt a tiszteletet, amellyel minden emberi erőfeszítés csodás szépségei fölé hajlunk.

Teljesen igaz, hogy a Kereszt az érzéki Világtól való elszakadást jelenti, sőt bizonyos értelemben szakítást is ezzel a Világgal. Mert a Kereszt fölemelkedésre hív, s ennek utolsó lépcsőin bizony egy fokon túllépni is késztet, egy kritikus ponton túljutni, ahol kicsúszik lábunk alól az érzékelhető valóságok talaja. Ez a végső «túllépés», amely ott volt már előreláthatóan és jóváhagyva első lépteinkben, szükségképp valami különös fényt, sajátos lelkiséget vet minden más utunkra. Ime pontosan itt van a keresztény örület gyökere, – már aminek az «okosok» látják, akik semmit sem akarnak egy teljes «Túlvilágért» kockáztatni azokból a javaikból, amelyeket most kezükben szorongatnak. Csakhogy ez a tapasztalati élet zónáiból való fájdalmas kiszakadás, amit a Kereszt jelent, – az *egész* élet törvényének csak egy küszöbön túlra emelése. (Ezt nagyon határozottan kell hangsúlyoznunk). Emberi szemünk ködösnek látja azokat a csúcsokat, ahová a Kereszt hív. De a csúcsok felé azon az ösvényen jutunk, amely az egyetemes Haladás útja. A Kereszt királyi útja: magának az emberi erőfeszítésnek útja, csak már természet fölél emelten, meghosszabbítva és kiegyenesítve. – S ha egyszer lelkünk mélyén megértettük a Kereszt értelmét, akkor már nem vár ránk az a veszély, hogy az életet szomorúnak és csúfnak találjuk. Éppen csak figyelmesebbek lettünk megfoghatatlan vonzására, mérhetetlen komolyságára.

Összegezve: Jézus a Kereszten jelképe és ugyanakkor valósága is annak a sok évszázados fáradozásnak, amely lassan-lassan fölemeli a teremtettt szellemet, hogy az Isteni Milió mélységeibe vigye. Jézus a Kereszten képviseli, sőt igazában jelenti is a teremtettt Világot, amely Istentől fönntartva halad előre a lét meredélyein, – néha a dolgokba kapaszkodva, hogy rajtuk találjon szilárd talajt, néha pedig kiszakítva magát közülük, hogy túljusson rajtuk, – fizikai szenvedésével mindig kiegyenlítve azt a visszacsúszást, amit erkölcsi bukásai okoznak.

Vagyis a Kereszt nem valami embertelen dolog, hanem emberfölötti. Megértjük, hogy a ma élő Emberriség eredetétől kezdve a Kereszt ott állt már annak az útnak végére tűzve, amely a teremtet Világ legmagasabb csúcsai felé visz. A Kereszt ágai először csupaszoknak látszottak. A Kinyilatkoztatás nagy távlatot föltáró fényében viszont már jól láthatók a Kereszt karjai: Krisztus van rajtuk: « *Crux inuncta* »: Krisztust öltötte magára a Kereszt. Első pillantásra ez a véres test talán szörnyűségnek tűnik, hiszen éjszakából ragyog elő. De menjünk csak közelebb hozzá. S akkor találkozzunk az Alverno-i lángoló Szeráffal, akinek szenvedése és együttszenvedése: « *incendium mentis* »: a lélek tüze. A Keresztény nem akar elájulni a Kereszt árnyékában, hanem föl akar jutni vele a fénybe, a Kereszt fényességébe.

* * *

A francia kiadó megjegyzése.

Néhány oldalon, amelyet P. Teilhard de Chardin nem szánt – mint *Az Isteni Miliót* – a « kívül és belül forrongóknak », egy elmélkedés feltörő hevében szabadon fejezte ki, mily elsőrendű szerepet tulajdonít a papi és szerzetesi hivatásnak, az evangéliumi tanácsoknak és a megváltó halálnak. Erről tanuskodik a következő rövid részlet.

« Minden pap – éppen azért, mert pap – az egyetemes üdvözülés munkájának szentelte életét. Ha tudatában van méltóságának, akkor nem önmagáért kell élnie, hanem a Világért, annak a Krisztusnak mintájára, akit magára öltött, hogy őt képviselje.

Erőim mértéke szerint – *mert pap vagyok* – ezentúl első akarok lenni annak tudatosításában, hogy a Világ mit szeret, mit keres és mitől szenved; – első akarok lenni a keresők közt, a szeretni akarók közt, a szenvedőkkel; elsőként akarok kitárulni és fölálodni magamat, – a Világ minden szolgájánál kitárultabban

akarok emberi lenni, és mindegyiknél nemesebben földi . . .

S ugyanakkor az evangéliumi tanácsok követésével meg akarom menteni a lemondás révén mindazt a mennyei lángot, amit magába zár a hármasság vágyódása: – a tisztaságban, szegénységben és engedelmisségben átszentelni akarom a szerelemben, az aranyban és függetlenségben feszülő erőket.

Istenem, a vérében forgó Emberiség volt-e valaha is hasonlább a halálraitelt áldozathoz, – belső felajzott-sága képesítette-e ennyire a teremtető átalakulásra, – fölszabadított erői révén volt-e már ily tömördek megszentelhető energiája, – s aggodalmában volt-e valaha is közelebb a végső egyesüléshez ? . . .

Papok ! . . . Sosem voltatok ennyire papok, mint most, hiszen egy új nemzedék szenvedésébe és vérébe vagytok elmerülve, egészen elborítva, – sosem voltatok aktívabbak, – sosem voltatok ennyire a hivatás egyenes vonalán . . .

Uram, oly gyöngének érzem magam, hogy nem merem kérni Tőled: hadd részesüljek ebből a Boldogságból. De világosan látom és hirdetem ezt a Boldogságot:

Boldogok közülünk azok, akik a Teremtés és a Megváltás mostani döntő napjaiban ki vannak választva erre a fenséges tetre, papságuk logikus betetőzésére: egyesülni mindhalálig Krisztussal ! »

(« *A Pap* » c. írásából)

3. Az Anyag lelki hatalma.

A teljes egészében megértett keresztény lelkiség fényt vet a Keresztre, hogy azt humanizálja (anélkül, hogy elfátyolozná). Ugyanez a fény tükröződik az Anyagon, hogy lélekkel járja át.

Misztikus életre törekvő Embereket gyakran ejtett meg egy illúzió: a lelket és a testet, a szellemet és az érzékeket oly mereven szembeállították, mint a Jót és a Rosszat. Néhány megszokott kifejezés ellenére – ezt a maniheista irányzatot az Egyház sosem hagyta jóvá. – Hogy utolsó lépéseink számára kaput nyissunk az Isteni Miliót föltáró végleges szempontjaink felé, hadd álljunk ki és hadd dicsőítsük *a szent anyagot*, azt, amely azért szent, mert a mi Urunk Jézus eljött, hogy magára öltse, megmentse és megszentelje.

E könyv lapjain aszkétikus és misztikus szempontból beszélünk. Ezért mondjuk, hogy itt az Anyag nem jelenti pontosan a Tudomány vagy a Filozófia által meghatározott elvont lényegek egyikét sem. Számunkra is – mint a Fizika vagy Metafizika számára – ugyanarról a *konkrét* valóságról van szó: a maga sokféle alapvető tulajdonságával, érzékelhetőségével és sokszálú kapcsolatával. De itt ezt a valóságot teljes egészében akarjuk átfogni, lehető legnagyobb egyetemességével: teljes és eleven fakadásában, ahogy nemcsak tudományos és dialektikus vizsgálódásainkra reagál, hanem minden hétköznapi tettünkre is. Tehát számunkra az Anyag: a minket körülvevő dolgok, energiák, teremtmények összessége, amennyiben megtapinthatóknak, érzékelhetőknak, (a szó teológiai értelmében) « természeteseknek » mutatkoznak. Ez lesz az a közös, egyetemes, megérintható, végtelenül mozgó és változatos erőter, amelynek ölébe merülten élünk.

E meghatározás után ezt kérdezzük: az így megnevezett Dolog miként mutatkozik, mihelyt tevékenységünk útjába kerül? *Kétarcú* hatalom titokzatos vonásaival.

Az Anyag egyrészt teher az életünkben, lánc, fájdalom, bűn, fenyegető valami. Az, ami elnehezít, szenvedtet, sebez, kísért, öregszik. Az Anyag miatt vagyunk súlyosak, bénák, sebezhetők, bűnösök. Ki szabadít majd meg minket e halálthozó testtől?

De az Anyag egyszersmind a fizikai ujjongás, fölhevítő kapcsolat, férfiasá érlelő erőfeszítés, a növekedés öröme. Az, ami vonz, megújít, egyesít, kivirágzik. Az Anyag táplál minket, pezsdít, összeköt a többi létezővel. Az Anyag által jár át minket a hódító élet. Elviselhetetlennek tűnik, hogy tőle megfosszanak. «*Non volumus expoliari, sed supervestiri*»: nem azt akarjuk hogy levetköztessenek, hanem hogy felöltöztessenek – mondja Szent Pál a második Korintusi Levélben (5,4). Ki ad majd nekünk halhatatlan testet?

Az aszkétizmus szívesen megáll ennek a kettős arcnak csak az egyik oldalánál, amely a Halál felé fordul, s aztán visszahúzódik, ezt mondogatva: «Fussatok!» – Pedig hát Istenem, mi lenne szellemünk, ha nem táplálná a földi dolgok kenyere, ha nem részegítené a teremtettségek bora, ha nem edzenék erőssé emberi küzdelmek? Teremtményeid mily nyomorúságos energiákat, milyen vértelen szíveket hoznának Eléd, ha sikerülne *időnek előtte* elszakadniok azoktól a gondviselészerű emléktől, amelyekre Te raktad őket? Magyarázd meg nekünk, Urunk, miként nézhetjük a Szfinxet – anélkül, hogy engednénk magunkat elcsábítani. Emberi tanok ravasz finomsága helyett, csupán a Te megváltói Anyagba-lépésed egyszerű, határozott valóságával értesd meg velünk azt a titkot, amely ott rejlik a Halál tényében is. Fájdalmas Megtestesülésed ereje által tárd fel nekünk az Anyag lelki hatalmát, aztán taníts meg minket, hogy szívós erővel miként foghatjuk le őt számodra.

Elmélkedésünk kiindulópontjaként mondjunk egy hasonlatot. Képzeljük el a bűvárt, amint a tenger mélyéről napvilágra följutni igyekszik. Vagy nézzük a ködbeburkolt hegyoldalon azt az utast, aki a fényben fürdő csúcs felé törekszik. Mindkét ember számára két, különböző tulajdonságokkal rendelkező zónára oszlik a tér: az egyik zóna – hátra és alatta – mind sötétebbnek látszik; a másik zóna – előre és fölötte – mindinkább kivilágosodik. Erre – fölfelé – a bűvár

számára és a hegymászonak is: a sikert a fölfeléjutás jelenti, miközben megveti lábát minden környező dologon. Persze erőfeszítése közben minden újabb lépésére növekszik a világosság; viszont eközben a már megtett út – amely mértékben elmarad lépteit mögött, – elhalványul és árnyékba borul. Ne felejtsük el ezeket a különböző mozzanatokat, mert jelképesen fejezik ki mindazokat az elemeket, amelyekre szükségünk van, ha tudni akarjuk, miként kell helyesen nyúlni az Anyaghoz és hogyan kell szentül bánni vele.

Az Anyag mindenekelőtt nemcsak lehúzó súlyt jelent, vagy süppedtő mocsarat, utat elrekesztő tüskés bozótot. Az Anyag önmagában, vagyis beállítottságunktól és döntéseinktől függetlenül: csak olyan, mint a hegyoldal, amelyre ugyanúgy lehet fölmenni, mint ahogy lejönni is lehet róla. Az Anyag a közeg, amely fönntart, – de ugyanúgy enged is a nyomásnak. Ő a szél, amely lever, – de ugyanúgy szárnyára is kaphat. Igaz, hogy természete szerint és az eredeti bűn következtében az Anyag valami örökös vonzódást jelent lefelé, a romlás felé. De ugyancsak természete szerint és a Megtestesülés következtében: cinkos barátunk, ösztökénk, sarkallónk a több-lét felé, és ezért ellensúlyozza vagy ki is oltja a *«fomes peccati»*-t, a bűn parazsát. Evilági helyzetünkre vonatkozóan a teljes igazság az, hogy – mivel a Világegyetembe vagyunk ágyazva – mindegyikünk a saját szérűjén vagy a maga domboldalán egy sajátos ponton van, amelyet egyszerre határoz meg a Világ jelen pillanata, születésünk emberi helye és egyéni hivatásunk. S íme a számunkra kijelölt feladat: *ebből* a különféleképp fekvő vagy kiemelt *pontból kiindulva* emelkedjünk a fény felé, áthatolva – hogy elérjük Istent – *a teremtmények bizonyos adott során*, amelyek nem föltétlenül akadályok, hanem támaszpontok, amelyeken túl kell jutnunk, felhasználásra váró közvetítők, táplálék, amelyet el kell fogyasztanunk, tisztulást igénylő életnedv, elemek, amelyekkel társulnunk kell és amelyeket magunkkal kell vinnünk.

S ezért mindig a kezdeti helyzetünk következtében – ahogyan belekerültünk a dolgokba, – aztán pedig az Anyagban később elfoglalt mindenegybes állapotunk eredményeként: az Anyag – erőfeszítéseinkhez viszonyítva – két zónára oszlik: az első az elért vagy túlhaladott zóna, ahová nem térhetünk vissza, vagy amelyen – visszacsúszás nélkül – nem merevíthetjük meg magunkat; ez a zóna a *matériálisan és testileg felfogott* Anyag zónája. A másik, amely előrehaladási, keresési, hódítási, « átistenítő » lehetőségként ajánlkozik új erőfeszítéseink számára: a *lelkileg felfogott* Anyag zónája. S e két zóna között a határ alaposan relatív és változó. Az, ami a hegyoldalon alattam vagy mellettem kúszó embertársam számára jó, megszentelő, lelki, – számomra lehet talán rossz, megrontó, anyagi. Azt, amit meg kellett adnom magamnak tegnap, talán vissza kell utasítanom ma. És viszont: olyan tetteket, amelyek súlyos hűtlenséget jelentettek volna egy Gonzága Szent Alajosnak vagy egy Szent Antalnak, – nekem talán meg kell tennem éppen azért, hogy e szentek nyomdokába léphessek. Másképp kifejezve: egyetlen lélek sem kapcsolódik Istenhez, hacsak az Anyagon keresztül végig nem járt *egy meghatározott pályát*, amely sajátos út persze bizonyos értelemben elválasztó távolságot jelent, de más értelemben éppen azt az utat, amely egyesít. Bizonyos birtoklások és hódítások nélkül senki sem lesz olyan, mint amilyennek Isten akarja őt. Mindegyikünknek megvan a maga Jákob-létrája, amelynek fokait a tárgyak bizonyosfajta sorozata alkotja. Ne akarjunk hát időnek előtte kiszaladni a Világból. De tudjuk irányítani létünket a dolgok folyásában. S akkor azt fogjuk érezni, hogy az élvezés és az önzés szakadékba húzó súlya helyett a teremtményekből valami egészséges és üdvös « tényező » árad, amely – a már említett módon – kitágít minket, kiszakít kicsinyességeinkből, parancsoló erővel hajt, hogy növeljük távlatainkat, ne maradozzunk le az élvezeteknél, hanem mind lelkibb szépségek boldogítsanak. Így aztán ugyanaz az Anyag, amelyről úgy látszott, hogy mindig nagyobb élvezést és mind keve-

sebb fáradságot tanácsol, – számunkra majd a kisebb élvezés és nagyobb erőfeszítés alapja lesz.

Ámde itt is érvényes, hogy az egyes egyének törvénye az Egész törvényének kicsinyített mása és lerövidítése. Vajon nagyon tévedünk-e, ha azt gondoljuk, hogy a Világ a maga egyetemességében is kell hogy befusson egy meghatározott utat, mielőtt elérné beteljesedését? Ebben biztosak lehetünk. Ha vannak is használhatatlan energiák az Anyag materiális egészében; ha – s ez még nagyobb baj – vannak is ott megromlott energiák és elemek, amelyeknek kirostálása folyamatban van; de még valóságosabban van benne *a lelki erőnek bizonyos mennyisége*. Ezt a lelki erőt Jézus Krisztus állandóan és fokozatosan szublimálja, mind feljebb emeli. Most folyik ez a munka, amely a Teremtő számára a leglényegesebb működést jelenti. Jelenleg ez az erő szinte még szerteszét hever mindenütt. De akármilyen kicsinyke vagy durva is valamely dolog, benne is ott van ennek az erőnek valami nyoma. A híveiben élő Krisztus Testének feladata: türelmesen, szorgalmasan válogassa ki ezeket az égi erőket s – belőlük semmit el nem veszítve – kifejezze ezt a kiválasztott szubsztanciát. Bízvást remélhetjük: lassan-lassan épül a nagy mű. Az emberi egyedek és hivatások sokféleségének köszönhető, hogy minden területet átjár és megdolgoz az Isten Lelke. Az a nagy fa ez, amelyről fentebb beszéltünk: napban fürdő ágai a legszerényebb hajszálgyökér fölszívta nedveket is átfinomítják és kivirágoztatják. Viszont ahogy a nagy mű alakul, bizonyos zónák valószínűleg kimerülnek. Mondottuk, hogy a lelki Anyag és a testi Anyag között minden egyéni életben folyton fölfelé tolódik a határ. Úgyanígy: az Emberiségnek – amily mértékben keresztény szellemű lesz – mindjobban kell majd éreznie, hogy egyre kevésbé szorul rá bizonyos « földi táplálékokra ». Ekként a szemlélődés és tisztaság joggal igyekszik majd a hajszott munka és a közvetlen birtoklás fölé kerekedni. Ez *az Anyag egyetemes « sodródása »*, « *özönlése* » a szellem felé. Kell, hogy e moz-

gásnak legyen végpontja. Az anyag minden átisteníthető szubsztanciája valamikor majd bejut a lelkekbe, minden kiválasztott mozgatóerő össze lesz majd gyűjtve, s akkor Világunk közel lesz majd az Úr végső Eljövételéhez, a Parúziához.

Az Anyag ilyen egyetemes történetében ki ne ismerne föl a Kereszttség nagy szimbolikus gesztusát? A Föld erőit jelképező Jordán-vízbe merül bele Krisztus. Megszenteli a vizet. És ahogy Nisszai Szent Gergely mondja: Jézus víztől patakozó testtel jön ki a folyóból, önmagával együtt az egész Világot emeli ki belőle,

Belemerülés és kiszállás, részesedés a dolgok életében és szublimálás, birtoklás és lemondás, átkelés és magávalragadás: íme a kettős és egyetlenegy mozgás, amely – hogy megmentse az Anyagot – felel az Anyag hívására. (1).

(1) Mivel túlságosan csak az első fázist látták meg, ezért a szenzuális misztikusok vagy bizonyos új-pelagiánusok (mint pl. az amerikanizmus) abba a tévedésbe estek, hogy Isten szeretetét és Isten Országát *egészen egyszerre és együtt* keresték az emberi érzelmekkel és emberi haladással. Viszont az ellenkező véglet: bizonyos túlzó keresztény életformák a tökéletesedésük növekedését csak abban látják, hogy lerombolják a « természetet »; ez meg azért van, mert túlságosan csak a második fázist vették figyelembe. Az igazi keresztény természetfölötti, amelyet az Egyház számtalanszor meghatározott már, sem nem hagyja saját síkján a teremtményt, de el sem nyomja, hanem nagyobb lelkeség felé viszi, átlelkesíti, « följebb-lelkesíti ». Nemde magától értetődik, hogy akármennyire transzcendens és teremtő is az Istennek felénk hajló szeretete és tevékeny jósága, mégis csak *emberi* szívet szoríthat át, azaz egy olyan létezőt, amelyet (távolról vagy közelről) erre már előkészített a Föld minden íze és sava? Különös, hogy itt is, mint más kérdésekben, oly kevés emberi szellem jut el a *transzformáció* [átalakulás] helyes megértéséhez. Előfordul, hogy az átformált valóság egyesek szemében olyannak tűnik, mint a régi, változatlan dolog. Mások pedig nem látnak benne mást, mint csak valami egészen

Bűvölő és erős Anyag, Anyag, te símogatsz és férfiasá érlelsz, Anyag, te gazdagítasz és lerontasz. – Bízva az égi erőkből, amelyek megtisztították és illattal telítették vizeidet, – átadom magamat hatalmas árjaidnak. *Krisztus ereje ömlött beléd.* Vonzó karoddal húzz magaddal, éltető nedűddel táplálj, ellenállásoddal edd meg, kiszakító karjaiddal szabadíts föl, s végül egész tenmagaddal segíts istenivé lennem.

újat. Az első esetben nem fogják meg a lelket. A második esetben viszont a dolog csúszik ki kezükből. Bár a második eset nem annyira durva túlzás, mint az első, de azért gyakorlatilag azt tapasztaljuk, hogy az emberi egyensúlyt ugyanúgy fölborítja, mint az első túlzás.

HARMADIK RÉSZ

AZ ISTENI MILIŐ

« *Nemo sibi vivit aut sibi moritur . . .
Sive vivimus, sive morimur, Christi sumus* ».

« Senki sem él vagy hal meg önmagáért . . .
Akár életünkkel, akár halálunkkal
Krisztusé vagyunk ».

Tanulmányunk első két része nem volt más, mint Szent Pál idézett szavainak elemzése és igazolása. Sorba vizsgáltuk életünkben az aktivitást, a kifejlődést, az életet, – aztán az adottságok, a kisebbedés és a halál szerepét. Körülöttünk köröskörül, jobbra-balra, hátra és előre, alattunk és fölöttünk elég volt egy kicsit túllépni az érzéki látszatok zónáján s máris láttuk, mint fakad föl és villan elő az Isteni. Nem csupán előttünk vagy körülünk nyilatkozott meg az isteni Jelenlét. Oly egyetemesen áradt elő mindenünnen, annyira körülvesz és átjár minket, hogy még arra sem marad hely számunkra, hogy valahol, akár jelkünk legmélyén, térdreeshessünk.

Kivétel nélkül minden teremtmény révén ostromol minket az Isteni, belénk hatol és átgyúr. Azt gondoltuk, hogy távol van és elérhetetlen. – Tüzes árjaiba merülve élünk. « *In eo vivimus* »: benne élünk. Igen, mint az álmából fölébredő Jákob, mi is mondhatjuk: szent ez a hely – s mi nem tudtuk: a Világ, ez a megtapintható Világ, amelyre a profán helyeknek járó unalmunkat és tiszteletlen megvetésünket dobtuk, szent ! « *Venite adoremus* »: jöjjetek, boruljunk le előtte.

Mélyedjünk el a felső és lelki éter ölén, amely élő fényével fürdet minket. S igyekezzünk boldogan felso-

rakoztatni tulajdonságait, aztán fölismerni természetét, mielőtt átfogó látással azt vizsgálánánk: hódító erőinek milyen eszközök segítségével nyílhatunk meg, folyton kitágultabb lélekkel.

1. Az Isteni Miliő tulajdonságai.

Az Isteni Miliő alapvető nagyszerűsége: könnyedén gyűjti össze és hangolja egybe önmagában azokat a tulajdonságokat, amelyek leginkább ellentéteseknek látszanak.

Felmérhetetlen, mint a Világ, és sokkal félelmetesebb, mint a Világmindenség leghatalmasabb energiái, – az Isteni Miliőben mégis legfelső fokon van minden összpontosítás és finom tökéletesség, ami az emberi személyek varázsát és melegét adja.

Óriási és meg nem számlálható, mint a teremtmények csillogó hullámozása, amelyet az ő Óceánja tart fenn és serkent magasabb életre, – az Isteni Miliő ugyanakkor meg is őrzi konkrét transzcendenciáját: felette is áll az anyagi Világnak. Ennek révén – összekavarodás nélkül – viheti a Világ elemeit a saját maga diadalmas és személyes Egységébe.

Hasonlattan nem tudjuk kifejezni, mily közel van és mennyire megérintható az Isteni Miliő, hiszen hatása elér hozzánk a Világmindenség minden erején át; mégis folyton kicsúszik ölelő karunkból – annyira, hogy a Földön sosem ragadhatjuk meg másként, mint éppen az ő tengerárján magasra emelkedve, erőfeszítésünk határán. Minden teremtmény megközelíthetetlen mélyén jelen van és vonz, – s mégis mind messzebbre fut, miközben magával húz minden beteljesedés közös központja felé (1).

(1) Elérem az Istent azokban, akiket szeretek. Abban a mértékben érem el őt általuk, minél inkább lelkivé válunk, ők és én. Ugyanigy: Istent ragadom meg a Szépség

Az Isteni Milió révén az Anyaggal való érintkezés tisztít, és kivirágzik a szüzesség, mint a szerelem szublimálása.

Benne csúcsosodik lemondássá a kibontakozás. A dolgokhoz fűző ragaszkodás során az Isteni Milió választ el minket attól, ami bennük esendő. A halál pedig általa lesz föltámadássá.

Nos, amikor azt kérdezzük, honnan származik az Isteni Milió ilyen bámulatosan egybefogott sok tökéletessége, észrevesszük, hogy ezek mind abból az egyetlen alapvető, «fontális» tulajdonságából fakadnak, amelyet így fejezhetünk ki: Isten a mi tapogatózó lépteinkre mindenütt úgy villan elő, *mint egyetemes milió* [minket mindenfelől beburkoló környezet]; s ez csak azért van így, mert *ő a végső pont*, ahová összefut minden valóság. A Világ minden eleme, bármilyen is, *hic et nunc*, itt és most csak kúpként áll fenn, amelynek alkotóvonalai az őket vonzó Istenbe futnak össze (– az egyéni tökéletességük végső fokán és az őket összefogó Világ egyetemes tökéletességének pontján). Ezért akármily teremtmény természetét és tevékenységét nézzük is, önmaga legbensőjében és egész valóságában – mint törött tükör darabkái a napfényt – mindegyikük ugyanazt a valóságot villóztatja fel, amely egyetlenegy a sokfélesége alatt, megfoghatatlan a közelségében, lelki – az anyagiséga mögött. Egyetlen tárgy sem képes ránk hatni saját mély tartalmával – anélkül, hogy ne áradna ránk az egyetemes Gyújtópont fénye. Szellemünk, szívünk, kezünk egyetlen valóságot sem képes megragadni a benne lévő kíváncsú lényegével – anélkül, hogy *éppen a dolgok struktúrája* ne kényszerítene bennünket arra, hogy visszamenjünk egészen a tökéletességeit felfakasztó forrásokhoz. Ez a Gyújtópont, ez a Forrás tehát mindenütt ott van.

és a Jóság mélyén, – abban a mértékben, minél messzebbre hatolva és mind fényesebbre tisztított képességekkel szüntelenül keresem a szépet és a jót.

Isten – *éppen mert* végtelenül mélységes és pontformájú, végtelen közel van és kiárad mindenütt. *Éppen mert* ő a Központ, azért foglalja el az egész szférát. Az isteni Mindenütt Való Jelenlét pontosan az ellentéte annak a csalóka tulajdonságnak, amely az Anyagot jellemzi, hogy t.i. óriási széttagoltsága következtében az Anyag látszólag bárhol megtalálható. Az isteni Mindenütt–Jelenlét viszont éppen a végtelen lelkiségének csak eredménye. – Ennek a fölfedezésnek fényénél most már folytathatjuk útunkat, elámulva sok–sok csodán, amit kiapadhatatlanul tartogat még számunkra az Isteni Milió.

Az Isteni Milió – akármily mérhetetlen is, – valójában Központ. Tehát a központ tulajdonságaival rendelkezik, vagyis mindenekelőtt abszolút és végső hatalma van, hogy egyesítse (s ennek következtében befejezze) a lényeket a saját ölén. Az Isteni Milióban *érinti egymást* a Világmindenség minden eleme – annak révén, ami bennük legbensőbb és legvéglegesebb. Ezek az elemek veszteség nélkül és végső romlás veszélye nélkül lassacskán a Központba viszik azt, ami bennük legtisztább és legvonzóbb. Egymással találkozáskor a Központban, kölcsönösen elvesztik külsőségüket és azokat az összeférhetetlen vonásaikat, amelyek az emberi viszonyok alapvető meggyötörtségét jelentik. – Meneküljenek hát oda azok, akiket elszomorít a Földön található sok–sok elszakítottság, ínség vagy tékozlás. A Világ külső szféráiban az Embert minden percben szétszakítják az eltávolodások, amelyek a testek közé odavetik a távolságot, a lelkek közé az egymást megértés lehetetlenségét, az életekbe a halált. S bizony minden pillanatban nyöghet is az Ember, hogy pár év távlatában nem képes mindent átélni és átölelni. Végül: folyton átjárja az aggodalom – nem ok nélkül – a természetes milió örületes gondatlansága. és reménytelen szürkése miatt, ahol az egyéni erőfeszítések nagy része elpazaroltnak és elveszettnek látszik, – ahol ütések és jajkiáltások fojtják el egymást és legkisebb visszhangra sem találhatnak.

Mindez a fölszínen mutatkozó reménytelen pusztulás.

De hagyjuk csak el a fölszínt. S anélkül hogy elhagynánk a Világot, merüljünk Istenbe. Ott és onnan, Benne és Általa minden kezünkben lesz és mi fogunk irányítani mindent. Minden virágra és fényre, amelyet el kellett hagynunk, hogy hűek maradjunk az élethez, ott valamikor majd rátalálunk, lényegükben és igaz ragyogásukban. Azok a lények, akiket kétségbeesett erőlködéssel hiába próbáltunk befolyásolni és elérni, ott vannak együtt, lényük legérzékenyebb, leginkább befogadó és leggazdagítóbb pontján. Itt van összegyűjtve és megőrizve vágyaink és erőfeszítéseink legparányibbjá is, és egy pillanatra rezgésbe hozhatja a Világmindenség minden idegszálát.

Helyezkedjünk az Isteni Milióbe. A lelkek legmélyén vagyunk s az Anyag legszilárdabb állandóságában. Minden szépség összefutó fényében fölfedezzük a Világmindenség végső fokon élő, végső fokon érzékeny és ultra-aktív pontját. S ugyanakkor megtapasztaljuk, hogy cselekvési és imádási erőink *teljessége* milyen könnyedén rendeződik lelkünk mélyén.

Mert hogy a Világ minden külső rugója ezen a kivált-ságos ponton együtt van és összhangot kap, – ez még nem minden. Csodálatos kiegészítésként: ha az ember ráhagyatkozik az Isteni Milióra, érzi, mint irányítja és tágtítja ki belső erőit maga az Isteni Milió, akkora biztonsággal, hogy szinte játszva kerüli el azt a sok zátonyt, amelybe oly gyakran ütköztek bele és amelyen oly sokszor kaptak léket a misztikus törekvések.

Mindenekelőtt: az Isteni Milió lakója egyáltalán nem panteista. Első tekintetre azok az isteni mélységek, amelyeket nekünk Szent Pál föltár, talán hasonlítanak azokhoz a megejtő miliókhöz, amelyeket a monista filozófiák vagy vallások tárnak elénk. Pedig valójában egészen mások, sokkal biztonságosabbak elménk számára és sokkal édesebbek a szívünknek. A Panteizmus

teljes és univerzális egyesülés távlataival csábít; s ha igaz volna is, akkor sem adna alapjában mást, mint egybefolyó és tudatnélküli valamit, mert az általa fölfedezni vélt evolúció végén a Világ elemei belesemmisülnek abba az Istenbe, amelyet ők maguk alkotnak, vagy aki őket elnyeli. A mi Istenünk – éppen ellenkezőleg – végsőkéig fokozza azoknak a teremtményeknek differenciálódását, amelyeket ő összpontosít önnön-magában. Az Istenhez tapadásuk csúcsán a választottak Istenben találják meg egyéni fejlődésük beteljesedését. Következésképp csakis a Kereszténység menti meg – a szellem minden jogával együtt – minden misztika lényeges törekvési vágyát: *egyesülni* (azaz Mássá válni), de úgy, *hogy az ember megmarad önmaga*. A mi Isteni Milióink vonzóbb, mint minden Világ-Istenek, amelyeknek örök varázsát ő magábfoglalja, de megtisztítva árasztja: «*In omnibus omnia Deus*» (En pasi panta Theos): Isten minden mindenben, – s a mi Isteni Milióink ezért is merő ellentéte a hamis panteizmusnak. A Keresztény belevetheti magát egész szívvel, s nem kell attól félnie, hogy valaha is monista lesz.

A Kereszténynek attól sem kell tartania, hogy amikor e mély vizeknek adja át magát, kicsúszna lába alól a Kinyilatkoztatásnak s az Életnek talaja, azaz hogy vallási tiszteletének tárgya irreálissá válik, vagy levegőben jár hétköznapi munkáit végezve. Az isteni mélységekbe merülő keresztény ember szellemét nem éri ezeknek a visszautasított elferdüléseknek egyike sem, amelyek a «modernistát» vagy az illumináltat jellemzik.

Igaz, hogy a keresztény ember látása érzékennyé vált, s ezért számára a Teremtő – s még pontosabban (ezt majd hamarosan meglátjuk): a Megváltó – belemerült és szétárad a dolgokban, annyira, hogy – Foligno Szent Angéla szavai szerint – «a Világ telve van Istennel». De ez a megnagyobbodás a Keresztény szemében csak annyira értékes, amennyiben ez a mindent fürdető fény *egy történeti gyűjtőpontból* ragyog elő

és amennyiben *egy szilárdan meghatározott hagyományos tengely* mentén sugárzik tovább. Az Isteni Milió végtelenül bővülő varázslatossága végeredményben annak az emberi–isteni kapcsolatnak köszönheti egész határozott értékét, amely Jézus Epifániájában nyilatkozott meg: a Földön jelent meg Isten. Ha valaki elveti Krisztus történeti valóságát, akkor ezzel a minket részegítő isteni Mindenütt–Jelenlétet hasonlóvá teszi a többi, metafizikai álmodozáshoz: bizonytalanná teszi, homályossá, semmitmondóvá, – s ezért végleges tapasztalati ellenőrzés hiányában nem hatna lelkünkre és nem is adhatna erkölcsi utasításokat, hogy miként szüremkezzék életünkbe és alakítsa önmagához. S ezért bármily kápráztatóak is azok a növekedések, amelyeket hamarosan megkülönböztetni próbálunk az isteni Föltámasztottban, – szépségük és valóságba szövődésük mindig az evangéliumi események megtapintható és ellenőrizhető igazságától függ. Szent Pál misztikus Krisztusa, az egyetemes Krisztus, számunkra csak akkor kap értelmet és értéket, ha úgy jelenik meg, mint a Máriától született és a Kereszten meghalt Krisztus kitárulása. A misztikus Krisztus lényegében a történeti Krisztustól kapja azt az alapvető tulajdonosságát, hogy szintén kétségbevonhatatlan és valóságos. A keresztény misztika számára nyíló isteni tereken bármeddig megyünk is, sosem hagyjuk el az Evangélium Jézusát. Ellenkezőleg: mind nagyobb szükségét érezzük annak, hogy folyton szorosabban az ő emberi valóságára támaszkodjunk, szinte beléje burkolózzunk. Tehát nem vagyunk modernisták – a szó elítélt értelmében. S még kevésbé esünk a vizionáriusok és az illumináltak közé.

A vizionáriusok sajátságos tévedése az, hogy *összekeverik* egymással a Világ síkjait s következőképp összekavarják a tevékenységeit. Az illuminált ember szemében pedig az isteni jelenlét nemcsak egyszerűen megvilágítja a dolgok mélyét, hanem a felületüket is meghódítani törekszik, tehát megöli a követelődző, de üdvös valóságukat; neki nem számít a közeli okok

lassú érlelődése, az anyagi determinizmus bonyolult hálózata, az egyetemes rend végtelenül érzékeny képességei; de számára e varratnélküli fátylon és ezeken a hajszálfinom fonalakon keresztül – úgy képzei – szinte meztelenül és rend nélkül tűnik elő az isteni cselekvés. S ezzel valami hamisan–csodás fogja megzavarni és visszatartani az emberi erőfeszítést.

Eléggé megmutattuk, hogy egészen másképp hat az emberi aktivitásra az a Világ, amely Jézus Krisztusban igazán átalakul. Az Egyház olyan Isteni Miliőt tár fel nekünk, amelynek ölen a dolgok átváltoznak, – de a bensejükben. A bensejüket fürdeti a fény, de ebben az izzásban megőrzik, – nem is elég ezt így mondani, hanem – föl is magasztosítják azt, ami a vonásaikban egészen végleges. *Csak úgy veszthetjük el magunkat Istenben, ha a lények legegységibb meghatározóit önmagukon túlra hosszabbítjuk meg:* íme mindig ez az alapvető mérce különbözteti meg az igazi misztikust a komolytalan utánzóktól. Isten keble óriási, «*multae mansiones*»: sok lakás van az Atya házában. S mégis ebben a végtelenségben mindegyikünk számára külön-külön minden pillanatban csak egy lehetséges hely van: ahová az életünk természetes és természetfölötti kötelességei iránt megőrzött hűségünk állít. E ponton egy megkívánt pillanatban csak akkor lehetünk, ha minden területen szorgalmasan kibontakoztatjuk aktivitásunkat; s akkor Isten a maga teljességében közli velünk önmagát. E ponton kívül, – bár Isten maga folyton beburkol minket, – az Isteni Miliő mégis csaknem teljesen vagy egyáltalán nem létezik *számunkra*. Tehát az Isteni Miliő nagy vizei nem valami defetista ráhagyatkozást várnak tőlünk, hanem éppen azt, hogy állandó küzdelem közben lépünk árjába. Az Isteni Erőtér nagy árjainak energiája várja és szítja energiánkat. Miként a tenger bizonyos napokon csak akkor világosodik meg, ha hajók orra vagy úszó ember karja vág belé, ekként a Világban csak akkor ragyog fel Isten, amikor erőfeszítésünk lendületére reagál ez a Világ. Amikor Isten

azt akarja, hogy a keresztény ember az önmagától való elszakadás eksztázisa révén vagy a halállal végleg alávesse magát Neki és egyesüljön Vele, akkor Isten szinte úgy ragadja el őt, mint akit erőfeszítése kitágításával teljesen merevre feszített a szeretete és engedelmsége.

Ezek után talán úgy tűnik, hogy az Isteni Miliőben hívő ember a kviétizmussal vagy az illuminizmussal ellenkező végletbe esik, vagyis a pogány naturalizmus tévedéseibe. Az emberi munka égi értékebe vetett hite miatt, és mert a Világban szunnyadó imádási képességek új hajnalát várja, aztán mert az Anyagba még bezárt lelki erőket tiszteli, – keresztényünk a Föld imádóihoz furán hasonlónak látszhat.

Itt is, mint a panteizmus esetében, a hasonlóság csak külsőleges, amint ez *sokszor így van az egymással szembeállított dolgok között.*

A Pogány azért szereti a Földet, hogy élvezze és ráhagyatkozzék. A Keresztény azért szereti, hogy tisztábbá tegye és hogy éppen a Földtől kapjon erőt arra, hogy tőle elszakadjon.

A Pogány azért ölel át minden érzékit, hogy annak minden örömét kimerítse: *odatapad a Világhoz.* A Keresztény csak azért érintkezik mind többször a Világgal, hogy lefogja vagy elviselje azokat az energiákat, amelyeket ő visz el – vagy amelyek őt viszik el – az Égbe. *A Keresztény mindenekelőtt Istenhez tapad.*

A Pogány azt hiszi, hogy az Ember akkor válik istenivé, ha önnönmagába zárkózik; és hogy az emberi fejlődés végső állapota – az egyed és az egész emberi egység számára is – az, hogy saját magát alkotja meg. A Keresztény számára: az istenivé alakulása csak akkor történik meg, ha egy Másvalaki szervezi önmagába az ő beteljesedő létét. Számára az élet csúcspontja a halál az Egyesülésben.

A Pogány számára az egyetemes valóság csak akkép létezik, ahogyan kivétel a tapinthatóság területére; s ez a valóság közvetlen és sokféle. A Keresztény ugyanazokkal az elemekkel dolgozik, de megnöveli őket az Istenhez mindegyiket odafűző közös tengely mentén. S ezáltal a Világmindenség egyszerre egységes lesz, – bár ezt csak a Világ beteljesedésének végső Központjában fogjuk majd megtapasztalni.

Végeredményben: ha a keresztény misztikát összehasonlítjuk az emberi vallásos szellem főbb történeti formáival, azt mondhatjuk, hogy – a rossz vagy gyanús elemek felhasználása nélkül – *mindazt* kiérleli belőlük, ami csak legfinomabb vagy legerősebb elemként megtalálható minden emberi misztikában. Bámulatos egyensúlyt hoz létre a tett és passzivitás között, – a Világ birtoklása és elhagyása, a dolgok szeretetének és megvetésének összehangolásával. Dehát csodálkozhatunk-e ezen a rugalmas összhangon? Nemde csak a lélek közvetlen és természetes visszahatása ez egy olyan erőter igéző hatásaira, amelyben – természet és kegyelem alapján – élnie és kifejlődnie kell. Miként az Isteni Milió ölen minden teremtmény sürgölődésének zaja összekavarodás nélkül egyetlen Hangba olvad, amely a sok-sok hangot uralja és fönntartja (bizonyára ez a szeráfi hang ámította el Szent Ferencet), akként e hívásra válaszolva a lélek minden képessége visszhangozni kezd. És sokféle hangja – mind, együtt – valami kimondhatatlan egyszerű rezgést alkot, amelyben minden lelki árnyalat – a szeretet s az értelem, a fölhevültség és nyugalom, a teli szív s az önmagából kilépés, a szenvedélyesség és közömbösség, a megragadás és elhagyás, a nyugvás és mozgás – életrekel, tovasuhan vagy villódzva új hangot ad a pillanatok és körülmények szerint, mint számtalan lehetősége ugyanannak a belső, kifejezhetetlen állapotnak.

Ha valami emberi szó – más szavaknál jobban – egyáltalán ki tudná fejezni ezt az állandó és tisztánlátó

könnyed kábultságot, talán így jellemezhetnénk: szenvedélyes közömbösség.

Mert az Isteni Miliőbe lépni annyit jelent, mint megtalálni az Egyetlen Szükségest, vagyis *Azt*, *Aki ég* és fölhevíti azt, amit mi elégtelenül vagy rosszul szeretnénk; *ő az, aki megnyugtat*, elhalványítva tüzével azt, amit mi túlságosan szeretnénk; *ő a vigasztaló*, mert összegyűjti azt, amit elveszített szeretetünk, vagy ami sosem adatott meg nekünk. Egészen elérni e nagyszerű magaslatokra: annyit jelent, hogy ugyanoly őszintén azt érezzük: mindenre szükségünk van – és hogy nincs szükségünk semmire sem. Minden kell nekünk, mert a Világ sosem lesz elég nagy ahhoz, hogy tettvágyunknak megadja azokat az eszközöket, amelyekkel az Istent ragadhatjuk meg; és arra sem lesz elég hatalmas, hogy – fölöttünk uralkodva – enyhíthetné azt a szomjú vágyunkat, hogy hódolni akarunk. S mégis: semmire sincs szükségünk, mert a minket egyedül meghódítani képes Valóság túl van az őt tükröző áttetsző dolgokon, s ezért ami esendő ketőnk között elhal, az csak még tisztábban mutatja nekünk ezt az egyetlen Valóságot. Minden Minden nekem, – és akármi is csak semmi számomra; minden Isten nekem, – de minden csak por és hamu: íme egyformán, valóban ezt mondhatja az Ember, – *aszerint*, hogy miként éri őt az isteni sugár.

Azt kérdezte egyszer valaki: «Mit gondol, a következő két boldogságforma közül melyik a nagyobb: az-e, hogy Isten fenségesen Egyetlen, hogy összpontosítsa és megmentse a Világmindenséget? – avagy pedig az, hogy a Világmindenség valóban annyira óriási, hogy Isten ereje hat rá, és megérintheti Istent?»

Mi nem szándékszunk kijutni ebből a nagyszerű bizonytalanságból. De mert már megbarátkoztunk az Isteni Miliő tulajdonságaival, figyelmesebben fordulunk éppen ama Valóság felé, amely minden lény mélyén föltűnt számunkra – mosolygó arcként, szé-

dító mélységként. S megkérdezzük Tőle: «Uram, ki vagy Te?»

2. *Az Isteni Miliő természete. Az Egyetemes Krisztus és a nagyság.*

Az Isteni Miliő gazdag és mozgó egyöntetősége mindenütt úgy mutatkozott körülöttünk, mint a legkeresztényibb magatartásnak alapja (ahol a jószándék megfogható) és következménye (mert benne alakul ki a lemondás). Már első megközelítő vizsgálódásunk során is világosan kitűnt, hogy ezt a Miliőt az isteni mindenütt-jelenlét alkotja. Isten mérhetetlen nagysága az a lényeges jelleg, amelynek révén Istent egyetemesen ragadhatjuk meg magunkban és körülöttünk.

Mivel körülírta a problémát, azért ez a válasz kezdi kielégíteni szellemünket. De annak a hatalomnak, «*in qua vivimus et sumus*», amelyben élünk és vagyunk, – mégsem rajzolja meg azokat az éles vonásait, amelyekkel szeretnénk felékesíteni az Egyetlen Szükségesnek arculatát. A mi teremtett Világunkra jellemzően, a Világmindenségre vonatkozóan mily formában érvényesül az Emberiségben az Isteni Miliő mérhetetlen nagysága? Attól a megszentelő kegyelemtől terhesnek érezzük, amelyet a katolikus Hit az élet minden egyes területén munkába állít, minden érében ott működött, mint a Világ igazi életnedvét. Sajátságai révén ez teljesen hasonlít ahhoz a Szeretethez («*Manete in dilectione mea*»: maradjatok az én szeretetemben), amelyről azt mondja nekünk az Írás, hogy valamikor csak ez marad meg a természetek és erők egyetlen állandó eleveként. Mélysége pedig akkora, mint az a csodálatos és alapvető isteni Akarat, amelynek mindenhová eljutó éltető ereje életünk igazi tápláléka: «*Omne delectamentum in se habentem*»: minden gyönyörűséget magába foglal. – Végeredményben mi az a tényleges kapocs, amely mindezeket az egyetemes valóságokat egymással összeköti és megadja azt a végső hatalmat, hogy minket meghódítsanak?

A Kereszténység lényegéhez tartozik, hogy ezt a kérdést fölvesse és meg is adja rá a választ: « A megtestesült Ige, a mi Urunk Jézus Krisztus ».

Fokozatosan előrehaladva kutassunk, hogy igazoljuk: az Ember Fia és az Isteni Milió között mily nagyszerűen helytálló ez az azonosítás.

Az első, teljesen kétségbevonhatatlan lépést akkor tesszük meg, amikor meglátjuk, hogy az isteni mindenütt-jelenlét, amelybe merülten élünk, *cselekvő mindenütt-jelenlét*. Isten beburkol és átjár minket, mert teremtett és fönntart.

Most menjünk egy kissé tovább. A Teremtő milyen formában, milyen céllal adta nekünk és őrzi is meg számunkra azt az ajándékát, hogy a létben részese-dünk? A Feléje vágyódás lényeges formájában, – azért, hogy megtörténjék a minden reményt fölülmúló hozzátapadás, amelynek minket Vele kell összeforrasztania egyetlen összetett egységben. Az az akció, amely által Isten minket a jelenléte mezején fönntart, *egységesítő átalakítás*.

Menjünk még előbbre. Milyen az a végső és összetett Valóság, amelynek érdekében átgyúr minket az isteni működés? Szent Pál és Szent János mutatta meg nekünk: minden dolog mennyiségi Megtöltése és minőségi Beteljesítése, a titokzatos Pléróma, amelyben a lényeges Egy és a teremtett Sokféle – összekavarodás nélkül – kapcsolódik egy oly Teljességbe, amely nem ad semmi lényegeset sem Istenhez, de mégis valamiképp a lét diadala és egyetemes teljessége lesz.

Végre közeledünk a célponthoz. Mi a Pléróma cselekvő Központja, élő Köteléke, szervező Lelke? Megint Szent Pál kiáltja nekünk nagy hangosan: « Az, Akiben minden egyesül és minden beteljesedik, – Az, Akinek köszönheti szilárdságát az egész teremtett épület, – a meghalt és föltámadt Krisztus, *«qui replet*

omnia », Aki betölt mindent, – « *in quo omnia constant* »: Akiben minden fönnáll és szilárd állandóságot ér el.

Most pedig kapcsoljuk össze a hosszú azonosítási sor első és utolsó pontját. Azt kell fölismernünk kitörő örömmel, hogy *az isteni mindenüttjelenlét Világmindenségünkben a mindent egyetlen teljességben átfogó Krisztus szervező erőinek hálózata révén* mutatkozik meg. Isten bennünk és rajtunk – az Ég, a Föld és az Alvilág minden hatalmának közvetítése révén – csak azzal a tevékenységgel hat ránk, amely formálja és beteljesíti azt a Krisztust, aki megmenti és felsőbb lelki fokra emeli a Világot. S mert ennek a működésnek folyamán Krisztus maga egyáltalán nem valami tétlen és holt találkozási pontként viselkedik, hanem sugárközpont ama energiák számára, amelyek a Világmindenséget az ő Emberségén át viszik Istenhez, – ezért az isteni vendégség terítékei végeredményben Krisztus szerves energiáival teljesen átítatva tárulnak elénk.

Igy aztán az Isteni Miliő számunkra is megkapja azt a színt, illatot és azokat a határozott vonásokat, amelyekre vágytunk. Mindenütt való jelenlétet fedezünk föl benne, amely hat ránk, minket önnönmagához alakítva, *in unitate Corporis Christi*, Krisztus Testének egységében. A Megtestesülés következtében az isteni végtelenség *krisztusivá tevő mindenütt-jelenlétté* alakult számunkra. Ami jó « opust » és « operatíot », alkotást és munkát csak végezni képes vagyok, az fizikailag fölvétetik – valami révén, ami benne van, önmagában – a beteljesült Krisztus valóságába. Mindaz a lecsökkentő vagy halálos, amit hittel és szeretettel fogadok el, folyvást egy kicsit bensőségesebben az ő misztikus Testének alkotórészecskéjévé formál engem. Bizony igaz, hogy *minden dologban Krisztust szervezzük vagy pedig Őt viseljük el*. Nemcsak az tény, hogy « *diligentibus omnia convertuntur in bonum* »: akik szeretnek, azoknak minden javukra válik, – de még világosabban: « *convertuntur in Deum* »: istenivé

válik, – sőt teljesen kifejezetten: «*convertuntur in Christum*»: számukra Krisztussá lesz.

Szent Pál döntő jelentőségű kifejezései ellenére (amelyeket – ne felejtjük el – az első *átlagkeresztények számára* fogalmazott meg) egyesek talán úgy vélik, hogy mi végülis realista értelmezés felé erőszakoltuk a misztikus Test fogalmát, vagy legalábbis abban tetszelgünk, hogy titkos távlatokat keressünk benne. – De nézzünk csak egy kicsit figyelmesebben. Tapasztalni fogjuk, hogy különböző ösvényen, de egészen egyszerűen arra a nagy útra jutottunk, amelyet az Egyház épített az Eucharisztia hódító kultuszával.

Amikor a pap ezeket a szavakat mondja: «*Hoc est Corpus meum*»: ez az én Testem, – a szó egyenesen a kenyérre esik és közvetlenül alakítja a kenyeret Krisztus egyéni valóságává. De a nagy szentségi működés nem áll meg ennél a helyi és pillanatnyi eseménynél. Lényegében már kis gyermekeknek is ezt tanítják: minden egyes ember napjai során, végig az Egyház minden korszakán s a világ minden időszakán át csak egyetlen Mise van és egyetlen Egyesülés. Krisztus egyszer halt meg kínhalállal. Péter és Pál ilyen nap olyan órájában kapja az Eucharisziát. De ezek a különböző események csak különféleképp összpontosított pontocskák, amelyekben szétoszlik és rögzítődik időben és térben, a mi tapasztalati világunk számára, ugyanannak az egyetlen gesztusnak folytonossága. A Messiást előkészítő időktől kezdve egészen az Úr végső eljöveteleig, át a történeti Jézus életén és Egyháza növekedésének korszakain, lényegében egyetlen esemény bontakozik ki a Világban: a Megtestesülés, amelyet minden egyes emberben az Eucharisztia valósít meg.

Egy emberi élet minden szentáldozása egyetlen egyesülést alkot.

Minden most élő ember minden áldozása egyetlen egyesülést alkot.

A jelen, a múlt s a jövő minden emberének minden áldozása egyetlen egyesülést alkot.

Néztük-e valaha is eléggé az Ember fizikai határtalanságát s a Világmindenséggel őt összefűző rendkívüli kapcsolatait, hogy szellemünk rádöbbenjen, micsoda óriási horderejű ez az elemi igazság?

Jól vagy akárcsak homályosan gondoljunk a Föld minden korának és helyének embertömegeire, elképesztő sokaságukra. Nos hát, a katekizmusban tanult hit alapján valljuk, hogy az embereknek ilyen névtelen, hihetetlenül nagy zömét Annak fizikai és uralkodói kapcsolata érinti és hatja át, Akinek öröksége az, hogy *« omnia sibi subicere »*: mindent a maga hatalma alá vonjon. Ez így van elvileg. De így van – egy bizonyos pontig – a valóságban is, hiszen ki tudná megmondani, hogy a kegyelem befolyására hol áll meg Krisztus szétáradása – kezdve a hívein – az emberi vérrokonság ölén? Igen, a Föld emberi rétege teljesen és mindvégig a megtestesült Krisztus szervező befolyása alatt áll. Ezt mindnyájan elfogadjuk, mint Hitünk egyik legbiztosabb tanítását.

Ámde maga az emberi Világ miképp mutatkozik a Világmindenség fölépítésében? Az emberi tevékenység megszentelésével kapcsolatban már rámutattunk arra – és minél többet elmélkedünk, annál inkább meggyőző annak a ténymegállapításnak evidenciája és fontossága, hogy az emberi Világ úgy mutatkozik, mint szüntelen lelki átalakulás zónája, amelyben minden alsóbbrendű valóság és erő kivétel nélkül följebb jut, átfinomul érzékléssé, érzéssé, gondolattá, a megismerés és szeretet képességeivé. A Föld körül, távlataink központja körül, a lelkek valamiképp az Istenbe merült Anyag ragyogóizzású felszínét alkotják. Dinamikus, biológiai szempontból e felszín alatt éppoly lehetetlen határt vonni, akárcsak egy növény és az őt hátán hordó milió között. Ha tehát az Eucharisztia uralkodói hatalommal járja át az emberi természetet,

akkor energiája szükségszerűen, – folytonossága következtében, kiterjed a kevésbé fényes régiókra is, amelyek minket hordanak; – «*descendit ad inferos*» mondhatnánk: lejut az alvilágra is. – A Pléróma megszervezése érdekében (ami az egyetlen igazi szempont a Világ megértéséhez) – az Eucharisztikus Krisztus minden pillanatban ellenőrzi a Világmindenség minden mozgását, – az a Krisztus, «*per quem omnia, Domine, semper creas, vivificas et praestas nobis*»: aki által, Urunk, mindig mindent teremtesz, éltetsz és nekünk adsz.

Ez az ellenőrzés legalábbis valami végső simítás, utolsó szublimálás, egy utolsó nyakonragadása azoknak az elemeknek, amelyek használhatók az Új Föld fölépítésére. De hogyan ne mennénk tovább és ne gondolnánk arra is, hogy Krisztus szentségi tevékenysége – *éppen mert az anyagot megszentelni jön* – a tiszta természetfölöttiből lefelé hat mindarra, ami a hívő ember belső és külső életterét alkotja, vagyis ott van a nyoma mindazon, amit «Gondviselésünk»-nek nevezünk.

Ha ez így van, akkor (mert hisz az Eucharisztia «kiáradásának» nyomát egyszerűen követtük) máris magába az Isteni Miliőbe merültünk. Krisztus, aki számára és akiben kialakul létezésünk, – egyéniségünknek és sajátos hivatásunknak megfelelően, – körülöttünk minden valóságban elővillan és ragyog, mint *végső meghatározó*, mint Központ, – majdnem azt mondhatnánk: mint egyetemes Elem. Mivel emberiségünk magához alakítja az anyagi Világot, és mert az Ostya asszimilálja emberségünket, ezért az eucharisztikus Átváltoztatás messze túlrad az oltár ostya–kenyérkéjének Átlényegesítésén, és azt ki is egészíti. Lassan–lassan, ellenállhatatlanul hatalmába ejti a Világmindenséget. Olyan ez, ahogyan a bozóton végigfut a tűz. Vagy mint a kalapácsütés, amely rezgésbe hozza a bronzot. Egy másodlagos, általánosított, de igazi értelemben pedig: a világ egésze alakítja ki a

szentségi Színeket. És a Teremtés tartama az az idő, amely szükséges ennek a Világnak átszentelésére: « *In Christo vivimus, movemur et sumus* »: Krisztusban élünk, mozgunk és vagyunk.

Isténem, amikor majd az oltárhoz közeledem szentáldozáskor, add, hogy ezentúl együtt lássam azokat a végtelen távlatokat, amelyeket magában rejt az ostya parányiséga és közelsége, amelyben Tenmagad rejtőzöl. Ahhoz már hozzászoktam, hogy e kenyérke merev darabjában fölismerjek valami lángjával fölemésztő hatalmat, amely – legnagyobb Hittudósaid szerint – önmagához alakít engem sokkal inkább, mintsem én alakíthatnám őt önmagamhoz. Segíts, hogy legyőzzem a képzelgésnek azt a maradékát is, amely elhitetni akarná, hogy a Veled való érintkezés körülírtan határolt és csak pillanatnyi.

Már kezdem érteni: a szentségi színek alatt, első-sorban az Anyag « akcidentein » át, – de másfelől visszaverődő hullámokként: az egész Világmindenség közrejátszásával is – történik az, hogy Te megérintesz engem abban a mértékben, ahogy ez a Világmindenség rámömlik és hat rám, a Te első kézmozdulatod befolyására. Bizony igaz, hogy a Te kitárt karod és felém megnyíló Szíved nem is kisebb valami, mint a Világ minden ereje együtt, amelyek – velejükig áthatva akarattal, tetszéssel, Lelked ritmusával – ráhajlanak lényemre, hogy formálják, táplálják, ragadják magukkal egészen Tüzed központi lángjaiba. Az Ostyában *az én életemet* ajánlod fel nekem, Jézus.

Mit tehetek, hogy e rámboruló ölelés karjait jól fogadjam? Hogyan válaszolhatok erre az egyetemes csókra? « *Quomodo comprehendam ut comprehensus sum?* »: hogyan öleljek úgy, ahogyan Te fogsz át engem? – A felém hajló teljes odaadásra csak teljes elfogadással válaszolhatok. Tehát az eucharisztikus érintésre *életem egész erőfeszítésével válaszolok*, a mai s a holnapi életem, az egyéni és a mások életéhez kapcsoló életem

minden idegszálával. Időnkint talán eltűnhetnek bennem a szentségi Színek. De mindig egy kicsit mélyebbre merítenek Mindenütt–Jelenléted árjaiba: élve vagy halva folyton előbbre jutok Benned minden pillanatban. Tehát hallatlan erővel és biztonsággal igazolódik Egyházad csöndesen mondott parancsa: mindig és mindenütt egyesülni kell. Kell, hogy az Oltáriszentség hódítsa meg életemet. Kell, hogy életem az Oltáriszentség révén a Veled való határtalan és végnélküli érintkezés legyen, – élet, amely imént a Világ vizeiben Veled való Kereszttségnek mutatkozott s most úgy ragyog elő, mint a Világ által Veled való Egyesülés. Az Élet Szentsége, *Életem szentsége*, – az én kapott, átélt és rádbízott életemé . . .

Jézus, miután leszálltál az alvilágra is, fölmentél az égbe. Úgy betöltötted az egész Világmindenséget, minden irányban, hogy ezentúl – boldogságunkra – lehetetlen már kilépnünk Belőled. «*Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam ?*»: hová menjek Lelked elől, vagy hová futhatnék színed elől ? Most már biztosan tudom, hogy sehová sem. Sem az Élet, amelynek előrehaladása növeli rajtam uralmat; sem a Halál, amely a Te kezébe dob; sem a lelki Hatalmak, jók vagy rosszak, amelyek élő eszközeid; sem az Anyag energiái, amelyekbe Te is belemerültél; sem az Idő visszafordíthatatlan sodrai, amelyeknek végső fokon Te ellenőrzöd ritmusát és tovaömlését; sem a Tér kikutathatatlan mélységei, amelyek Nagyságodat jelzik; «*neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum neque creatura alia*»: biztos vagyok abban, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmak vagy bármilyen erők, sem jelenvalók, sem jövődők, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény sem szakíthat el Istent szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van. (Szent Pálnak a Rómaiakhoz írt első leveléből, 8,38.). Egyikük sem foszthat meg éltető szeretetétől, mert mind-

ezek csak fátylak, külső « színek », amelyek alatt Te fogsz át engem, hogy átölelni tudjalak Téged.

Uram, még egyszer megkérdezem: e két boldogság közül melyik a nagyszerűbb. az-e, hogy minden dolog a Veled való érintkezést adja nekem, – avagy pedig az, hogy Te vagy annyira « egyetemes », hogy Neked vagyok alávetve és minden teremtményben Téged ragadhatlak meg ?

Előfordul, hogy egyesek azt gondolják: vonzóbbá tesznek Téged számomra, ha majdnem kizárólag a Te történeti alakod kiváló vonásait, jótetteidet magasztalják. Dehát, Uram, ha csak embert akarnék szeretni, nem fordulnék-e azok felé, akiket Te adtál nekem életük vonzó virágzásában ? Nincsenek-e mindannyiunk körül anyák, testvérek, barátok, nővérek ? – akik ellenállhatatlanul szeretetreméltóak ? Mit várunk a kétezer évvel ezelőtti Júdeától ? . . . Nem, akit én, mint minden létező, egész életem kiáltásával, sőt egész földi szenvedélyességgel keresek, más az, mint egy hozzám hasonló, szeretetreméltó valaki. Istent akarok imádni.

Igen, imádni, azaz elveszteni magam a kifürkészhetetlenben, belemerülni a kimeríthetetlenbe, megbékelni a romolhatatlanban, fölszívódni a jól meghatározott végtelenben, átadni magam a Tűznek és a mindenén átsugárzó Erőnek, tudatosan és szabadon semminek tartani magamat – annál inkább, minél tudatosabbá válok; átadni magam teljesen annak, ami teljesen kimeríthetetlen. Ki az, akit imádni tudunk ?

Minél inkább emberré lesz, az Ember annál inkább kénytelen azt érezni, hogy nem elég önmagának, s hogy szüksége van arra, hogy mind határozottabban, mind kifinomultabban, mind nagyobb fénnel imádjon valakit.

Jézus, szakítsd szét a felhőket villámsugaraddal! Mutasd meg nekünk magadat, mint aki az Erős, a Ragyogó, a Föltámadott! Légy számunkra az a Mindennek Ura, aki a régi bazilikákban a kupolák teljes belső felületét elfoglalta! Nem kevesebb kell, mint ez a Parúzia, az ilyen megjelenésed, hogy kiegyensúlyozza és uralja szívünkben a feltörő Világ dicsőségét. Hogy Veled győzedelmeskedjünk a Világ felett, jelenj meg nekünk a Világ Dicsőségébe burkoltan.

3. *Az Isteni Miliő növekedése.*

Isten Országa önnönmagunkban van. Amikor Krisztus eljön majd a felhőkben, éppen csak föltár egy metamorfózist, egy olyan átalakulást, amely az ő befolyására ment végbe az emberi tömeg ölén. Hogy tehát siettessük eljövételét, igyekezzünk jobban megérteni azt a folyamatot, amelynek során megszületik és kifejlődik bennünk a Szent Jelenlét. Hogy szellemibb módon segítsük elő ennek kibontakozását, figyeljük meg előbb magunkban, aztán pedig magunkból kiindulva a Világban az Isteni Miliő születését és növekedését.

a) *Az Isteni Miliő megjelenése. A lét szeretete és Isten Átragyogása a Világban.*

Kis szél suhan az éjszakában. Mikor kelt szárnyra? Honnan indul? Merre tart? Senki sem tudja. Senki sem erőszakolhatja, hogy rászálljon az Isten Lelke, tekintete, fénye.

Egy szép napon az Ember annak tudatára ébred, hogy érzékeny lett a mindenütt kiáradó Isteninek valamiféle megragadására. Kérdezzétek csak meg ezt az Embert: mikor kezdődött számára ez az állapot? Nem tudná megmondani. Csak annyit tud, hogy új lélek járta át életét.

« Valami különös, egyetlen együttrezgéssel kezdődött, amely minden összhangot megtöltött, áradóvá duzzasztott; mindenhová elérő ragyogással, amely minden szépséget megaranyozott... Érzéklések, érzések, gondolatok, a pszichés életnek ezek az elemei mind megfogantak, egyik a másik után. Napról napra illatosabbak és színesebbek, patetikusabbak lettek – egy meghatározhatatlan Dolog révén, mindig ugyanegy Valami által. Aztán a kósza Hang, Illat, Fény kezdett határozottabban kibontakozni. S akkor – minden megszokottság és látszat ellenére – kezdtem megérezni azt, ami kimondhatatlanul közös minden dologban. Közölte magát velem az Egység, megadva nekem azt az ajándékát, hogy megragadhassam. Valóban új érzéket kaptam akkor, – *új minőséget vagy új dimenziót érzékeltem*. Valami még mélyebbet: *magának a létnek felfogására* alakult ki bennem egy nagy változás. A lét azóta valamiképp megtapintható, ízletes lett számomra. Saját kivirágzásától terhesen, minden formája fölött uralkodva, maga a lét kezdett vonzani és részégiteni ».

Ime talán ezt mondhatná el többé-kevésbé kifejezetten minden ember, ha már eléggé elmélyültek érzései és boncolgatni tudja magát. S külsőleg talán pogány ez az ember. Ha pedig keresztény, akkor bevallja, hogy úgy tűnik, ez a belső fordulat a lelke profán, « természetes » rétegeiben történt.

Ne akadjunk fenn ezeken a látszatokon. Ne is ijesszenek meg azok a nyilvánvaló tévedések, amelyekbe sok misztikus beleesett, amikor rögzíteni vagy csak megnevezni is próbálta az Egyetemes Mosolyt. Mint minden képesség (minél gazdagabb, annál inkább), akként a Mindennek megsejtése is alaktalanul és zavarosan születik. Előfordul, hogy azt a Valóságot, amelyet a dolgok mögött megsejtettek, az emberek nem tudják hova tenni; olyanok, mint az újszülöttek, amikor először nyitják fel szemüket. Tapogatódzásaik sokszor csak metafizikai fantómra vagy durva bálványra találnak. De a képek és visszfények mióta bizo-

nyítanak bármit is a dolgok és a fény valósága ellen? – A panteista eltévelyedések arról a hatalmas igényről tanuskodnak, hogy szükségünk volt egy kinyilatkoztató szóra, amely Annak Szájából jön, Aki van. Ezzel a főntartással tény marad az, hogy a lét « természetesnek » mondott megízlelése fiziológiailag minden életben az isteni megvilágosítás első hajnalpírja, – a Megtestesülés által lelkivé váló Világ első borzongó rezdülése. Isten Mindenütt–Jelenlétének érzéklése (*ami nem föltétlenül érzés*) meghosszabbítja, magasabb teremtetési fokra juttatja, a természet fölé emeli ugyanazt a fiziológiai erőt, amelyből – ha valaki megcsonkítja vagy tévedésekkel keveri, – a panteista elképzelések származnak. (1).

Az a megállapítás, hogy *az Isteni Miliő úgy villan elő számunkra, hogy a dolgok mély létét módosítja*, – azonnal két fontos megjegyzést tesz lehetővé arra a módra vonatkozóan, ahogyan észrevése elkezdődik és meg is marad emberi távlatainkban.

Először is: az Isteninek megnyilvánulása ugyanúgy nem módosítja a dolgok látszólagos rendjét, mint ahogy az eucharisztikus átváltoztatás szemünk számára nem változtatja meg a szentségi színeket. A teremtmények között pontosan ugyanazok maradnak a kapcsolatok, mert ami pszichésen történik, az kezdetben csak abból áll, hogy feltűnik egy *belső feszültség vagy valami mélységes villanás*. A teremtmények között

(1) Más szavakkal és egyszerűen kifejezve: miként az Isten iránti szeretetben (a Caritas-ban) kétségtelenül a természet fölé emelkedik az emberi szeretet képessége, akként – így gondoljuk mi – az isteni Mindenütt–Jelenlét keresztény megtapasztalásának pszichés forrásában fölismerhető « az egyetemes Létezőnek megérzése »; s ebből származik az emberi misztikák nagyrésze. Van egy *naturaliter christiana* lélek: természeténél fogva keresztény lelkiség. Ismét megemlítjük (mint a Figyelmeztetőben is) hogy könyvünk a felsorolt lelkiállapotoknak pszichológiai leírása, nem pedig teológiai magyarázata.

csak még jobban fölerősödnek a viszonyok, saját természetükhöz híven. Hasonlóan a fényt-átersztő anyagokhoz, amelyeket egy irányított zárt sugár egészében képes átvilágítani, a Világ úgy mutatkozik a Keresztény misztikus számára, hogy belső fényben fürdik, amely a körvonalakat, szerkezetét és mélységét jobban előtűnteti. Ez a fény nem valami fölszínes finomság, amelyet a durva élvezés megragadhatna. Ez a fény nem is valami kápráztató rávilágítás, amely szétrombolná a tárgyakat és elvakítaná a tekintetet. Ez a fény az a csöndes és hatalmas ragyogás, amelyet a Világ minden elemének Jézusban való szintézise szűl. Minél kiforrottabb természetűek azok a lények, amelyekre e sugár ráhull, annál közelebbinek és érzékelhetőbbnek látszik ez a fényáradat. S minél érzékelhetőbbé válik a sugár, a benne fürdő dolgok annál határozottabban kirajzolódnak s annál távolabbinak is látszik a mélységük. Ha egy szent szót szabad egy kissé módosítanunk, azt mondhatjuk, hogy a Kereszténység nagy misztériuma nem éppen az Isten Megjelenése, hanem az Átsugárzása a Világmindenségen. Igen, Uram, igen, nemcsak a ráeső fény, hanem a behatoló sugárzás. Nem a Te Epifániád, Jézus, hanem a Te Diafániád, Átragyogásod.

Semmi sem olyan állandó és oly futólagos, – annyira a dolgokba hatoló és ugyanakkor annyira el is választható tőlük, mint a fénysugár. Bár az Isteni Milió úgy tárul elénk, mint a lét belső rétegeinek izzása, mégis ki biztosít minket arról, hogy maradandóan ilyennek látjuk? Senki más, – csak maga a Sugár, az Isteni Ragyogás. S az ő örömeinek élvezetétől a világ egyetlen hatalma sem tarthat vissza, mert mélyebbre hat, mint bármely más erő, – éppen ezért a világ semmiféle hatalmával sem kényszeríthető arra, hogy megjelenjék.

S íme így adódik a második szempont, amelyet meg kell látnunk, mint alapvetően szilárd talajt minden

következő gondolatunk számára, amikor az Istenben növekvő életről elmélkedünk.

Az isteni mindenütt-jelenlét észrevévése lényegében valami látás, megízlelés, azaz egyfajta intuíció, amely a dolgoknak bizonyos felsőbb tulajdonságait éri el. Tehát közvetlenül nem szereshető meg semmiféle emberi okoskodással vagy mesterkedéssel. Miként maga az élet, amelynek kétségtelenül a legmagasabb megtapasztalható tökéletességét jelenti, – akként ez az intuíció is: ajándék. S ezzel visszakerültünk önmagunk központjába, a titkos forrás szélére, ahonnan lefelé elindultunk (könyvünk második részében), hogy megfigyeljük fölfakadását. Isten vonzását megtapasztalni, érzékennyé válni a lét szépségei és végső egysége iránt, ez a mi «növekedést hozó adottságaink» között legmagasabbrendű és egyszersmind legteljesebb. Isten a maga teremtoi logikájával arra törekszik, hogy az ő keresésére és megtapasztalására késztesen minket: «*Posuit homines . . . si forte attraherent eum*»: megalakította az embereket, hogy tapogatódzva mégiscsak elérjék. Megelőző kegyelme tehát mindig készen áll, hogy maga felé fordítsa első tekintetünket, és imánk legelső szavát megelőzze. De a kezdeményezés, a fölrázás végeredményben mindig Tőle származik; s akármilyen is a misztikus képességeink későbbi kialakulása, ezen a téren minden előrehaladás csak úgy valósul meg, mint új válaszuk egy új ajándékra. «*Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum*»: senki sem jön hozzám, hacsak az Atya nem vonzza őt.

Ime így jutottunk oda, hogy amikor az Isteni Miliő kezd minket hatalmába ejteni, az a bensőséges és szakadatlan ima fakad lelkünkéből, amely az alapvető ajándékért könyörög: «*Domine, fac ut videam*»: Uram, add, hogy lássak! – Uram, tudjuk és meg is érezzük, hogy mindenütt Te vagy körülöttünk. De mintha hályog borulna szemünkre. Ragyogtasd föl mindenünnen a Te egyetemes arcodat: «*illumina vultum tuum super nos*»: áraszd ránk arcod ragyogását. Ragyo-

gásod vágjon le mélyre, bevilágítva legbensőnket, azokat a sűrű sötétségeket is, amelyeknek ölén mozgunk. « *Sit splendor Domini nostri super nos* »: Urunk fénye legyen rajtunk. S ezért küldd el nekünk Lelkedet, « *Spiritus principalis* », a mindent megalapozó Lelket, akinek lángoló munkája egyedül kezdheti el és fejezheti is be azt a nagy Metamorfózist, amelyre visszavezethető minden belső tökéletesség, és ami után eped Teremtett Világod: « *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur et RENOVABIS FACIEM TERRAE* »: áraszd ki Lelkedet és fölfrissül a teremtés, és MEGÚJÍTOD A FÖLD SZÍNÉT.

b) *Az egyéni előrejutás az Isteni Milióban: a tisztaság, a hit és hűség munkája.*

« *Ego operor . . . Pater semper operatur* »: én munkálkodom . . . Atyám mindig munkálkodik. Az Isteni Erőtér (felelősséggel terhes) szépsége azért nagyszerű, mert körülöttünk *folyton növekedhet* a feszültsége. Ha mi is úgy akarjuk, hát mind fényesebb és mindinkább Istennel telített atmoszférává lehet. Benne és csakis Benne valósul meg minden szeretet esztelen vágya: elveszíteni magát abban, amit szeret, és mind mélyebbre merülni belé.

Azt mondhatjuk, hogy sajátos hatással három erény működik közre, hogy az Isteni kifejtse életünkben az ő végnélküli központosító munkáját: a tisztaság, a hit és a hűség, – látszólag három « mozdulatlan » erény, de igazában minden erény között legaktívabb és leghatártalanabb. Vizsgáljuk meg egyiket a másik után. Lássuk, milyen szerep jut nekik az Isteni Milió megszületésében.

1. *A tisztaság.*

A szó magasrendű értelmében: a tisztaság nemcsak a bűnök hiánya (ami a tisztaságnak csak negatív arca),

nem is maga a szüzesség (amely a tisztaságnak csak egyik kimagasló formája). A tisztaság: olyan egyenesség és lendület, amelyet a mindenben és mindenek fölött keresett Isten szeretete áraszt életünkbe.

Lelkileg tisztátalan az, aki – lemaradozva az élvezésnél, vagy önzésbe merülve – önmagában és maga körül kialakít egy olyan elvet, amely a Világmindenségnek Istenben való egyesítését meglassítja vagy szétzilálja.

Viszont tiszta az, aki a Világban elfoglalt helyének megfelelően arra törekszik, hogy közvetlen vagy pillanatnyi előnye felett a Krisztussal való munkálkodást juttassa hatalomra, akinek minden dolgon keresztül be kell teljesednie.

Mindinkább tiszta pedig az, aki Isten vonzására eljut oda, hogy a lendületnek, ennek a belső szárnyakat nyitó erőnek állandóságot, mind nagyobb feszültséget és mind teljesebb valóságot biztosít – akár úgy, hogy hivatása révén folyton a Világ ugyanazon zónáiban kell élnie (bár mind lelkibb életstílussal), – akár pedig – amint rendszerint történni szokott: azokra a tájakra hág fel, ahol az Isteni lassan-lassan helyettesíti a többi földi táplálékot.

Ilyen értelemben a létezők tisztasága azzal a vonzási fokkal mérhető, amely őket az isteni Központ felé viszi, – vagy ami ugyanazt jelenti: hogy milyen közel vannak a Központhoz. A kereszteny tapasztalat azt mondja nekünk, hogy ezt a tisztaságot az összeszedettség, a belső ima, a lelkiismeret tisztasága, a szándék egyenessége, a szentségek tartják fenn. Elégedjünk meg most azzal, hogy bámulatos hatalmát magasztaljuk, amely körülöttünk szinte egybesűríti az Istenit.

Egyik elbeszélésében Benson «látnokot» képzel el, aki elhagyott kápolnához érkezik. Egy apáca imádkozik ott. A «látnok» belép. S íme mit tapasztal: az

ismeretlen hely körül hirtelen összefonódik, mozogni és szerveződni kezd az egész Világ, – az imádkozó gyöngye apáca vágyainak feszültségét és hullámozását fokozatosan követve. A zárda kápolnája olyan lett, mint valami pólus, amely körül forog a Föld. A szemlélődő apáca érzékelhetően gyűjtötte önmaga köré és lélekkel töltötte meg a Világ minden dolgát, mert ő hitt; s hite hathatósan működött, mert nagyon tiszta lelke egészen Isten közelébe állította őt. – Benson ilyen elképzelése nagyszerű parabola.

Az Isten felé tartó szellemek belső feszültsége talán elhanyagolhatónak tűnik azok szemében, akik az emberi masszában összegyűlt energiámennyiséget akarják megmérni.

De ha a «láthatatlan fényt» is annyira érzékelni tudnánk, mint a felhőket, a villámot vagy a nap sugarait, akkor a tiszta lelkek e Világon éppen tisztaságuk révén ugyanolyan aktívoknak mutatkoznának, mint a havas szirtek, amelyeknek járhatatlan csúcsai számunkra szüntelenül szívják magukba a felső atmoszféra kóbor erőit.

Azt akarjuk, hogy növekedjék körülöttünk az Isteni Milió? Hát akkor fogadjuk szívesen és tápláljuk az egyesülésnek, a vágnak s az imáadásnak minden erejét, amelyet fölajánl a kegyelem. Maga az a tény, hogy növekedni fog áttetszőségünk, lehetővé teszi, hogy az állandóan ránk áradó isteni fény még inkább belénkhatoljon.

Gondoltunk valaha az Angyali Üdvözlés titkának értelmére?

Amikor eljött az a pillanat, hogy Isten elhatározta: szemünk láttára valósítja meg a Megtestesülést, – előbb a Világban föl kellett szítania egy olyan erényt, amely őt egészen hozzánk képes lehúzni. Anyára volt szüksége, aki őt méhében megfogja az emberi szférákban.

Mit tett akkor Isten? Megteremtette Szűz Máriát, vagyis akkora tisztaságot küldött a Földre, hogy annak áttetszőségében saját maga lett egy ponttá, egészen addig, hogy mint Kis Gyermekek jelent meg.

Ime így mutatkozik egész erejében és valóságában a tisztaság hatalma, amely közénk szüli az Istent.

Az Egyház pedig ezt is hozzáteszi, a Szűz Anyához fordulva: «*Beata quae credidisti*»: boldog vagy, mert hittél. A tisztaság a hitben találja meg termékenysége beteljesedését.

2. A hit.

A hit – ahogyan mi itt értelmezzük – a keresztény hittételeknek persze nemcsak értelmi elfogadását jelenti. Sokkal gazdagabb értelemben annyit jelent: olyan bizalom az Istenben, amely telítve van mindazzal a jóságos erejébe vetett odaadással, amit csak kiválthat belőlünk ennek az imádásra méltó Létezőnek ismerete. Azt a gyakorlati meggyőződést jelenti, hogy a Teremtő kezében a Világmindenség továbbra is olyan agyag, amelyből Ő tetszése szerint gyúrja a sokféle lehetőséget. Egyszóval: *az evangéliumi hit* ez, amelyről elmondhatjuk, hogy ennél sürgetőbben egyetlen erényt, még a szeretetet sem ajánlotta a Megváltó.

A Mester szavaiban és tetteiben állandóan milyen vonásokkal jelenik meg számunkra ez a lelki fölkészültség? Mindenekelőtt és mindenek fölött: mint *működő erő*. Igazolatlan pozitívista állításoktól megfélemlítve, másrészt elhidegülve a «*Christian Science*» (a «Keresztény Tudás») misztikus túlzásai miatt, néha szeretnénk homályban hagyni azt a zavaró ígéretet, amely imánknek kézzelfogható eredményt biztosít. Pedig ezt nem kendőzhetjük el, hacsak nem akarunk szégyenszemre pirulni Krisztus miatt. Ha nincs hitünk, akkor elborítanak a habok, dühöng a

szél, nincs mit ennünk, betegségek lepnek el vagy ölnek meg, az isteni erő nem hat reánk vagy távolmarad. De ha hiszünk, akkor símogatóan szeliddé válnak a vizek, megsokasodik a kenyér, megnyílnak a szemek, halottak támadnak fel, Isten hatalma szinte erőből duzzadva adatik meg a hívőnek és szétárad az egész természetben. Vagy kitekerve magyaráznunk és tesszőlegesen kell lecsökkentenünk az Evangélium értelmét, – avagy pedig el kell fogadnunk e hatások valóságát, nemcsak mint valami átmeneti és elmúlt tény, hanem örökérvényűnek és most is igazinak. Jaj, vigyázzunk, el ne fojtsuk azt a kinyilatkoztatást, hogy a Természet erői Istenben új életre kelhetnek. De éppen ellenkezőleg: határozottan állítsuk ezt a tény a Világról alkotott felfogásunk középpontjába, – s csak arra vigyázzunk, hogy helyesen értsük meg.

A hit tevékeny. Mit jelent ez? Talán azt, hogy hitünk hívására az isteni tevékenység veszi át a minket körülvevő okok szabályos menetét? Őlvetett kézzel fogjuk várni, mint az illumináltak, hogy az Anyagon és testünkön Isten majd közvetlenül hozza létre azokat az eredményeket, amelyeket eddig saját szorgalmas fáradozásunkkal értünk el?

Persze hogy nem. A hit parancsa nem veszélyezteti, még csak nem is lazítja meg az anyagi vagy a pszichés Világ belső láncolatait, sem a maximális emberi erőfeszítés kötelességét. «*Iota unum aut unus apex non praeteribit*»: egy i–betű vagy egy vessző sem fog meg csorbulni vagy elveszni belőlük. A «tevékeny hit» átformáló hatására a Világ minden természetes kapcsolata érintetlen marad; de a hit «rájuk tesz», hozzájuk ad egy elvet, egy belső célszerűséget, – majdnem azt mondhatnánk: egy lélekkel többet. Hitünk befolyására a Világmindenség – anélkül, hogy vonásai külsőleg megváltoznának, – átfinomulhat, lélekkel telítődhet, felsőbb lélekre születhet. Ime itt van a mi hitünkben az a «minden» és az a «csak», amit az Evangélium határozottan megkíván tőlünk. Ez a magasabb lelki-

ségre való emelkedés néha csodás eredményekben nyilvánul, – amikor az okok átváltoztató hatása egészen a «*potentia obedientialis*» –ukig, «*engedelmességi képességük*» zónájáig juttatja el a Világ erőit. Máskor viszont, legközönségesebb esetekben: a magasabb lelki-ségre emelkedés úgy mutatkozik, hogy a közömbös vagy kedvezőtlen események felsőbb tervbe szövődnek, beleszerveződnek a Gondviselésbe.

Amikor a látszólagos bukásunkról és annak átalakításáról elmélgedtünk, már érintettük és elemeztük egyik tipikus esetét ennek a második módnak, amely a Világot a hittel isteníti át (amely mód egyébként sem nem kevésbé mélységes, sem nem kevésbé értékes, mint a legmegdöbbentőbb csodák). A kibebbedést okozó adottságainkról beszélve, láttuk: sikertelenségeink, le-töréseink, halálunk, még bűneink is miként lehetnek jóvá, hogyan öntetnek újjá Isten által, és alakulnak át őbenne. Most itt az ideje, hogy egész egyetemességében nézzük meg ezt a csodát, mégpedig a hit aktu-sának sajátos szempontjából, amely ahhoz – a mi ré-szünkről – gondviselészerűen szükséges.

Igen, a Világ, az Élet (*a mi Világunk, a mi Életünk*) mindegyikünk kezében úgy fekszik, mint ostya, s készen áll, hogy isteni befolyással telítődjék, vagyis a Megtestesült Ige valóságos Jelenlétével. Aztán a misz-térium beteljesül. De csak akkor, azzal a föltétellel, hogy ha *hisszük*, hogy *ez* a mi számunkra az a tevékeny-ség akar lenni és lehet is, ami nem más, mint Krisztus Testének kitágulása, növelése. – Hisszük ezt? Akkor körülöttünk minden fénybeborul és határozott formát ölt: elrendeződik a véletlen, a siker romolhatatlanul teljes lesz, a fájdalom pedig Isten látogatásává és símo-gató kezévé válik. Avagy ingadozunk? Akkor száraz marad a kőszikla, fekete az ég, vesélytrejthő és viharos minden víz. S elvetélt életünk fölött hallhatnánk a Mester szavát: «*Kicsinyhitű emberek, miért kétel-kedtetek?*»

«*Domine, adjuva incredulitatem meam*»: Uram, segíts hitetlenségemen! Igen, Uram, jól tudod ezt Tenmagad is, hiszen emberségeddel magadban hordtad aggodalmát. Néhanap a Világ szörnyűségesnek tűnik: hatalmas, vak, brutális. Közönyösen lökdös minket ide-oda, elragad, megöl. Az is biztos, hogy az Ember hősieen eljutott már oda, hogy a hideg és fekete nagy vizek között lakható zónát teremtett, ahol úgy-ahogy világos van és meleg, ahol látni tudnak a létezők, puha a kezük, és szívük szeretni képes. De bizony milyen kezdetleges ez az otthonunk! Minden pillanatban, minden eresztékén át betör az a szörnyűséges nagy Valami, aminek szüntelen jelenlétét nyakasan elfelejteni akarnánk, pedig csak egyszerű vékonyka fal választ el tőle minket: tűz, pestis, vihar, földrengés, sötét erkölcsi erők veszett tombolása viszi el kíméletlenül és egyetlen szempillantás alatt azt, amit fáradságosan építtünk és szépíttünk egész értelmünkkel és szívünkkel.

Istenem, mivel emberi méltóságom tiltja nekem, hogy mint az állat vagy mint a kisgyerek szemet hunyjak ezek felett, – hogy ne essem abba a kísértésbe, hogy elátkozzam a Világmindenséget az Alkotójával együtt, – *add, hogy leboruljak e Világmindenség előtt, mert Téged látalak benne elrejtve*. Uram, ismételd nekem a megszabadító nagy szót, azt, amely egyszerre kinyilatkoztató és alkotó is: «*Hoc est Corpus meum*»: ez az én Testem. Bizony ha éppen úgy tetszik, hát Te vagy a szörnyű és sötét Valami, a fantom, a vihar! «*Ego sum, nolite timere*»: én vagyok, ne féljetek! Mindaz, ami elszörnyít életünkben, minden, ami Téged is levert az Olajfák-hegyén, alapjában véve csak Színek vagy Látszatok, ugyanegy Szentségnek anyaga.

Csak higgyünk. Higgyünk annál erősebben és minden reménytelenség ellenére is, minél fenyegetőbbnek és minél inkább leküzdhetetlennek látszik a Valóság. S akkor látjuk majd: lassan-lassan mint foszlik szét az

egyetemes Borzalom, aztán ránk mosolyog és emberinél végtelenül erősebb karjára vesz.

Nem, a Világegyetem szilárdságát nem az Anyag rideg determinizmusa, nem is a nagy számok törvényei biztosítják, hanem a finom változatokat szövő Lélek. Aki hisz, annak számára a végnélküli véletlen és a Világ szörnyű vaksága csak látszat, illúzió. « *Fides substantia rerum* »: a dolgok lényege a hit.

3. *A hűség.*

Ha majd tiszta szívvel és erős hittel élünk a Világban, a Világ megnyitja előttünk Isten karját. Hogy életünk körül bezáruljon az Isteni Miliő köre, most már gyerünk, vessük magunkat ölelésébe. Ez a mozdulat a hétköznapi kötelességeinkre való aktív válasz lesz. *A hit átszenteli a világot. A hűség teremti meg benne az egyesülést.*

Hogy méltón írjuk le a hűség « előnyeit », vagyis azt a lényeges és végső szerepét, amellyel segít minket az Isteni Miliő birtokbavételében, itt most meg kellene ismételniünk mindazt, amit tanulmányunk első két részében mondottunk. Mert a hűség hozza mozgásba mindazokat a kimeríthetetlen forrásokat, amelyeket minden nemes szenvedélyünk, minden adottságunk fölajánl egyesülési vágyunknak.

A hűség által adjuk át magunkat az isteni kéznek, és benne is maradunk oly biztosan, hogy már csak egyet alkotunk vele, amikor Isten keze dolgozik.

Hűségünkkel folyton olyan bensőséges és könnyű utat nyitunk Isten akarátának és tetszésének, hogy az ő élete – mint valami nagy kenyér – átjárja és önmagához alakítja életünket. « *Hoc est cibus meus, ut faciam voluntatem Patris* »: az én kenyerem az, hogy Atyám akarátát teljesítsem.

Végül a hűség által jutunk minden pillanatban arra a biztos pontra, ahol gondviselészerűen összefut és elér hozzánk a Világ belső és külső erőinek számtalan nyalábja, vagyis azon az egyetlen ponton leszünk, ahol számunkra egy bizonyos pillanatban megvalósulhat az Isteni Milió.

A hűség és csakis a hűség adja meg azt, hogy szívesen fogadjuk az isteni érintkezés egyetemes és szüntelen előnyeit; általa és csakis általa viszonyozzuk azt a csókot, amelyet Isten folyton följátnál a Világon át.

És a hűség «egyesítő» hatalmában – hasonlóan ahhoz, ami megvan a hitben és a tisztaságban, – az a fölmérhetetlenül nagyszerű, hogy hatásában nem ismer semmiféle határt.

Nincs határ a befejezett *mű* vagy az elviselt csökkenés *oldaláról*, hiszen mindig mélyebbre merülhetünk a megtett munka tökéletességébe vagy a kellemetlen események helyesebb fölhasználásába. Mindig nagyobb szorgalom, mindig több gond, mindig nagyobb hajlékonyság . . .

De nincs határ *a szándék oldaláról* sem, amely hajtja tettvágyunkat, vagy biztat arra, hogy elfogadjunk valamit, – hiszen az Isten akaratát megvalósító belső tökéletességben szünet nélkül mehetünk mind messzebbre. Mindig nagyobb elszakadás. Mindig több szeretet.

S még kevésbé van határ *az isteni tárgy oldaláról*, amelyet létünk kimeríthetetlenül és nagy boldogan ölelhet magához, mind szorosabban. – Kerüljünk itt el minden olyan képet, amely valami mozdulatlan hozzátapadást juttatna eszünkbe. Ez elégtelen volna. S gondoljunk arra, hogy Isten nem úgy mutatkozik véges létünk számára, mint valami már egészen kész Dolog, amit csak meg kellene ölelnünk. De számunkra ő az örök Fölfedezés és az örök Növekedés. Minél inkább azt gondoljuk, hogy megértettük őt, annál inkább

másnak mutatkozik. Minél inkább azt hisszük, hogy kezünkben tartjuk már, annál inkább hátrál és húz Őnmaga mélységeibe. Minél jobban közeledünk Hozzá a természet és a kegyelem minden erőfeszítésével, Ő ugyanazzal a mozdulattal annál inkább növeli vonzását képességeinkre és fokozza képességeink befogadóerejét is, hogy isteni vonzására reagálhassunk.

Igy tehát az a kiváltságos pont, amelyről imént beszéltünk, az az egyetlen pont, ahol minden ember számára minden pillanatban megszülethet az Isteni Miliő, – nem valami szilárd hely a Világmindenségben. Mozgó központ ez, amelyet követnünk kell, mint a Három Király a maga csillagát.

A hivatásoknak megfelelően ilyen vagy amolyan úton vezeti az embereket ez a csillag. De minden ösvény, amit csak mutat, abban megegyezik a többivel, hogy mindig följebbre hágni készlet. (Ezeket már többször mondtuk, de mégis jó most még egyszer s utoljára egyetlen csokorba fogni). A hűségesen kitartó ember életében mind nagyobb vágyak lépnek a kisebbek helyébe; lassan lemondás váltja fel a boldog birtoklást; a halál fejezi be az életet. Végül is mindenki sorsa ugyanegy: egyetemes özönlés a teremtetett dolgokon keresztül. Néha szellemi elszakadással, máskor valódi szakítás révén a hűség mindegyikünket – többé-kevésbé gyorsan – fölvisz ilyen vagy olyan magasra, a kisebb önzés és kisebb élvezés ugyanegy zónája felé, oda, ahol minél inkább elszakad önnönmagától a teremtmény, annál bőségesebben és áttetszőbben ragyog az isteni fény, túl már minden közvetítőn, *amelyet a lélek nem dobott el az úton, hanem túlhágott rajta.*

Tisztaság, hit, hűség: e három sugár egybefutó hatására a Világ megolvad és meghajlik.

Mint heves tűz, amely abból táplálkozik, aminek normálisan ki kellene őt oltania, – mint hatalmas hegyi-

patak, amelyet még a rohanása útjába eső akadályok is duzzasztanak, – az Isten és az Ember találkozásakor megszülető feszültség így oldja fel, ragadja magával, löki légbe a teremtményeket; s mindegyiket egyformán fölhasználja az egyesüléshez.

Örömök, haladás, fájdalmak, fonákságok, hibák, alkotások, szépségek, az Ég és a Föld s az Alvilág hatalmai mind meghajolnak, amikor arra futnak az égi hullámok; s mind leadja azt a pozitív energia-részt, amelyet természete tartalmaz, hogy hozzájáruljon az Isteni Milió gazdagságához.

Mint a lángnyelv, amely könnyen vág a legkeményebb fémbe is, az Isten vonzotta lélek így merül a Világba s megy benne előre fénylő ködökbe burkoltan, annak felhőiben, amit maga a lélek tesz lelkivé Isten segítségével.

Az ilyen lélek nem rombolja le a dolgokat, nem is kényszeríti őket; de fölszabadítja, irányítja, átalakítja, átlélekíti őket. Nem fut ki közülük, hanem rájuk támaszkodva megy fölfelé s magával viszi azt, ami a dolgokban kiválasztott elem.

Tisztaság, hit, hűség, sziklaszilárd erények; tevékeny erők, napsugaras derűtökkel valóban ti vagytok a Természet magasrendű energiái, – ti adtok még az anyagi Világnak is végső szilárdságot és utolsó formát. Ti vagytok az Új Földet kialakító erők. Veletek, a bizodalmas imádás hármass – de egyetlenegy – módján, általatok «diadalmaskodunk a Világon»: *«Haec est quae vincit Mundum, fides nostra»*: a Világot ez a hit győzi le, a mi hitünk.

c) *Az Isteni Milió kollektív fejlődése. A Szentek Közössége és a Szeretet.*

1. Bevezető megjegyzés az Isteni Milió « egyéni » értékéről.

Az előző lapokon gyakorlatilag azzal foglalkoztunk, miként alakul ki és növekszik az Isteni Milió egy olyan lélekben, akiről föltételeztük, hogy egyedül van a Világ közepén Isten jelenlétében. « S a többivel mit csinál ? – kérdezi majd nem egy olvasónk. – Mi hát az a Kereszténység, amely a felebaráti szeretet nélkül szándékszik fölépülni ? »

Majd meglátjuk, hogy az embertársnak lényeges helye van abban az épületben, amelynek vonalait próbáltuk megrajzolni. De mielőtt abba a távlatba állítanánk őt, amit föltártunk, két okból is szükséges volt, hogy a « Világ istenivé tevésének » problémáját a magábanálló ember sajátos esetében alaposan tárgyaljuk.

Ezt kellett tennünk először is *módszertani* szempontból, mert a szabatos tudományos munkában az elemi esetek tanulmányozása kell hogy megelőzze az általánosítás munkáját.

De a dolog *természete* miatt is ezt kellett tennünk, mert bármily rendkívüli módon szolidárisak vagyunk is egymás iránt a *Jézus Krisztusban* történő kialakulásunk folyamán, és beteljesedésünkkor együtt is leszünk, – mégis mindegyikünk külön-külön egy-egy természetes egységet alkot, közölhetetlen felelőségekkel terhesen és sajátos lehetőségekkel ellátva. *Mi magunk* mentjük meg vagy veszítjük el önmagunkat.

Az egyéni üdvözülés ilyen keresztény dogmáját annál is fontosabb volt kiemelnünk, minél inkább egysegősítő és egyetemes jellegűek az itt kifejtett távlataink. Nem szabad szemünk elől veszítenünk, hogy

miként a Világ tapasztalati zónáiban az emberek – bármennyire is ugyanaz a Világmindenség borul rájuk, – a Világmindenség számára külön-külön egy-egy független távlatú és cselekvési központot képviselnek (úgy hogy annyi részleges Világegyetem van, ahány egyén), – akként az égi valóságok területén is, akár-mennyire jár is át minket ugyanaz a teremtmény és megváltó hatalom, – mindegyikünk mégis az istenivé formálódás külön-külön központját alkotja (úgy hogy annyi részleges Isteni Milió van, ahány keresztény lélek).

Tudjuk, hogy ugyanegy látványra ugyanolyan befogadási és cselekvési képességekkel az emberek annyira különböző módon reagálnak – az érzékeik és a szellemük árnyalati fokai vagy tökéletessége szerint, – hogy ha csak képzeletben is egyik tudatból a másikba költözhetnénk, minden esetben Világot is cserélnénk. Hasonlóképpen: a tér és az idő ugyanegy « színei » alatt Isten teljesen különböző valóságokkal és gazdagsággal jelentkezik és adja önmagát a lelkeknek, ama hit, hűség és tisztaság szerint, amelyre talál befolyása. Képzeld, el, hogy egy embercsoportnak közös sikerben van része vagy pedig ugyanazt a hajótörést szenvedte el... Az egyetlen közös eseményben annyi arc, cél, különböző « lélek » van, mint ahány emberi egyén került abba az eseménybe. Vak, abszurd, közömbös, anyagi – annak számára, aki nem szeret és nem is hisz; s ugyanaz az eset ragyogó, gondviselészerű, értelmes és életteli annak, aki odáig jutott, hogy mindenütt Istent látja és tapintja meg. Isten a másodrendű okokat oly sokféle módon képes magasabb lelki fokra emelni, ahány emberi bizalom – és hűségfajta csak létezik. A befolyásában lényegileg egyetlen Gondviselés többféle lesz, amikor velünk érintkezik, mint ahogy a napsugár megszínezi a testet avagy elvész a mélyén, ha találkozik vele. Ugyanannak a Világegyetemnek sokféle emelete van, különböző szobákkal: « *in eadem domo, multae mansiones* » ugyanabban a házban sokféle hajlék.

Ime tehát amikor a *mi* életünkre alkalmazva ismét-
teljük azokat a szavakat, amelyeket a pap kiejt a
kenyér és a bor fölött az átváltoztatáskor, mindegyi-
künk azért imádkozzék, hogy saját használatára vál-
tozzék át a Világ: «ut *nobis* Corpus et Sanguis fiat
D.N. Jesu Christi»: hogy *számunkra* a mi Urunk Jézus
Krisztus Teste és Vére legyen.

Ez az első lépés. Mielőtt másokkal törődne (hogymásokkal is foglalkozni tudjon), a hívő ember sajátma-
gának kell hogy biztosítsa a maga személyes megszen-
telődését, – nem önzésből, hanem azzal az erős és
nyílt tudattal, hogy végtelen kicsiny és közölhetetlen
részben mindegyikünk köteles az egész Világot meg-
szentelni.

Az imént végigelemeztük, miként lehetséges ez a
részleges átistenítés. Most már csak az marad hátra,
hogy ezt az elemi jelenséget nagyobb egységbe szer-
vezzük és meglássuk azt, hogy az egyéni Isteni Miliók
egybefolyásával miként jön létre teljes Isteni Milió,
majd pedig ez az egyetemes Milió maga is hogyan hat
vissza azokra a sajátos sorsokra, amelyeket átölel, hogy
őket beteljesítse. Itt tehát az idő, hogy általános síkra
vigyük következtetéseink eredményeit, mintegy vég-
telenre szaporítva őket a szeretet tetteivel.

2. Az Isteni Milió feszültségének növelése a szeretet által.

Hogy megértsük és értékeljük a felebaráti szeretet
megszentelő hatalmát, vissza kell térnünk azokhoz
a meggondolásokhoz, amelyeket az eucharisztikus
átváltoztatás egyetemes egységével kapcsolatban már
leírtunk.

Mondottuk, hogy a határtalan időn és a rengeteg
emberi egyeden keresztül csak egyetlen működés folyta-
tódik: Jézus önmagához kapcsolja Kiválasztottait, –
egyetlen mű készül: Krisztus misztikus Testének ala-

kulása, a Világ minden szétszórt vagy csírázni kezdő lelki hatalmából kiindulva. « *Hoc est Corpus meum* »: ez az én Testem. Igaz, hogy saját akaratunk ellenére senki a Világon nem képes minket megmenteni vagy elveszíteni sem. De az is igaz, hogy üdvözülésünk nem folyik és nem is nyer beteljesülést másképp, mint csak az egész « választott tömeg » üdvözülésével *szolidárisan*. Igazában csak egy megmentett Ember lesz: Krisztus, az Emberiség Feje és élő Egybefoglalója. A választottak mindegyike arra hivatott, hogy szemtől-szembe meglássa Istent. De látásukhoz életbevágóan hozzátartozik az, hogy elválaszthatatlan lesz Krisztus föl-emelő és megvilágosító munkájától. Az égben mi majd mindnyájan meglátjuk Istent, de mintegy Krisztus szemével.

Ha ez így van, akkor egyéni misztikus erőfeszítésünk várja, hogy az Istennel való saját egyesülését lényegesen kiegészítse minden ember hasonló törekvése. Az Isteni Milió a Plérómában egy lesz; de hogy egy legyen, már létezésünk földi fázisában el kell kezdődnie ennek az eggyé alakulásnak. Tehát ha az Istenben élni vágyó Keresztény minden tisztaságot meg is szerzett volna, egész hitét lehelte volna is bele imáiba, minden tettét a teljes hűsége járná is át, – hatalmas lehetőségek nyílnak még a Világmindensége megszenteléséhez. Mert az marad még hátra, hogy elemi munkáját hozzákapcsolja az őt körülvevő minden emberi munkás eredményéhez. Körülötte ott hemzseg a számtalan részleges Világ, amelybe burkolódnak a különböző emberi monádok. A saját melegét nagyobb melegegre kell szítania minden többi tűzhely melegével, – a maga életnedvét abba kell árasztania, ami a többi sejtkben kering, – közösségi érdekből be kell fogadnia és tovább kell vinnie a mozgást s az életet, – a többiekével közös hőmérsékletre, azonos ritmusú feszültségre kell hangolnia önmagát.

Milyen képességnek jut az a szerep, hogy fölszakítsa azokat a burkokat, amelyekbe féltékeny makacssággal

bezárkózni és ott vegetálni akarnak egyéni kis világaink? Melyik erőnek adatik meg, hogy egybefonja és fölvigye részleges sugárkánkat Krisztus egyetlen vezérlő sugarába?

A szeretetnek, amely minden lelki kapcsolat alapja és célja. A keresztény szeretet, amelyet oly ünnepélyesen hirdet az Evangélium, nem más, mint a lelkek többé-kevésbé tudatos egybeforrása, amelyet az szül, hogy közösen együtt *in Christo Jesu* – Jézus Krisztusban futnak össze. Nem lehet szeretni Krisztust anélkül, hogy ne szeretnénk embertársainkat (abban a mértékben, ahogy ezek a többiek Krisztus felé haladnak). Nem is lehet szeretni a többieket (az emberi egyesülés tág lelkületével) anélkül, hogy ne jutnánk közelebb Krisztushoz a szeretetnek ugyanazzal a mozgásával. Tehát valami élő determinizmussal, automatikusan törek-szenek egymásba forni az egyéni Isteni Miliók – oly mértékben, ahogy előrejutnak kialakulásukban. És társulásuk során határtalanul nagyra növekszik egyéni szeretetük heve. A Szentek életében ez a kikerülhetetlen összekapcsolódás mindig túláradó szeretetben nyilvánult meg mindaz iránt, ami a teremtményekben az örök élet csíráját hordja magában. Megfigyeltük, hogy az «egyesülés feszültségében» ott van az a csodálatos hatás, hogy az Embert mindennapi kötelességeinek lelkes teljesítésére sürgeti, még a halállal agyonterhelt erőkből is életet készítenek kisajtolni; végső hatása pedig az, hogy a lelkek szeretetébe dobja a keresztényt.

Az Isteni Miliót szenvedélyesen szerető ember nem képes elviselni maga körül a sötétséget, a langyos tunyaságot, az ürességet – ott, ahol Istennel teli és Istentől feszülő életnek kellene uralkodnia. Szinte megborzong, ha arra gondol, mily rengeteg lélek kötődik hozzá ugyanannak a Világnak egységében, s körülöttük még nem gyúlt ki eléggé az isteni Jelenlét tüze. Egy ideig azt hihette, elég csak a saját kezét kinyújtania, hogy megérintse Istent, a vágyai mértéke szerint. Most már észreveszi, hogy az Istenit méltón

átölelni csak az az egyetlen emberi ölelés képes, amelyben minden emberi kar egyszerre tárul ki, hogy várja és befogadja a Tüzet. A misztikus Átalakulásra egyedül és véglegesen képes alany az emberek összessége, amely már csak egyetlen testet s egyetlen lelket alkot a szeretetben.

S a hit végleges győzelme a Világ felett: a Teremtés lelki egységeinek egybeforrása Krisztus nagy vonzására.

Istenem, megvallom Neked, hogy bizony sokáig és – sajnos – még ma is viszolyogva húzódozom az embertárs szeretetétől. Minél hevesebben ízleltem azt az emberfölötti örömet, hogy szinte összetöröm és elvesztem magamat azokban a lelkekben, akiket nekem szánt az emberi szeretetnek oly titokzatos rokonsága, – annál inkább ösztönösen ellenszenvesnek és bezártnak érzem magam az egyszerű emberek egyike-másika előtt, akiket pedig – Te mondtad – szeretnem kell. Azt, ami a Világmindenségben felettem vagy alattam van (mondhatnám: egy és ugyanazon vonalon), könnyen szervezem belső életembe: az anyag, a növények az állatok, aztán a Hatalmak, Uralmak, az Angyalok – könnyen elfogadom őket és örülök, amikor érzem, hogy ott vagyok a ranglétrájukon. De « a másik ember », Istenem, – nemcsak « a szegény, a sánta, a púpos, a hebegő », hanem egyszerűen, egészen egyszerűen a *másik*, – az, aki az én Világmindenségem felé látszólag bezárt saját Világmindenségével mintha tőlem függetlenül élne és megzavarná számomra a Világ egységét és csendjét, – őszinte volnék-e, ha azt mondanám Neked, hogy az iránta föltámadó első ösztönös érzésem nem a visszautasítás ? és hogy nem borzongatja meg hátamat már az a pusztá gondolat is, hogy vele kerüljek lelki kapcsolatba ?

Istenem, ragyogtasd fel számomra a Másik életében a Te Arcodat. Szemed ellenállhatatlan fénye, amely a dolgok mélyén gyullad ki, már belevetett minden munka vállalásába, minden fájdalom átvészelésébe.

Add meg nekem azt is, hogy Téged vegyelek észre embertestvéreimben, – sőt éppen ott, – lelkük legbenső, legteljesebb, legtávolibb zugában is.

Az ajándék, amit tőlem kérsz e testvéreim részére, – az egyetlen ajándék, amit szívem megadhat, – nem az a kiváltságos érzelmektől túlcorduló gyöngédség, amelyet Te adsz életünkbe, mint belső növekedésünk leghatalmasabb teremtetett tényezőjét, – hanem csak kevésbé ízletes, de ugyanoly valóságos és még erősebb valami. Te azt akarod, hogy Eucharisztiaid segítségével az Emberek és énköztem megmutatkozzék az az alapvető vonzódás (halványan megérezhető ez már minden erőssé vált szeretetben), amely a rengeteg szellemi teremtményből misztikusan szinte ugyanegy Monádot alkotson Benned, Jézus Krisztus. Azt akarod, hogy a csak személyes szimpátiánál valami magasabbrendű vonzzon engem « a Másik » felé: *az a lelki rokonság, amelyben összefonódnak a világnak önmagáért és e világnak Istenért egybeszövődő száalai.*

Ezzel nem kívánsz tőlem semmi pszichológiailag lehetetlent, hiszen csak arra hívsz, hogy az idegen és megszámlálhatatlan tömegben mindig csak egy és ugyanazt a személyes Létezőt szeressem, Téged.

Arra sem kötelezel, hogy Felebarátom iránt képmutató módra szeretetvallomásokkal ömledezzem, mert hisz szívem vágya csak ott tudja elérni személyedet, ahol minden másik ember legegényibb és legkonkrétabban személyes mélye rejlik. Ezért hát bizony *magához* ehhez *a másik emberhez* s nem valami köröttem kószáló elvont lényeghez fordul szeretetem.

Nem kérsz Te tőlem semmi hamisat vagy megvalósíthatatlant. Kinyilatkoztatásod és Kegyelmed által egyszerűen csak arra szorítod azt, ami bennünk legemberibb, hogy végre ébredjen önmaga tudatára. Az Emberiség aludt, még most is alszik, olcsó és zárt kis szeretések szűk örömeibe bódultan. Végtelen lelki ha-

talom szunyókál emberi sokaságunk mélyén, amely csak akkor fog majd előtűnni, ha *át tudjuk törni* önzésünk *választófalait*, fenékig átalakítjuk és újraöntjük látásmódunkat, hogy fölemelkedhessünk az egyetemes valóságok otthonias és gyakorlati látására.

Jézus, Megmentője az emberi aktivitásnak, amelynek Te adsz értelmet, – Megváltója az emberi szenvedésnek, amelybe Te lehelsz éltető értéket, – légy az emberi egység üdvössége, kényszerítve minket arra, hogy elhagyjuk kicsinyességeinket s hogy Terád támaszkodva ki merjünk kalandozni a szeretet ismeretlen óceánjára.

3. *A külső sötétségek és az elveszett lelkek.*

Isten Országának Története: határozottan valami egyesülés története. A teljes Isteni Miliő azzal alakul ki, hogy a Jézus Krisztusnak kiválasztott minden lélek egy testbe forr. Ámde aki kiválasztotról beszél, ezzel már kiemelés, kiostálást is mond. Tehát nem volna eléggé keresztény az az értelmezés, amely Jézus egyetemes működését csak mint vonzás és boldogítás központját tekintené. Jézus – éppen mert ő az, aki egyesít, – ugyancsak ő a rostáló, elválasztó és ítélő is. Az Evangéliumban ott van a jó mag, a bárányok, az ember Fiának jobbja, a menyegzői lakoma terme és a boldogsággal elárasztó tűz. De ott van a konkoly is, a bakok, a Bíró balja, a zárt ajtó, a külső sötétség; s a szeretetben egyesítő lángok ellenpólusaként ott van az elszigeteltségben megfojtó tűz. A teljes folyamat, amelyből fokozatosan megszületik az Új Föld: *szétválasztással* egybekötött *összegyűjtés*.

Az előző lapokon kizárólag csak azzal foglalkoztunk, hogy egyenesen emelkedjünk az Isteni Gyújtópont felé és mind teljesebben adjuk át magunkat sugarainak. Tekintetünket állandóan a fény felé fordítottuk. De közben folyton magunk mögött éreztük a homályt és az űrt, ahol mind kevésbé volt jelen az Isten, vagy

egészen hiányzott. Utunk viszont továbbra is e tájak fölött vitt. De ezek az alsó sötétségek, amelyek elől menekülni akartunk, könnyen lehettek volna a semmibe nyíló szakadékká is. A tökéletlenség, a bűn, a rossz, a test: ezek főleg visszavető értelmet mutattak, a dolgok fonák arcát; és megszűntek létezni számunkra, mindinkább Istenbe merültünk.

Uram, Kinyilatkoztatásod kötelez, hogy még többet higgyek. A Világegyetemben a Rossz hatalmai nemcsak vonzást, kitérést, a « kisebb » jelét, a sokaság felé szétziláló megsemmisítő visszatérést jelentenek. A Világnak lelkivé fejlődése folyamán tudatos elemek, Monádok, szabadon szakadtak ki a tömegből, amelyet vonzásod serkent. A Rossz öltött bennük testet, « lényegesedett meg » bennük. S most körülöttem, a Te ragyogó Jelenlétedbe keverten, itt vannak sötét jelenlétek, rossz lények, gonosz *dolgok*. És ez a levált együttes a Világ genezisének végleges és halhatatlan hulladékát képviseli. Vannak nemcsak *alsó*, hanem *külső* sötétségek is. Ime ezt mondja nekünk az Evangélium.

Istenem, biztos, hogy minden titkok között, amelyeket hinnünk kell, egyetlen egy sincs, amely inkább sértené emberi látásunkat, mint az elítélés misztériuma. S minél emberebbek leszünk, vagyis minél inkább tudatára ébredünk azoknak a kincseknek, amelyek ott rejlenek a legkisebb létezőben is, és minél jobban megértjük, hogy mily értéket jelent a legpárányibb atom is a végső egység szempontjából, – annál inkább képtelenek vagyunk felfogni a pokol gondolatát. Valami nemlétezésbe való visszahullást még csak elképzelhetnénk.. De hogy valami örökre fölhasználhatatlan, és hogy örök szenvedés van!...

Istenem, Te mondtad, hogy higgyek a pokolban. De ugyancsak Te tiltottad meg nekem azt, hogy teljes biztonsággal akárcsak egyetlen emberről is azt gondoljam, hogy elkárhozott. Ezért most nem akarom a kárhozottakat nézni, nem is próbálom valahogy meg-

tudni, hogy van-e egy is ilyen. De szavad alapján elfogadva a pokol létezését, *mint a világegyetem egyik szerkezeti elemét*, imádkozom, elmélkedem, amíg csak ebben a félelmetes valóságban számomra erősítő, sőt boldogító kiegészítés nem mutatkozik azokhoz a szempontokhoz, amelyeket Te tártál fel nekem, hogy meg-lássam Mindenütt Való Jelenlétedet.

S Uram, igazában kell-e kényszerítenem elmémet vagy a dolgokat, hogy a második halál misztériumában is élővízü forrást fedezzek föl? Szükséges-e sokáig nézelődnöm, hiszen hamar fölfedezem, hogy a külső sötétségekben csak még inkább megmutatkozik nagyságod növekedése és elmélyülése.

Azt már tudom, hogy a Rossz hatalmai a maguk gonosz és szándékos cselekvésükkel az én életemben semmiképp sem tudják megzavarni az Isteni Miliőt. Amint ezek a hatalmak behatolni igyekeznek Világ-mindenségembe, a befolyásuk (– ha elég erős a hitem –) minden teremtettség közös sorsát viseli el: ellenállhatatlan energiád által megragadva, kitekerve – a kísértések és a sok rossz mind jóvá változik és a szeretet tüztét szítja.

Abban az űrben, amelyet a misztikus Test kebléből való kiszakadásuk és nekik, a bukott lelkek – ezt is tudom – nem is képesek megváltoztatni a Pléróma tökéletességét. Minden egyes lélek, amely a kegyelem hívásai ellenére elvész, és ezzel le kellene hogy rombolja a közös Egyesülés tökéletességét, – szembetalálja magát Veled, Istenem, s Te azonnal elvégzel egy újra-öntést, és ezzel minden percben új frissességbe és új tisztaságba állítod vissza a Világegyetemet. Az elkárhozott lélek nincs kizárva a Plérómából, hanem csak a Pléróma ragyogó színéből és boldogságából. A kárhozott elveszti a Plérómát, de ezzel ő maga nem vesz el a Pléróma számára.

Tehát a Pokol a maga létezésével semmit sem rombol le, semmit sem ront el abban az Isteni Miliőben, amelynek köröttem folyó kifejlődését nyomon követtem, Uram, elámuló lélekkel. De érzem, hogy a Pokolban mégis valami nagy és új dolog történik: egy hangot, súlyosságot, élt és mélységet ad az Isteni Miliőnek. S ha nem volna Pokol, akkor az Isteni Miliőnek sem volna ilyen súlyos komolysága és mélysége. Csak akkor látjuk, milyen magasba tör a csúcs, ha megmérjük az alatta tátongó szakadék mélységét; szédítő mélység fölött a hegyóriás koronája.

Emberi látásomat követve imént arról beszéltem, hogy lefelé van egy, a semmi által bezárt Világmindenség, azaz valamiképp a zéróra állított nagyságok létrejása. Ime, Istenem, szétszakítod a Világegyetem alsó árnyait és arra tanítasz, hogy lábam alatt egy másik félgömb nyílik, – a legalább is lehetséges létezőknek valódi tere, amely határ nélkül nyílik lefelé.

Ugy-e Uram, a Világ ilyen negatív pólusának valósága kell hogy *megkettőzze* hatalmad sürgősségét és végtelenségét, amellyel Te zuhansz rám ?

Jézus, rettenetesen szép és magadnak lekötő mester, bezárva szememet a fölött, amit emberi gyöngeségem még nem képes megérteni – s tehát elviselni sem, – vagyis most nem kutatva, hogy valóban vannak el-kárhozottak, – legalább a Világról alkotott állandó és gyakorlati látásomba akarom iktatni az ítélet mindig fenyegető súlyosságát; – nem éppen azért, hogy féljek Tőled, Jézus, hanem hogy mind szenvedélyesebben tiéd legyek.

Már az imént is kiáltoztam: Jézus, ne csak testvér légy számomra, hanem Isten ! Most, hogy magadra öltötted a kiválasztás szörnyű hatalmát, amely Téged a Világ csúcsára állít, mint egyetemes vonzás és egyetemes taszítás forrását, csakugyan úgy jelensz meg, mint az a hatalmas és élő erő, amelyet mindenütt

kerestem, hogy imádni tudjam. A pokol tüzei és az ég tüzei nem két különböző erő, hanem ugyanannak az energiának ellentétes megnyilvánulása.

Mester, bárcsak a pokol lángjai ne érnének el hozzám, s ne kapnának el senkit se azok közül, akiket szeretek . . . Senkit se érjenek el, Istenem (– megbocsátsz, tudom, hogy ily esztelenül könyörgök !). De sötét villogásuk, a fölvillantott minden szakadékkal együtt, – mindegyikünk számára még csak növelje az Isteni Milió patakzótüzű teljességét.

ZÁRÓSZÓ

VÁRAKOZÁS A PARÚZIÁRA

Szétválasztás és egybegyűjtés. A Világ rossz elemeinek kirostálása, és azoknak az elemi Világoknak egybefoglalása, amelyeket minden hívő lélek szervez maga körül munkájával és szenvedésével. E kettős mozgás hatására még majdnem teljesen rejtetten alakul és érik körülöttünk a Világegyetem.

Néha azt képzeljük, hogy a dolgok végnélküliegyhangúsággal csak ismétlődnek a teremtés történetében. Azért látjuk ezt így, mert nagyon hosszú a teremtés tartama a mi egyéni életünk rövidke idejéhez viszonyítva, – s mert az átalakulás túlságosan hatalmas és benső – a mi fölszínes és határolt tekintetünk számára, így hát nem vesszük észre annak előrehaladását, ami szüntelenül megy előre minden Anyag és minden Lélek segítségével és rajtuk keresztül. Itt is higgyünk a Kinyilatkoztatásnak, amely (ebben is) hű támasza legemberibb megérzéseinknek. A dolgok banális burkában, minden tisztára mosott és megmentett erőfeszítés alatt fokozatosan születik meg az Új Föld.

Azt tanítja az Evangélium, hogy az a feszültség, amely az Emberiség és az Isten között felgyülemlik, egyszer majd eléri a Világ lehetőségei által kiszabott határait. Akkor lesz a vég. Mint egyik pólustól másikig kigyulladó villámfény, úgy fog hirtelen megnyilatkozni Krisztusnak a dolgokban csöndesen felnövekedett Jelenléte. Hatalmába ejti a Föld színét, széttörve minden korlátot, ahová látszólag lekötötték őt az Anyag fáty-

lai és a lelkek között választófalat húzó elszigetelődés. S a lét valódi lelki rokonságainak hatására, annak az erőnek vonzására, amelyben magát a Világegyetemet összefogó sajátos hatalmak fognak megmutatkozni, – a Világ lelki atomjai elfoglalják majd Krisztusban vagy Krisztuson kívül (– de mindig Krisztus befolyására –) azt a helyet – a boldogságét avagy a szenvedését, amelyet kijelöl számukra a Pléróma élő szervezete. « *Sicut fulgur exit ab Oriente et parit usque ad Occidentem . . . Sicut venit diluvium et tulit omnes . . . Ita erit adventus Filii hominis* »: miként a Napkeletről támadó villám látszik Napnyugatig . . . Amint jött az özönvíz és elvitt mindenkit . . . Akként lesz az Ember Fiának eljövetele. Mint villám, mint tűzvész és özönvíz, – az Ember Fiának vonzása akként fogja magához ragadni a Világegyetem kavargó elemeit, hogy egyesítse vagy alávesse őket Testének. « *Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae* »: ahol a test lesz, odagyűlnek a keselyűk is.

Ilyen lesz az Isteni Miliő beteljesülése.

Az Evangélium figyelmeztet, hogy meddő dolog volna ennek az óriási eseménynek óráját és módját kutatgatni. De *várnunk* kell.

A várakozás, – aggodalomteli, kollektív és tevékeny várakozás a Világ Végére, vagyis a Világ valamiféle kiútjára, – ez a legjellemzőbb keresztény magatartás és talán vallásunk legsajátosabb vonása.

Ez a várakozás a történelem folyamán folyton fáklyaként vezérelte Hitünk előrehaladását. A Zsidók örökös « várakozók » voltak; első keresztények szintén. Mert a Karácsony, amely látszólag visszafordíthatta és a Múltra összpontosíthatta volna tekintetünket, igazában csak még messzebbre vitte – előre. A köztünk egy pillanatra megjelent Messiás csak azért engedte meg, hogy lássuk és megérintsük őt, hogy aztán mégis csak eltűnjék a jövő mélységeiben, még

ragyogóbban és még kimondhatatlanabban. Eljött. De még most is mindig és újra várnunk kell Reá, – most már nemcsak egy kis kiválasztott csoport, de minden ember, – sokkal inkább, mint valaha. Az Úr Jézus csak akkor jön majd el gyorsan, ha nagyon várjuk őt. A Parúziát, az Úr végső eljövételét a vágyódások nagy tömegének, eggyé növekedett sokaságának kell kirobbantania.

Mi, keresztények, akik Izrael után megbízást kaptunk, hogy e vágy lángját mindig lobogva őrizzük meg a Földön, csak húsz századdal a Mennybemenetel után mit csináltunk ebből a várakozásból?

Bizony az a gyerekes sietség, a perspektíva-tévesztéssel együtt, amely az első keresztények nemzedékében Krisztus hamaros visszatérésének hitét váltotta ki, – csalódottá és bizalmatlanná tett minket. Sokszor ellenállt már a Világ a Jónak, s ez is megzavart, hogy helyesen higgyünk az Isten Országában. Talán egy bizonyos pesszimizmus, amelyet táplált az eredeti bűn túlzott értelmezése, kaput nyitott nekünk arra is, hogy a Világot végeredményben rossznak vagy gyógyíthatatlannak véljük... S akkor szunyókáló szívvel lohadni hagytuk a tüzet. Persze több-kevesebb aggodalommal közeledni látjuk egyéni halálunkat. Az is biztos, hogy imádkozunk és lelkiismeretesen cselekszünk, « hogy eljöjjön az Isten Orzága ». De közülünk igazában hány embert villanyoz föl valóban, szenvedélyesen, a szíve mélyén – a *mi* Földünk újraöntésének esztelen reménye? Kik hajóznak éjszakánkban úgy, hogy fölfigyelnek egy *valóságos* Kelet első hajnalsugarára? Krisztus türelmetlen várása melyik keresztényben hat addig, hogy ha nem is tünteti el (amint kellene), de legalább kiegyensúlyozza az emberi szeretet és az emberi érdekek szülte gondokat? Van-e olyan katolikus, aki (*meggyőződéssel, nem pedig megszokottságból*) oly szenvedélyesen szenteli magát a Megtestesülés reményeinek mindenüvé való kiterjesztésére, mint ahogy sok emberszerető – egy új Állam

álmainak ? Mondogatjuk, hogy virrasztva várjuk a Mestert. De valójában, – ha őszintén akarunk beszélni, be kell vallanunk, hogy *mi nem várunk már semmit.*

Ha törik, ha szakad, de fel kell élesztenünk a lángot. Mindenáron fel kell újítanunk magunkban a nagy Eljövetel után való vágyat és reménykedést. De hol keressük ennek a megfiatalodásnak forrását ? Világos, hogy mindenekelőtt annak a vonzásnak megnövekedésétől várjuk, amellyel Krisztus közvetlenül hat tagjaira. – És még hol ? Gondolatunk fedezze föl azt, hogy mind nagyobb érdekünk a Parúzia előkészítése és beteljesedése. S magát ezt az érdekünket mivel fakaszt-hatjuk föl ? Azzal, hogy megérezzük: *még bensősége-sebb kapcsolatnak kell lennie* Krisztus diadala és ama mű sikere között, amelyet itt a Földön alkotni próbál az emberi erőfeszítés.

Erről pedig folyton megfeledkezünk. A természetfölötti: kovász, lélek, nem pedig egy már kész szervezet. Azért jön, hogy átformálja a « természetet »; de nem nélkülözheti azt az anyagot, amit felajánl neki a « természet ». Hogy a Zsidók háromezer éven át várták a Messiást, ez azért lehetett, mert a Messiás az ő népük dicsőségének nimbuszában mutatkozott előttük. Szent Pál tanítványai azért várták lélekzetfojtva a Nagy Napot, mert az Ember Fiától várták az élet problémáinak és igazságtalanságainak személyes és kézzelfogható megoldását. Az Ég várása csak akkor élhet, ha ez a várakozás megtestesül. Ma milyen testet adunk a mi várakozásunknak ?

Egyetemesen emberi és óriási nagy reménységbe tes-tsítsük. Nézzük magunk körül a Földet. Mi játszódik le szemünk előtt a népek tömegében ? Honnan származik ez a rendetlenség a Társadalomban, ez a nyugtalan sürgés-forgás, ezek a magasba csapó hullámok, ezek a forgó és összeérintkező áramlatok, ezek a zavaros növekedések, újak és szörnyű méretűek ? – Az Emberiség szemmel láthatóan megy át növekedése

egyik krízisé. Homályosan tudatára ébred, hogy mi hiányzik neki és hogy mire képes. Előtte – amint említettük könyvünk első lapján – fénylővé válik a Világegyetem, mint az a látóhatár, ahol föl fog kelni a Nap. Tehát az Emberiség valamit érez és vár.

Mint minden más ember, a keresztény is e nagy vonzás hatása alá kerül – mondtuk. S néha csodálkozik és nyugtalanodik: hátha éppen valami bálvány elé készül odavetni magát az emberi imádás ?

Az Isteni Miliőről szóló tanulmányunk, amely most már vége felé közeledik, lehetővé teszi, hogy válaszoljunk erre a félelemre.

Nem, nem szabad ingadoznunk: mi, Krisztus tanítványai, kell hogy lefogjuk ezt az erőt, amelynek szüksége van reánk, s amely nekünk szükséges. Éppen ellenkezőleg: ha nem akarunk legyöngülni, részt kell vennünk azokban a lényegük szerint valóban vallási törekvésekben, amelyek a mai Emberekkel oly hatalmasan éreztetik meg a Világ nagyságát, a szellem hatalmát, minden új igazság szent értékét. A mi keresztény nemzedékünknek ebben az iskolában kell ismét megtanulnia, miként kell várakoznia.

Messzire hatoltunk ezekbe a távlatokba: a Világmindenség haladása és különösképp az emberi Világmindenség előbbrejutása nem jelent konkurrenciát Istennek, nem is hiábavaló szétszórása azoknak az energiáknak, amelyeket Neki köszönhetünk. Minél nagyobb lesz az Ember, minél egységesebb, tudatosabb és saját erejének ura lesz az Emberiség, annál szebb lesz a Teremtés is, tökéletesebb az imádás, és Krisztus – a misztikus kitárulások számára – annál méltóbb Testet fog találni a föltámadásra. A Világnak ugyanúgy nem lehet két csúcsa, mint ahogy nem lehet két központja egy körnek. Az a Csillag, amit a Világ vár, anélkül hogy ki tudná ejteni nevét, anélkül hogy pontosan értékelni tudná igazi transzcendenciáját és meg tudná külön-

böztetni, hogy melyek e leglelkibb és legistenibb vonásai, – az a Csillag ugyanaz a Krisztus, akit mi remélünk. Hogy Eljövetelére vágyódjunk, csak hagyunk kell magunkban dobogni – kereszténnyé téve – magának a Földnek szívét.

Kicsinyhitű emberek, miért félnétek hát a Világ előrehaladásától, és miért morgolódnátok miatta? Balgán miért szaporítanátok a jövődöléseket és tilalomfákat?: «Ne menjetek... ne próbáljátok meg... már mindent tudunk: a Föld üres és öreg, többé nincs mit találni rajta...».

Mindent megpróbálni Krisztusért! Mindent remélni Krisztusért! «*Nihil intentatum*»: kíséreljétek meg mindent! Ez az igazi, az előző fölfogással éppen ellenkező, – keresztény magatartás. Istenivé tenni valamit – ez nem annyit jelent, hogy leromboljuk, hanem hogy magasabb lét-síkra, a Teremtés magasabb fokára emeljük. Sosem fogjuk megtudni: mi mindent vár még a Megtestesülés a Világ erőitől. Az emberi egység növekedésében sosem remélhetünk eléggé.

Emeld fel fejedet, Jeruzsálem, nézd micsoda óriási az építők és kutatók tömege. A laboratóriumokban, a műtermekben, a sivatagokban, a gyárakban, a társadalom hatalmas kohójában – látod, mily rengeteg ember fáradozik? Nos hát ami ott művészi, tudás, gondolat erjed, az mind tiéd. – Jöjj, tárd ki karodat, szívedet, és mint Jézus, a te Urad, te is fogadd magadba az emberi életáram kicsorduló folyamát. Fogadd el ezt az éltető nedűt, mert ha nem hull rád a keresztvize, vágy nélkül senyvedsz el, mint a virág víz nélkül. S mentsd meg, mert a te napod nélkül – bolondul-meddő kis ágacskákban vész el ez az életnedv.

Hol van most már a túlságosan nagy Világ kísértése, a szerfölött szép Világ csábítása?

Nem maradt belőle semmi.

Most már átölelhetnek a Föld óriási karjai. Magásra emelhet már a Föld az életével, vagy akár vissza is vehet a porába. Szemem előtt magára öltheti minden szépségét, minden borzalmát, minden titkát. Kábíthat már a tapinthatósága és az egysége minden illatával. Térdre is készíthet, hogy várjam, mi érik az ölén.

Nem árthat már semmi varázslata, amióta számomra ez a Föld – *önnönmagán túljutva* – Annak Teste lett, aki Van s aki Eljövendő !

Az Isteni Miliő.

Tientsin, 1926 novembere
és 1927 márciusa között.

A francia kiadó megjegyzése.

1955 márciusában, vagyis élete utolsó hónapjában, amelyet közöttünk töltött, P. Teilhard de Chardin visszatért *Az Isteni Miliő* c. könyvére és ezt írta utolsó Hitvallása elején:

« Rég volt, amikor a « *La Messe sur le Monde* » (Mise a Világ felett) és *Az Isteni Miliő* c. írásaiban megpróbáltam lerögzíteni csodálkozásomat és elámulásomat, a bennem akkor még alig kialakult távlatok szerint.

Ma – negyven éves, szünet nélküli elmélkedés után is – azt érzem, hogy pontosan ugyanazt az alapvető látást kell bemutatnom, és – most már érett formában – még egyszer és utoljára mások elé tárnom.

Most a kifejezések kisebb frissességével és kisebb áradásával teszem meg, mint amikor először találkoztam vele.

De mindig ugyanolyan elcsodálkozással – és ugyanazzal a szenvedélyességgel ».

Tehát a nagy Hívő mindenegybes munkáját nem lehet másképp megérteni, mint csak *Az Isteni Miliő* « fundamentális víziójával », alapvető látomása szerint. Ez a látásmód pedig (amely minden írásában ott van, még akkor is, ha nincs külön kifejezve) ezt jelenti: Krisztus *minden mindnyájunkban*; a Világot – kifejlődése egészében – Isten érleli és járja át.

Az Isteni Miliő kiadása így vet teljes fényt a « *Le Phénomène Humain* »-re, Az Emberi Jelenség-re, Teilhard de Chardin másik nagy művére.

FÜGGELÉK

TÁJÉKOZTATÓ

Pár szó a magyar fordításról

Pierre Teilhard de Chardin: *Le Milieu Divin*, Essai de Vie Intérieure című könyve az *Oeuvres de Pierre Teilhard de Chardin* sorozatnak negyedik kötete, 203 1.– 1957-ben jelent meg Párizsban, kiadója: Éditions du Seuil, 27, rue Jacob, Paris 6°.

A magyar fordítást 1962 decemberében készítettem. Köszönetet mondok mindazoknak, akik elolvasták vagy magnetofonról meghallgatták. Hozzászólásaik során, hosszú hónapokon át, minden szót « mérlegre tettem », és így – azt hiszem – aránylag könnyen olvasható, hű magyar fordítást tehetek a magyar olvasók elé. Talán fölösleges mondanom, hogy *Az Isteni Milió* végtelen távlatainak teljes meglátásához bizonyos fokú műveltségre és a könyv többszöri átelmélkedésére van szükség.

A « milió » szót szándékosan használom, mert egyrészt a Magyar Nyelv Értelmező Szótára említi (« környezet » értelemben), másrészt csak ezzel a magyar szóval közelíthetem meg azt a tartalmi gazdagságot, amellyel Teilhard de Chardin ezt a fogalmat fölruházza. A magyar « milió » szónak magára kell öltetnie Teilhard de Chardin könyvének egész gazdagságát. A magyar fordítás főcíme (Benne élünk) Szent Pál szavával közelíti meg ugyanazt a végtelen távlatot. (« Benne élünk, mozgunk és vagyunk. » Ap. Csel. 17, 28.)

Teilhard de Chardin sok szót ír nagy kezdőbetűvel, hogy egyes valóságok sajátos súlyát hangsúlyozza. Természettudományos írásmódját használja vallási elmélkedésében is. Ezt a – magyarban, franciában egyaránt – különös szokást a hűség kedvéért megőriztem a fordításban (esetleges következtelenségeivel együtt).

A latin idézeteket magyarra fordítottam, hogy ezzel a szöveg teljes megértését mindenki számára könnyebbé tegyem. Ahol pedig Teilhard de Chardin módosította a latin idézetet, – ragaszkodtam az ő idézetének hű tolmácsolásához.

A fordítás igen érdekes problémáiról bővebben írtam az *Ahogy Lehet* párizsi folyóirat 138.számában. (Az *Ahogy Lehet* címe: 11, rue de Jouy, Paris 4e). Teilhard de Chardin-re vonatkozó bevezető tanulmányokat ugyancsak az *Ahogy Lehet*-ben talál az érdeklődő (főleg a 126., 130., 131., 132., 133., és a 134. számokban). – Készül a *«Le Phénomène Humain»* és más Teilhard-kötetek magyar fordítása is, majd pedig egy magyar könyv, amely átfogó képet ad Teilhard de Chardin egész életéről és munkájáról.

Az Isteni Miliő magyar kiadásával egyidőben jelenik meg P. Szabó Ferenc SJ bevezető tanulmánya: *Teilhard de Chardin. Bevezetés az Isteni Miliőhöz*. *Ahogy Lehet*, Párizs-Bécs, 1965. (Az *Ahogy Lehet* 135. és 136. számában közzétett tanulmány átdolgozott, újabb kiadása önálló füzetben.)

Az *Isteni Miliő* magyar kiadása Mlle. Jeanne Mortier és a párizsi Seuil-kiadó engedélyével jelent meg. A magyar olvasóközönség nevében is kifejezzük köszönetünket, hogy szívesen hozzájárultak a magyar kiadás megvalósításához.

BIBLIOGRÁFIA

1. *Teilhard de Chardin legfontosabb munkái*, amelyek eddig franciául megjelentek:

Az Oeuvres de Teilhard de Chardin sorozatban (éd. du Seuil):

1. Le Phénomène Humain. (1955) – Az Emberi Jelen-ség.
2. L'Apparition de l'Homme. (1956) – Az Ember Megje-lenése.
3. La Vision du Passé. (1957) – A Múlt Látomása.
4. Le Milieu Divin. (1957) – Az Isteni Miliő.
5. L'Avenir de l'Homme. (1959) – Az Ember Jövője.
6. L'Énergie Humaine. (1962) – Az Emberi Energia.
7. L'Activation de l'Énergie. (1963) – Az Energia Aktiválása.
8. La Place de l'Homme dans la Nature (Le Groupe Zoologique Humain). (1963) – Az Ember Helye a Természetben (Az Emberi Zoológiai Csoport).
9. Ce que je vois. – Mit látok én?

Szintén a *Seuil*-kiadónál jelent meg:

Hymne de l'Univers. (1961) – A Mindenség Himnusza. (Misztikus elmélkedések gyűjteménye).

A «Cahiers Pierre Teilhard de Chardin» sorozat eddig megjelent kötetei:

1. Construire la Terre. – Megszervezni a Földet.
2. Réflexions sur le Bonheur. – Gondolatok a Boldogságról. (Ennek néhány részletét magyarra fordította Bolgár László. Lásd az Ahogy Lehet 126. számát).
3. Pierre Teilhard de Chardin et la Politique Africaine. Teilhard de Chardin és az Afrikai Politika. (Ennek ismertetését lásd a «Marxtól Teilhardig» c. tanulmányban, P. Szabó Ferenc írása, az Ahogy Lehet 131. számában).
4. La Parole Attendue. – A Várt Szó.

Más kiadókánál jelent meg:

Le Groupe Zoologique Humain. (1956) – Az Emberi Zoológiai Csoport. éd. Albin Michel, Paris.

Lettres d'Égypte, 1905–1908. (Megjelent 1963-ban, Aubier, éd. Montaigne, Paris). Egyiptomi Levelek 1905–1908 között.

Genèse d'une Pensée, Lettres, 1914–1919. (Megjelent 1961-ben, éd. Grasset, Paris). Egy Gondolat Genezise, levelek 1914–1919 között.

Lettres de Voyage, 1923–1939. (Megjelent 1956-ban, éd. Grasset, Paris) – Levelek 1923–1939 között.

Nouvelles Lettres de Voyage, 1939–1955. (Megjelent 1957-ben, éd. Grasset, Paris). Levelek 1939–1955 között.

Teilhard de Chardin írásainak *teljes bibliográfiáját* megtalálhatjuk (1962 szeptemberéig bezárólag) – Claude Cuénot összeállításában – a « Les Grandes Étapes de son évolution » c. kötetben, valamint az Essais sur Teilhard de Chardin (Recherches et Débats, Cahier 40.) c. kiadványban. (Lásd alább a Teilhard de Chardin-ről írt könyvek jegyzékében).

* * *

2. Néhány fontosabb francia mű *Teilhard de Chardin-ről*:

Claude CUÉNOT: Pierre Teilhard de Chardin, les Grandes Étapes de son évolution, 1958, éd. Plon, Paris 6e (8, rue Garancière). – Nagyszabású életrajz és Teilhard munkásságának ismertetése, Teilhard minden írásának teljes bibliográfiájával.

Claude CUÉNOT: Teilhard de Chardin. – Collection « Écrivains de toujours », éd. du Seuil, 27, rue Jacob, Paris 6e, 1962. – Rövid ismertetés.

Pierre LEROY: Pierre Teilhard de Chardin, tel que je l'ai connu. Éd. Plon, Paris, 1958. – Volt munkatársának visszaemlékezései.

- Dr. Paul CHAUCHARD: L'être humain selon Teilhard de Chardin, éd. Gabalda, Paris, 1959. – 239 lapon át: tudományos igényű elemzés.
- N. M. WILDIERS: Teilhard de Chardin. Éd. Universitaires, Paris, 1960.
- Georges CRESPIY: La Pensée Théologique de Teilhard de Chardin. Éd. Universitaires, Paris, 1961. – Protestáns szerző munkája.
- Abbé Paul GRENET: Theilhard de Chardin. un Évolutionniste Chrétien, éd. Seghers, Paris, 1961. – Rövid életrajz, jellemrajz, szövegközlések.
- P. Henri de LUBAC: La Pensée Religieuse du Père Teilhard de Chardin. Éd. Aubier, Paris, 1962. – Teilhard vallási világgképéről. Fontos munka.
- Az ARCHIVES de PHILOSOPHIE 1961 jan-febr. számában: Maurice Blondel et Teilhard de Chardin. (Emlékiratváltásuk 1919-ben, közli P. de Lubac).
- ESSAI sur Teilhard de Chardin, in « Recherches et Débats » du Centre Catholique des Intellectuels Français, Cahier No. 40, Octobre 1962, Paris: Librairie Arthème Fayard, 18, rue du Saint-Gothard, Paris 14° – Számos fontos tanulmány, és teljes Teilhard-bibliográfia.
- Prof. Jean PIVETEAU: Teilhard Savant, Paris, 1964, éd. Hachette.
- Claude CUÉNOT: LEXIQUE Teilhard de Chardin, éd. du Seuil, Paris, 1963. – A Teilhard írásaiban előforduló fogalmak, szó-újítások.
- Madeleine BARTHELEMY-MADAULE: Bergson et Teilhard de Chardin. Éd. du Seuil, Paris, 1963. Igen alapos, kiváló filozófiai elemzés.
- Pierre SMULDERS: La vision de Teilhard de Chardin. Éd. Desclée de Brouwer, Paris, 1964. Fontos teológiai problémák elemzése.

Nicolas GEORGE: D'Einstein à Teilhard. Ed. Universitaires, 115, rue du Cherche-Midi, Paris 6e; 1964.

A «CARNETS TEILHARD»-sorozat számos füzeté közül hadd említsük meg a Vocabulaire Teilhard-ot, amely – a nagyközönség részére – magyarázó szótárt ad. – Ed. Universitaires, 72 bd. St-Germain, Paris 5e, – az 5–6. sz. füzet, 1963.

Henri de LUBAC, S.J.: La Prière de Teilhard de Chardin. – Le Signe, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1964.

P. Rezek Román O S B

TARTALOM JEGYZÉK

J.M. tájékoztató sorai a francia kiadáshoz	5
A fordító előszava	6
Figyelmeztető	11
Fontos megjegyzés	12
Bevezetés	15

ELSŐ RÉSZ: A cselekvés átistenítése

1. A tevékenység megszentelésének keresztény problémája	22
2. Nem teljes megoldás: a tevékenység értékes, de csak a benne dolgozó szándék által értékes	25
3. Végleges megoldás: minden erőfeszítés közreműködik abban, hogy a Világ elérje teljességét « Jézus Krisztusban »	29
4. Egyesülés a cselekvés által	36
5. Az emberi erőfeszítés keresztény tökéletessége	38
a) Az emberi erőfeszítés megszentelése.	39
b) A keresztény erőfeszítés humanizálása	42
6. Elszakadás a cselekvés révén	45

MÁSODIK RÉSZ: Hogyan szentelhetjük meg mindazt, amit szenvedőlegesen viselünk el ?

1. Az emberi adottságok kiterjedése, mélysége és különböző formái	52
2. A növekedést hozó adottságok és Isten két keze	54

3. Csökkenést okozó adottságok.....	58
a) Istennel együtt küzdünk a Rossz ellen	62
b) Látszólagos leveretésünk – és annak átalakítása.....	64
c) Egyesülés a csökkenés révén	69
d) Az igazi beletörődés	70

Következtetés a két előbbi részből:

1. Ragaszkodás és elszakadás	76
2. A Kereszt értelme	84
3. Az Anyag lelki hatalma	88

HARMADIK RÉSZ: Az Isteni Miliő

1. Az Isteni Miliő tulajdonságai	100
2. Az Isteni Miliő természete. Az Egyetemes Krisztus és a nagy Egyesülés	110
3. Az Isteni Miliő növekedése	119
a) Az Isteni Miliő megjelenése. A lét szere- tete és Isten Átragygása a Világon...	119
b) Az egyéni előrejutás az Isteni Miliőben: a tisztaság, a hit és a hűség munkája ..	124
c) Az Isteni Miliő kollektív fejlődése. A Szentek Közössége és a Szeretet.	135
1. Bevezető megjegyzés az Isteni Miliő «egyéni» értékéről:	135
2. Az Isteni Miliő feszültségének fokozása a szeretet által	137
3. A külső sötétségek és az elveszett lelkek	142
Zárószó: Várakozás a Parúziára	147

FÜGGELÉK: Tájékoztató – Bibliográfia

Pár szó a magyar fordításról	157
Teilhard de Chardin legfontosabb munkái	159
Néhány francia könyv Teilhard-ról	160

